

HAASTE

Haastateltavana Pauli Nieminen **s.4**

Vapautuvien asunnottomuus **s.8**

Isänä vankilassa **s.12**

Järjestöjen tuki vapautuville **s.24**

ASIAANTUNTEVASTI RIKOKSENTORJUNNASTA JA KRIMINAALIPOLITIIKASTA

Teemana vapautuminen

4 KRIMINAALIPOLITIIKAN VAIKUTTAJIA
Polku rikoksettomaan elämään
Riikka Kostiainen

Haasteltavana on Rikosseuraamuslaitoksen kehitysjohtaja **Pauli Nieminen**. Hän näkee seuraamusjärjestelmän kehittämisessä tärkeäksi vaikuttavuuden parantamisen, yhteiskunnan normaalipalvelujen käytön tehostamisen ja yhteistyöverkostojen rakentamisen.

7 Ammatillisen koulutuksen reformi haastaa vankilapetuksen
Marianne Mäki

Esitys ammatillisen koulutuksen lainsäädännön ja rahoituksen uudistuksesta annetaan kevään aikana eduskunnalle. Uudistus haastaa koulutuksen järjestäjiä ja vankiloita nykyistä tiiviimpään yhteistyöhön.

8 Oma asunto rikoskierteestä irtautumisen tukena
Jenni Mäki

Rikoskierteestä on vaikea päästä irti, jollei vapautuvalle ole tarjolla konkreettisia keinoja irrottautua entisestä elämästä.

10 Vankien päihdeongelmiin puuttumisessa monia haasteita
Yaira Obstbaum-Federley

Väitöstutkimuksessa selvitettiin, missä määrin vankien päihdeongelmat havaitaan vankiloiden rangaistusajan suunnitelmassa ja riski- ja tarvearvioissa. Lyhytaikaisvangit ovat erityisen huonossa asemassa.

12 Isänä vankilassa

Petteri Eerola & Johanna Mykkänen

Artikkelissa esitellään käynnissä olevan tutkimuksen ensimmäisiä havaintoja vankilassa olevien isien haastatteluista. Mitä isyys merkitsee näille miehille ja miten se näkyy miesten tulevaisuutta ja vapautumista koskevissa pohdinnoissa?

14 Vaikuttavuuden arviointi rikosseuraamusalalla

Mikko Aaltonen & Sasu Tyni

Artikkelissa kerrotaan perustietoa uusintarikollisuudesta ja rikosseuraamusalalla tehdyistä kotimaisista vaikutustutkimuksista. Lisäksi käsitellään laadukkaan tilastollisen vaikutustutkimuksen piirteitä ja siihen liittyviä ongelmia.

18 Laatu rikosseuraamuksissa
Henrik Linderborg

Rikosseuraamusten laatua Suomessa mitattu sekä henkilökunnalle että vangeille ja yhdyskuntaseuraamusasiakkaille tehdyillä kyselyillä.

20 Vankien oikeudet toteutuvat vaihtelevasti
Anu Liimatainen

Arviointitutkimuksen mukaan vankeuslainsäädännön kokonaisuudistuksen tavoitteet toteutuvat jokseenkin hyvin avovankiloissa ja heikommin suljetuissa. Rangaistusajan suunnitelmia laaditaan melko kattavasti, mutta niiden laadussa, toteutumisessa ja seurannassa on puutteita.

23 Vankeusaika mahdollisuutena
Kati Kaarlejärvi

Uusi yhteistyöhanke pyrkii lisäämään rikostaustaisten osallisuutta ja edistämään työllistymistä.

24 Vapautuvan tuki vaihtelee
Riikka Kostiainen

Kriminaalihuollon tukisäätiön tavoitteena on kuntouttavampi kriminaalipolitiikka.

26 Vertaistuellä motivoidaan vankia muutokseen
Sonja Tanttari

KRIS tukee vapautuvia rikoksettomassa ja päihdeettömässä elämässä. Vertaistyo auttaa asiakkaita käytännön asioissa ja uusien ajattelutapojen omaksumisessa.

28 ViaDia auttaa kokonaisvaltaisesti
Riikka Kostiainen

Viime vuonna Kriminaalityön palkinnon sai ViaDia Pohjois-Savo. Järjestö rakentaa vankilasta vapautuvalle tuetun polun, johon sisältyy myös vertaistukea.

30 Naisvanki tarvitsee monenlaista tukea vapautuessa
Riikka Kostiainen

Naisvankien tausta on usein vaikea ja itse-tunnon ongelmat suuria, mikä tuo haasteita heidän vapautumisensa valmisteluun.

32 Naisten tapoja lopettaa väkivaltainen käytös
Emmi Lattu

Artikkelissa tarkastellaan väkivaltaa tehneiden naisten pyrkimyksiä ja keinoja päästä eroon väkivallasta.

34 Kuinka rikoksen uhrin tiedon saantia voidaan parantaa?
Mervi Sarimo

Rikoksen uhrin tiedonsaantia pohtineen työryhmän ehdotuksista saatu lausuntopalautte oli myönteistä, ja lisätoiveitakin esitettiin.

36 Yhdistelmä-rangaistus koostuisi vankeudesta ja valvonnasta
Tuuli Herlin

Hallitus esittää uuden yhdistelmä-rangaistuksen käyttöönottoa. Rangaistus voitaisiin tuomita vakavan rikoksen uusijalle, jota on pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle.

38 Turvallisuuteen panostettu vastaanottokeskuksissa
Minna Piispa

Vastaanottokeskuksissa on yleisesti ottaen turvallista työskennellä ja asua. Työntekijöiden kokemat väkivalta- ja uhkatilanteet selittyvät työn luonteesta ja vastaavat yleisyydeltään sosiaali- ja terveydenalaa.

40 Lumeavioliitto pahimmillaan ihmiskauppaa
Minna Viuhko & Anni Lietonen

Heunin tutkimuksessa havaittiin, että joihinkin ns. lumeavioliittoihin liittyy selkeää hyväksikäyttöä ja jopa ihmiskauppaa.

42 KRIMINOLOGIA
Matti Laine: Viimeinen keikka

44 AJASSA

HAASTE

ASiantuntevasti
Rikoksentorjunnasta
ja kriminaalipolitiikasta

Julkaisijat

Oikeusministeriö
Rikoksentorjuntaneuvosto

Päätoimittaja

Päivi Honkatukia
Tampereen yliopisto

Toimitussihteeri

Riikka Kostiainen
Toimittaja Sonja Tanttari

Yhteystiedot

Osoite: Eteläesplanadi 10,
PL 25, 00023 Valtioneuvosto
Puhelin: 02951 50252
Sähköposti: haaste@om.fi
Internet: www.haaste.om.fi

Toimitusneuvosto

Jussi Tapani (pj.)
Turun yliopisto
Mikko Aaltonen
KRIMO / Helsingin yliopisto
Ilppo Alatalo
Rikosseuraamuslaitos
Mikael Albrecht
F-Secure Oyj
Ville Hinkkanen
Oikeusministeriö
Juha-Mikko Hämäläinen
Valtakunnansyyttäjänvirasto
Jaana Koivukangas
Rikosuhripäivystys
Robin Lardot
Keskusrikospoliisi
Elina Pekkarinen
Nuorisotutkimusverkosto
Marjo-Riitta Pihlajamäki
Turun kaupunki
Minna Piispa
Rikoksentorjuntaneuvosto
Jaana Vilpas
Vantaan kaupunki

Taitto

Riikka Kostiainen

Kansikuva

Trond H. Trosdahl / Lehtikuva

Tilauhinta

Vuosikerta 25 euroa + alv. 10%

Tilaukset ja osoitteenmuutokset

Sähköposti: haaste@om.fi
Lomakkeet: www.haaste.om.fi

Painopaikka

Painotalo Plus Digital

17. vuosikerta
Ilmestyy neljä kertaa vuodessa.
ISSN 1458-0314 (Painettu)
ISSN 1458-2759 (Verkkolehti)

Lehden kirjoitukset ovat kirjoittajiensa kannanottoja.

P Ä Ä K I R J O I T U S

■ P Ä I V I H O N K A T U K I A

Kääretorttua ja kavereita

Vankilaan joutuminen pysäyttää ja pakottaa ihmisen peruskysymysten äärelle. Millaisia valintoja on tehnyt ja miten tästä eteenpäin? Moni päättää lopettaa rikosten tekemisen ja aloittaa uuden elämän vapauduttuaan.

Vakaista aikomuksista huolimatta suuri osa entisistä vangeista löytää itsensä rikoksia tekemästä. Osa päätyy uudelleen vankilaan. Kriittisiä ovat ensimmäiset kuukaudet, päivät, jopa ensimmäiset 15 minuuttia, todetaan Haasteen tässä numerossa.

Nykyään jokaisen ajatellaan olevan oman elämänsä arkkitehti, ja myös rikosten tekemisen lopettaminen nähdään helposti yksilön omana päätöksensä. Epäonnistumisesta syytetään puuttuvaa halua muuttua.

Rikollisuuden tutkijat ja rikosseuraamusalalla työskentelevät ovat kuitenkin puhuneet pitkään siitä, että yksilön syyllistämisen sijaan asiaa on tarkasteltava laajempina yhteiskunnallisena kysymyksenä. Rakenteelliset tekijät ja ympäröivän yhteiskunnan asenteet voivat musertaa niin vakaat päätökset kuin hauraammat toiveet paremmasta elämästä.

Vapautuvien vankien yhteiskunnallinen asema on heikko. Monelta puuttuu asunto, peruskoulun jälkeinen tutkinto ja osalta myös peruskoulun päästötodistus. Rikollisen leima on sitkeässä estäen normaalin elämän edellytysten hankkimista. Vanhat kuviot voivat houkuttaa, sillä sieltä sentään löytyy ystäviä ja yhteisö, johon voi tuntea kuuluvansa.

Vankeja kyllä tuetaan vapautumisen valmistautumisessa. Usein yritetään muuttaa heidän ajatteluaan, käyttäytymistään tai auttaa heitä vapautumaan päihdeongelmista. Tuoreen arviointitutkimuksen mukaan vangit eivät kuitenkaan saa riittävästi valmiuksia arjen ongelmien kanssa kamppailemiseen. Monille myös perhesuhteiden ylläpitäminen vankeusaikana on hankalaa.

Viime aikoina tällaisiin asioihin on paneuduttu. Vankien mahdollisuuksia opiskella, saada työtä ja asunto pyritään nyt vahvistamaan. Huomionarvoista on myös Marttojen tekemä työ vankien parissa. Marttojen kursseilla opetetaan ruoanlaittoa ja kodinhoitoa. Ateriat valmistetaan ja nautitaan yhdessä, mukaan lukien jälkiruoaksi valmistetut kääretortut, kuten hiljattain uutisoitiin. Ruumiin ravinnon rinnalla olennaista on mielekäs tekeminen ja yhteys toisiin ihmisiin. Ohessa opitaan olennaisia arjen taitoja

Yksi tärkeimmistä inhimillisistä tarpeista on itsensä kokeminen tarpeelliseksi. Yksinäisyys ja arvottomuuden tunne pitävät vapautuvat vangit rikollisuuden piirissä. Siksi yhteisöllisyyttä ja vankien yhteiskunnallista osallisuutta ylipäättään olisi vahvistettava jo vankeusaikana. Näin taataan vapautuville vangeille paremmat eväät elämään tavallisena ihmisenä muiden tavallisten ihmisten joukossa.

Polku rikoksettomaan elämään

Rikosseuraamuslaitoksen keskeisenä tavoitteena on vähentää rangaistusta suorittavien riskiä syyllistyä uusiin rikoksiin. Kehitysjohtaja **Pauli Nieminen** näkee seuraamusjärjestelmän kehittämisessä tärkeäksi vaikuttavuuden parantamisen, yhteiskunnan normaalipalvelujen käytön tehostamisen ja yhteistyöverkostojen rakentamisen.

Suomen keskitetty vankeinhoito viettää tänä vuonna 150-vuotisjuhlavuottaan, sillä ensimmäinen valtakunnallinen vankeinhoiton tarkastajan virka perustettiin vuonna 1867. Tuohon aikaan vankeinhoiton kehittämisessä keskityttiin lainsäädännön ja rakennuskanan uudistamiseen. Esimerkiksi vuonna 1881 rakennettu Helsingin vankila on edelleen käytössä.

Tämän päivän seuraamusjärjestelmän kehittämiskohteita pohtii Rikosseuraamuslaitoksen uusi kehitysjohtaja Pauli Nieminen. Hänellä on takanaan jo pitkä rikosseuraamusura: Nieminen aloitti 1990-luvulla julkisoikeudellisen Kriminaalihuoltoyhdistyksen palveluksessa. Kun se

lakkautettiin vuonna 2001, hän siirtyi samassa yhteydessä perustettuun Kriminaalihuoltolaitokseen, joka toimi Rikosseuraamusviraston alaisuudessa. Rikosseuraamuslaitokseksi työpaikka muuttui vuonna 2010, kun Vankeinhoitolaitos ja Kriminaalihuoltolaitos yhdistyivät yhdeksi virastoksi.

Nykyään Pauli Niemisen työpäiviä hallitsevat vankeinhoitoon liittyvät kysymykset, koska laitostäytäntöönpanon erityiskysymykset kuten toimitilat ja turvallisuus tuottavat johdolle paljon keskusteltavaa ja ratkaistavaa. Vankeinhoito nielee myös suurimman osan määrärahoista ja henkilöstöstä selvästi suurempi osa työskentelee vankeusrangaistusten

täytäntöönpanotehtävissä. Rikosseuraamuslaitoksen asiakkaiden suhteen tilanne on kuitenkin tasan: sekä vankeusrangaistusta että yhdyskuntaseuraamuksia suorittaa noin 3000 henkilöä päivittäin.

Nieminen haluaa uudessa tehtävässään pitää esillä ja kehittää tasapuolisesti kumpaakin seuraamusmuotoa. Toisaalta monesta uudesta seuraamuksesta kuten valvotusta koevapaudesta ja valvontarangaistuksesta on vaikea sanoa, ovatko ne enemmän vankeutta vai yhdyskuntaseuraamuksia. Seuraamusjärjestelmää kehitetään koko ajan kohti turvallista ja avoimempaa rangaistusten täytäntöönpanoa sekä asteittaista vapautumista.

YHTEINEN ASIAKKUUS TAVOITTEENA

Kun vankeinhoiton ja kriminaalihuollon organisaatiota ryhdyttiin 2000-luvun alussa uudistamaan ja toimintaa kehittämään, lähtökohtana oli yhteinen asiakkuus. Silloin lähdettiin hakemaan vaikuttavaa, yhtenäistä ja hyvinvoivaa Rikosseuraamuslaitosta. Niemisen mielestä yhtenäisyydessä on otettu isoja askeleita. Esimerkiksi koulutuksiin osallistuu ihmisiä vankiloista ja yhdyskuntaseuraamustoimistoista ja yksiköillä on monenlaisia yhteisiä hankkeita. Vaikka rangaistusten täytäntöönpanossa laitoksessa ja vapaudessa on aidosti myös erilaisuutta, niin yhdessä työskentelyä tarvitaan tulevaisuudessa nykyistä enemmän.

Kehitysjohdaja Pauli Nieminen etsii Rikosseuraamuslaitokselle kumppaneita työhön.

– Asiakas tulee suorittamaan rangaistuksensa omaista yhteisöstään ja asuinkuntansa hän myös palaa, joten on järkevää pyrkiä pitämään kontakteja sinne seuraamisen aikana. Koska meillä on työntekijöitä sekä yhdyskuntaseuraamus- että laitospuolella, meillä on hyvä mahdollisuus ottaa rangaistukseen tuomittu vastaan, työskennellä hänen kanssaan rangaistusaika ja palauttaa hänet takaisin yhteiskuntaan niin, että hänellä on mahdollisuus suoriutua vapaudessa rikoksettomasti. Yhdyskuntaseuraamustoimistojen rakentamia paikallisia yhteistyöverkostoja voidaan käyttää hyväksi myös vankiloissa.

Nieminen arvioi organisaation olevan nyt sellaisessa

asennossa, että se tukee tavoitteita uusintarikollisuuden vähentämisestä. Kun vielä yhteinen asiakastietojärjestelmä Roti saadaan toimintaan vuoden 2019 alusta, Riseala 2010 -hanke on vihdoinkin maalisissa.

UUSINTARIKOLLISUUDEN RISKIIN VOI VAIKUTTA RANGAISTUSAIKANA

Rikosseuraamuslaitos pyrkii vaikuttamaan toiminnallaan niin, että seuraamuksiin tuomitut uusisivat rikoksia vähemmän ja pystyisivät integroitumaan yhteiskuntaan ja pärjäämään elämässään.

– Jotta työllämme olisi vaikuttavuutta, ensin on tiedettävä, mitä pitäisi tehdä ja miten. Jälkimmäisessä kaiken perusta on se, että vankien ja

yhdyskuntaseuraamusasiakkaiden kanssa saavutetaan luottamukseen perustuva yhteistyösuhde. Vain luottamukseen perustuvassa vuorovaikutustilanteessa muutostyöskentely on mahdollista, Nieminen kertoo.

Kysymys ”mitä pitäisi tehdä” on Niemisen mukaan vaikuttavan toiminnan kehittämisen kannalta tärkeä. Rikosseuraamuslaitoksessa tehdään parhaillaan arviota siitä, mitkä ovat tärkeimmät osa-alueet, joilla pitää työskennellä. Vastausta on haettu neljästä näkökulmasta: tutkimustiedosta, kotimaisista ja kansainvälisistä hyvistä käytännöistä, henkilöstön näkemyksistä sekä vankien ja yhdyskuntaseuraamusasiakkaiden näkemyksistä. Näistä näkökulmista on saatu aikaiseksi seitsemän ydinosaamisen aluetta, joihin pitää panostaa. Eri lähteiden näkemykset painopisteistä olivat varsin samankaltaisia.

Seuraavaksi on pohdittu sitä, pystyykö Rikosseuraamuslaitos itse pitämään yllä sellaista osaamista, että kaikki osa-alueet tulisivat kateuiksi. Niemisen mukaan siinä on päädytty siihen, etteivät resurssit riitä kaiken toteuttamiseen itse vaan tarvitaan kumppaneita. Jotkut palvelut Rikosseuraamuslaitos tuottaa itse, jotkut kumppaneiden kanssa yhdessä ja jotkut tuottaa yhteiskunnan palvelujärjestelmä suoraan.

Nieminen kertoo, että yksi tärkeä osaamisalue on päihteet ja riippuvuudet. Usein rikokset tehdään päihtyneinä ja päihneiden käyttöön liittyy ilmiöitä, jotka tuottavat rikollisuutta. Toinen teema, joka nostetaan jatkossa vahvemmin esille, on ”lapset, vanhemmuus ja perhe”. Vangit ja yhdyskuntaseuraamusasi-

akkaat ovat usein myös vanhempia ja vanhemman roolin uudelleen löytämällä voidaan saada vahvaa merkitystä elämään ja halua pyrkiä muutokseen.

– Ammatillisen koulutuksen uudistuksen yhteydessä Rikosseuraamuslaitos haluaisi uudistaa työtoimintaa koulutuksen ja työn yhteensovittamisen näkökulmasta. Tavoitteena on, että saamme tehtyä vankiloissa enemmän tutkintoja tai tutkinnon osia luomalla yhteistyötä ammatillisen koulutuksen järjestäjien ja vankiloitten kesken. Meillä pitää olla näkemystä tulevaisuuden työmarkkinoista ja kykyä tuottaa sellaista koulutusta ja työhön valmentamista, että asiakkaat työllistyvät niillä markkinoilla, Nieminen painottaa.

– Lisäksi voisin mainita arkielämän taidot. Monella asiakkaallamme on arjen tekemiseen ja itsestään huolehtimiseen liittyviä tiedollisia ja taidollisia osaamattomuuksia. Niitä kannattaa treenata seuraamisen aikana. Samalla yritämme aktivoida asiakkaitamme, sillä passivoitumisen mahdollisuus on suuri. Rangaistuksen suorittaminen on mielekkäämpää, kun vanki hoitaa itse pyykkinsä, osittain tai kokonaan ruuanlaittonsa ja huolehtii siisteydestä. Ne ovat myös taitoja, jotka ovat tarpeellisia rangaistuksen jälkeenkin.

LEIKKAUKSET TOISAALTA AJAVAT YHTEISTYÖHÖN

Rikosseuraamuslaitoksen keskeiseksi haasteeksi on monessa yhteydessä todettu verkostoyhteistyön lisääminen valtion ja kunnan viranomaisten sekä kolmannen sektorin toimijoiden kesken. Tähän kiinnitti huomiota esimerkiksi Valtiontalouden tar-

Lähtökohtaisesti emme ole työskennelleet sidosryhmien kanssa niin tehokkaasti kuin olisimme voineet, Rikosseuraamuslaitoksen kehitysjohtaja Pauli Nieminen sanoo.

kastusvirasto viime syksynä uusintarikollisuuden vähentämistä koskeneessa tarkastuskertomuksessaan.

– Lähtökohtaisesti emme ole työskennelleet sidosryhmien kanssa niin tehokkaasti kuin olisimme voineet. Voisimme tehdä enemmän yhteistyötä esimerkiksi sosiaali- ja terveyspalveluissa ja koulutuksessa. Digitalisaatio antaisi enemmän mahdollisuuksia saada erilaisia sähköisiä palveluita rikosseuraamusasiakkaille, Pauli Nieminen arvioi.

Tärkeitä yhteistyökumppaneita ovat myös erilaiset järjestöt ja rangaistukseen tuomittujen tärkeät ihmiset. Erityisesti hän haluaa mainita yhdyskuntapalvelun palvelupaikat, joista monet ovat olleet mukana vuosikymmeniä ja mahdollistaneet yhdyskuntapalvelun poikkeuksellisen menestystarinan Suomessa. Palvelupaikkana toimivat organisaatiot ansaitsevat hänen mielestään aivan erityisen kiitoksen pyyteettömästä toiminnastaan.

– Olemme yrittäneet tunnustaa, mitä keskushallinnossa ja toisaalta rikosseuraamusalueilla ja yksiköissä voitaisiin tehdä kumppanuuden ja verkostojen rakentamiseksi. Ministeriöilläkin on oma roolinsa eri hallinnonalojen saattamisessa toimivaan yhteistyöhön.

Nieminen mainitsee hyväksi esimerkiksi kumppanuuksista vankiterveydenhuollon siirron Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen alai-

suuteen. Vuoden takaisesta muutoksesta ja käytännön yhteistyöstä vankiloissa on pelkästään myönteistä sanottavaa. Odotuksena on, että vankien terveyspalvelut paranevat osana yleistä terveydenhuoltojärjestelmää.

Tosiasia kuitenkin on, että kaikkialla Suomessa rikosseuraamusasiakkaat eivät saa palveluja samalla lailla. Esimerkiksi yhdyskuntapalvelun suorittajilla Lapissa ja Kainuussa on käytettävissä selvästi vähemmän kuntien ja järjestöjen tukipalveluja kuin kasvukeskuksissa.

– Pitää olla riittävä yhdenmukaisuus mutta myös hyväksyä se, että palvelutarjonta ei voi olla samanlaista kaikkialla Suomessa. Rikosseuraamuslaitoksen pitäisi kuitenkin pystyä tarjoamaan kaikkialla esimerkiksi sellaista päihdehoitoa, että asiakas tukipalveluita käyttäen pystyisi suorittamaan vaikkapa yhdyskuntapalvelunsa loppuun asti.

Kaikki yhteiskunnan palvelujärjestelmät ovat joutuneet leikkaamaan henkilöstöään ja määrärahojaan. Nieminen uskoo, että leikkaukset ja palveluiden alasajo on jo vaikuttanut rikoksista tuomittuihin, jotka eivät yleensä pääse jonon kärkeen. Toisaalta hän näkee, että taantuma ja leikkaukset ovat saaneet eri toimijat ymmärtämään yhteistyön voiman ja näkemään yhteistyön hyödyn paitsi asiakkaalle myös organisaatiolle itselleen. Kumppanuussopimusten teko Rikosseuraamuslaitoksen kanssa ei ole

enää millään lailla tavatonta.

– Sote-tilanne on kuitenkin vielä jäsentymättä: kenen kanssa Rikosseuraamuslaitoksen pitäisi keskustella maakuntatasolla palveluiden järjestämisestä asiakkaille ja milloin pitäisi olla vielä peruskunnan kanssa yhteydessä. On pelko, että rikosseuraamusasiakkaiden asiat hukkuvat järjestämisvastuuorganisaatioissa kaikkien muiden asioiden ja erityisryhmien viidakkoon. Olemme jo alkaneet sen miettimisen, että miten pitää toimia, jotta niin ei kävisi.

KRIMINAALIPOLITIIKAN SUUNTA OLLUT OIKEA

Reilun kymmenen vuoden aikana sekä vankeutta että yhdyskuntaseuraamuksia koskeva lainsäädäntö on uudistunut suuresti. Pauli Niemisen mukaan lainsäädäntömuutokset, kuten valvontarangaistus ja valvottu koevapaus, ovat olleet Rikosseuraamuslaitoksen toiveiden mukaisia. Niillä on saatu aikaan hyviä tuloksia ja vaikuttavuutta.

– Meillä on kuitenkin ollut viime aikoina haasteita erityisesti henkilöstön koulutuksen oikea-aikaisessa toteuttamisessa. Tässä emme ole aina onnistuneet, mutta otamme saadusta palautteesta opiksemme. Myös vankien sähköiseen asioinnin toteuttaminen on osoittautunut vaikeammaksi kuin aluksi arvioitiin. Rikosseuraamuslaitoksella ei ole ollut osaamista siihen, mitä kaikkea digitaali-

palveluihin siirtyminen, infrastruktuurin rakentaminen ja palveluiden ylläpitäminen turvallisesti vaatii.

Nieminen pitää viime vuosikymmeninä noudatettua kriminaalipolitiikan linjaa onnistuneena. Kehitys on mennyt hyvään suuntaan: samaan aikaan kuin Suomen vankiluku on alentunut pohjoismaiselle tasolle, rikollisuus ei ole lisääntynyt ja yhteiskunta pysynyt vakaana. Muutokset toimintaympäristössä ovat kuitenkin nopeita ja ennakoimattomia. Suomen rationaalisen kriminaalipolitiikan kehittämisen hän toivoo jatkuvan. Korkean vankiluvun maat näyttävät pärjäävän kaikkein huonoimmin myös rikollisuuden torjunnassa.

– Virastojen määrärahojen leikkausten vaikutuksia ei mielestäni arvioida riittävästi. Aina ei ole kaukonäköisyyttä nähdä sitä, mitä hyvää suomalainen koulutusjärjestelmä tai meidän hyvin toimivat terveyden- ja sosiaalihuollon järjestelmät ennaltaehkäisevästi tuottavat. Tyypillisesti kansainväliset tutkimukset ja muiden maiden kansalliset arvostavat enemmän suomalaisia hyvinvointipalveluita kuin me itse niitä arvostamme. ■

Ammatillisen koulutuksen reformi haastaa vankilaopetuksen

Opetus- ja kulttuuriministeriön esitys ammatillisen koulutuksen toimintalainsäädännön ja rahoituksen uudistuksesta annetaan kevään aikana eduskunnalle. Nykyinen ammatillista peruskoulutusta ja aikuiskoulutusta koskeva lainsäädäntö uudistetaan vastaamaan tulevaisuuden osaamistarpeita. Samalla uudistetaan opetus- ja kulttuuritoimen rahoitusjärjestelmää. Uudistuksen on tarkoitus tulla pääosin voimaan vuoden 2018 alusta lukien.

Uudistus haastaa koulutuksen järjestäjiä ja vankiloita nykyistä tiiviimpään yhteistyöhön. Opiskelijavalintaa esitetään muutettavaksi jatkuvaan hakuun perustuvaksi. Tämä tuo joustavuutta koulutuksen aloittamisajankohdalle myös rangaistusten täytäntöönpanossa ja helpottaa lyhyttä tuomiota suorittavien opiskelua. Ammatillisessa koulutuksessa siirrytään yhteen näyttöperusteiseen ja osaamisen hankkimistavasta riippumattomaan tapaan suorittaa tutkinto tai sen osa. Tavoitteena ovat yksilölliset koulutuspolut, joissa osaaminen osoitettaisiin pääasiassa työelämässä käytännön työtilanteissa.

Monin tavoin syrjäytynyt ja aikaisemmin koulutuksesta pudonnut henkilö ei ilman tukea ja motivointia hakeudu takaisin koulutukseen. Vankien koulutustarpeiden tunnistamista osana rangaistusajan suunnittelua on välttämätöntä kehittää. Noin 70 prosentilta vangeista puuttuu peruskoulun jälkeinen tutkinto. Noin seitsemän prosenttia ei ole suorittanut peruskoulua loppuun. Rangaistusajan suunnittelu ei ohjaa koulutustarpeen tunnistamiseen riittävän tehokkaasti, sillä

ainoastaan neljälle prosentille vangeista on kirjattu rangaistusajan suunnitelmiin koulutusta koskevia tavoitteita. Koulutuksen järjestäjillä on velvollisuus laatia opiskeleville vangeille henkilökohtainen osaamisen kehittämissuunnitelma. Osaamisen tunnistamista tulisi tehdä yhdessä koulutuksen järjestäjien kanssa myös silloin, kun vanki vankilan työtoiminnassa osoittaa aikaisempaa osaamista, mutta hänellä ei ole virallista todistusta siitä.

Koulutuksen painopisteen siirtyminen työpaikoille tarkoittaa merkittävää muutosta vankiloiden työnjohtajien roolissa ja osaamisen kehittämistarvetta. Vankiloiden työtoiminnan tulisi mahdollistaa opiskelu ammatillisessa koulutuksessa sellaisilla aloilla, joilla on mahdollista työllistyä siviilissä. Hyria koulutus Oy ja Keski-Uudenmaan koulutuskuntayhtymä toteuttavat kevään 2017 aikana Helsingin, Riihimäen, Jokelan, Keravan ja Suomenlinnan vankiloiden kanssa kehittämishankkeen, jossa valmistellaan uutta toimintamallia uuden lainsäädännön edellyttämällä tavalla. Tavoitteena on myös laatia ehdotus koulutuksen järjestäjien ja vankiloiden yhteistyöstä ja työnjaosta. Työpaikalla tapahtuva oppiminen on yksi ratkaistavista erityiskysymyksistä. Kehittämishankkeen tulosten perusteella tehdään valtakunnallisia linjauksia.

Vankilaopetuksena järjestettävän ammatillisen koulutuksen tarjonta halutaan uudistuksessa turvata koulutussäästöistä huolimatta. Koulutuksen järjestäjille tulee mahdollisuus hakea erityistä järjestämislupaa vankilaopetuksena järjestettävään ammatilliseen koulutukseen. Tämä edesauttaa pysyvien yhteistyösuhteiden

rakentamista ja vankien koulutukseen erikoistuneen järjestäjaverkon muodostumista. Haasteena on varmistua siitä, että järjestäjaverkko on alueellisesti riittävän kattava.

Vankilaopetuksen järjestäminen tuleneen huomioimaan koulutuksen järjestäjien perusrahoitusta korottavana tekijänä. Silloin, kun vanki luokiteltaisiin erityisopiskelijaksi, olisi mahdollista saada vankilaopetuksen korotuksen lisäksi korotettua erityisopetuksen rahoitusta. Koulutuksen järjestäjän saama tuloksellisuusrahoitusosuus, joka perustuu tutkintosuorituksiin, olisi suurempi, jos opiskelijalla ei olisi aikaisempaa toisen asteen tutkintoa. Tämänkin on arvioitu toimivan porkkanana vankien kouluttamiseen. Keskimääräistä korkeampiin kustannuksiin vaikuttavat siviiliä pienemmät opetusryhmät, etäisyydet vankilan ja oppilaitoksen välillä sekä opetuksen mukauttaminen oppimisympäristön mukaan.

Yksilön koulutustasolla ja rikoskäyttäytymisellä on selvä yhteys. Vankien kouluttaminen on tehokas tapa katkaista rikoskierre ja integroida vanki yhteiskuntaan. Perusopetuksella ja sitä täydentävillä opinnoilla sekä valmentavalla koulutuksella on merkittävä rooli vankien opiskelun parantamisessa ennen siirtymistä varsinaiseen tutkintoon johtavaan koulutukseen. Yksilöllisten koulutuspolkujen aikaansaaminen edellyttää hallinnonalojen välistä kehittämistä myös muussa kuin ammatillisessa koulutuksessa. ■

Kirjoittaja on neuvotteleva virkamies oikeusministeriössä.

HEIKKI SAUKKOMAA / LEHTIKUVA

■ J E N N I M Ä K I

Oma asunto rikoskierteestä irtautumisen tukena

Valtakunnallisessa asunnottomuuden vähentämiseen ja ennaltaehkäisyyn keskittyvässä AUNE-ohjelmassa (2016–2019) etsitään keinoja myös rikostaustaisten asumisedellytysten parantamiseen. Asunnottomuus ja rikoskierteet kulkevat usein käsi kädessä: rikoskierteestä on vaikea päästä irti, jollei vapautuvalle ole tarjolla konkreettisia keinoja irrottautua entisestä elämästä.

Noin joka neljäs vankilasta vapautuva on asunnoton. Lyhytaikais- ja ns. pyöröovivangeilla osuus on kaiketi vielä suurempi. Asunnon saanti kilpailuilla pienten ja kohtuuhintaisten asuntojen markkinoilla on vaikeaa henkilölle, jolla on taustallaan asunnon menetyksiä, vuokravelkoja ja asumishäiriömerkintöjä – kuten asunnottomana vapautuvilla usein

on. Työttömän, varattoman ja vankilataustaisen henkilön asunnon saaminen rehellisin keinoin tyssääkin yleensä menneisyyden merkintöihin, jotka monen vuokranantajan näkökulmasta tarkoittavat epäluotettavaa vuokralaista. Tukiasumisyksikkö, jossa saman katon alla asuu useita entisiä rikollisia tai päihdekäyttäjiä, ei aina houkuttele vapautumisvaiheessa. Asumisympäristönä

yksiköt saatetaan kokea leimaavana, identiteetin uudelleen rakentamisen kannalta lamauttavana sekä vanhoissa toimintamalleissa kiinnipitävänä tekijänä. Laitosmaisuuudessaan tukiasumisyksikkö voi muistuttaa vapautuvaa vankilasta.

Vangit kokevat yhteiskunnallisen aseman kohottamisen usein vaikeaksi, kun muutosta estävät yhtäaikaaisesti yksilön kasaantuneet ongelmat sekä

yhteiskunnan ennakkoluuloisuus ja haluttomuus antaa rikoksiin syyllistyneille uusia mahdollisuuksia. Kun tavallisen asunnon saaminen osoittautuu mahdottomaksi eikä muuta tarpeeksi houkuttelevaa tukikohtaa elämänmuutostyölle ole näkyvillä, moni asunnottomana vapautuva palaa takaisin niihin vanhoihin tuttuihin sosiaalisiin verkostoihin, joista on vankilaan lähtenyt. Näissä

verkostoissa päihneiden käyttö ja rikosten tekeminen useimmiten ennen pitkään jatkuu, vaikka vankilassa olisikin päätetty muuta. Pian ”normaalista” arjesta muodostuu jälleen hallitsematon kokonaisuus, jossa tulevaisuus piirtyy epävarmana ja ennustamattomana. Asunnottomana rikoskierteessä eläneiden henkilöiden mukaan tuossa elämäntilanteessa ei mitään pysyvää voi tai kannata rakentaa, koska kaiken voi menettää hetkenä minä hyvänsä.

UUDEN IDENTITEETIN RAKENTAMISEN TUKIKOHTA

Rikoskierteestä irtautuminen edellyttää kokonaisvaltaista toisella tavalla toimimisen opettelua ja uudenlaisen, eirikollisen identiteetin rakentamista. Tämä haastava elämäntilanteen muutos vie usein pitkän aikaa. Oma asunto mahdollistaa konkreettisesti rikoskierteestä irtautuvalle ei-toivotun sosiaalisen verkoston ulos rajaamisen ja arjen rytmin omaehtoisen rakentamisen. Oman elinympäristön päättäväisyyden myötä myös henkilökohtaisesta elämäntilanteesta tulee entistä hallittavampi ja tulevaisuuteen suuntautuminen on mahdollista. Asunnosta käsin voidaan arjen hallintaa, yhteiskuntaan kuulumista sekä vastuunottoa harjoitella ja ottaa etäisyyttä entisessä elämässä kiinni pitäviin tekijöihin.

Asumista on tuettava asumissosiaalisella työllä, jossa tukityöntekijä vierailee säännöllisesti rikoskierteestä irtautujan luona varmistamassa arjen sujumista ja tarjoamassa psykososiaalista tukea elämäntilanteen muuttamiseen. Käytännön tukea ja palveluohjausta tarvitaan erityisen paljon siviiliin palautumisen alkuvaiheessa, sillä monet tavallisen elämän perusteelliset asiat ovat asunnottomuuden

ja vankilassa olon jäljiltä hukassa. Vapautumisen alkuvaiheessa entisen ja rakenteilla olevan elämän välistä ristiriitaa joudutaan käsittelemään ympäri vuorokauden. Alkuun yksinäisyyttä ja menneisyyteen liittyviä syllisyyden tunteita voi olla vaikeaa sietää. Asumisen tukipalvelun tarjoajan on tunnistettava kohderyhmän erityispiirteet: lyhytjänteisyys, rikosmyönteinen ajattelutapa, päihde- ja mielenterveysongelmat, usein vaikea elämäntilanteen historia ja tavallisena kansalaisena toimimiseen liittyvä epävarmuus. Kotikäyntien on tapahduttava riittävän tiiviisti ja työntekijöiden olisi hyvä olla muutoin puhelimitse tavoitettavissa. Asumispalvelun henkilökunnan vaihtuvuutta on pyrittävä välttämään, jotta asiakassuhteista muodostuisi mahdollisimman luottamuksellisia.

Asunnon sijoittuminen tavalliseen asuinympäristöön tukee uuden identiteetin rakentamista ja menneisyyden leimoista irtautumista, sillä se tarjoaa mahdollisuuden tarkastella itseä suhteessa tavanomaiseen. On helpottavaa olla (naapurinkin silmissä) yksi tavallinen ihminen muiden joukossa, sen sijaan että tulee jokapäiväisessä ympäristössä nähdä entisenä rikollisena tai päihdeongelmaisenä. Tavanomainen asuinympäristö tukee rikollisista tai päihdeongelmista käynnistyvästä sosiaalisesta ympäristöstä poistumista tai niiden välttämistä.

Asunnon lisäksi tarvitaan myös muita keinoja kiinnittämään yhteiskuntaan: koulutustarjontaa, työllistymistä tai perhe-suhteiden jälleen rakentamista. Näiden kaikkien työstäminen käy huomattavasti helpommin omasta asunnosta kuin kadulta käsin. Erilaiset ”tavallisen elämän” onnistumiset, kuten

mahdollisuus kutsua lapset kylään tai lähteä hyvin nukutun yön jälkeen ajoissa koulutukseen, ruokkivat pystyvää ja kykenevää minäkuvausta, mikä on desistanssi- eli rikoskierteestä irtottautumisen prosessin etenemisen kannalta merkittävää.

UUSIA ASUMISEN MALLEJA

Tavanomaisen asumisen mahdollistaminen myös rikosseuraamustaustaisille asunnottomille on noussut vahvasti keskusteluun vuodesta 2008 alkaen osana valtakunnallisia asunnottomuuden vähentämishankkeita (PAAVO I- ja II- sekä AUNE -ohjelmat). Ohjelmien perustana on Yhdysvalloista lähtöisin oleva Asunto ensin -periaate, jossa asumisen nähdään ihmisen perusoikeutena. Periaatteen mukaan oma asunto on lähtökohta elämän ongelmien ratkaisemisessa ja vähentämisessä. Ohjelmien myötä keskeisenä erona aikaisempiin asumispalveluihin on asumisen järjestäminen vuokrasuhteisena ja mahdollisimman tavanomaisesti.

Koska rikosseuraamustaustaisen asunnottoman on ohjelmista huolimatta edelleen vaikeaa saada tavallista vuokra-asuntoa, jotkin kohderyhmän parissa toimivat yhdistykset ja järjestöt ovat joko välivuokra- neet tai RAY:n tukemana ostaneet kohderyhmälle tukiasumiseen tarkoitettuja asuntoja tavanomaisen asutuksen joukosta. Tästä asumisen mallista on saatu hyviä kokemuksia, joskaan rikoskierteestä irtautumisen ja asumisen epäonnistumisilta ei aina ole voitu välttyä.

Tavallisessa asunnossa tukitoimin asuminen voidaan aloittaa jo koepäivien aikana osana rangaistuksen aikaista kuntoutusta. Tukiasunnossa asumista voidaan usein jatkaa

jonkin aikaa vielä vapautumisen jälkeenkin. Rikoskierteestä irtottautuminen saa aivan erilaisen motivaation ja merkityksen, kun vapautuvalla on tiedossa oma asunto, josta käsin tulevaisuutta ja osallisuutta yhteiskuntaan voi konkreettisesti lähteä rakentamaan.

Asunnottomana vapautumassa oleva tarvitsee useimmiten tukea asunnon saamiseksi ja säilyttämiseksi. Vuosikautia jatkuneet ”sumuiset” elämäntilanteet jättävät jälkensä yksilön arjenhallinnan taitoihin, mutta näitä taitoja voidaan opetella laadukkaasti asumissosiaalisen tukityön avulla. Asuntojen riittävyys voidaan pyrkiä turvaamaan ja rikostaustaisten asunnottomien asuttamiseen liittyvät taloudelliset riskit voidaan pyrkiä jakamaan erilaisin rakenteellisin yhteistyömuodoin, kuten syksyllä 2016 käynnistyneessä ja ympäristöministeriön koordinoimassa Huoneistoturvakuutuksen pilotissa tehdään. Desistanssiprozessissa kamppailevien ihmisten elinolojen myönteisen kehityksen tukeminen tarjoamalla heille aidosti houkuttelevia sosiaalisia mahdollisuuksia on yhteiskunnallisesti vastuullista sosiaali-, kriminaali- ja asuntopolitiikkaa. ■

Kirjoittaja koordinoi sosiaalisen asumisen kehittämistä Tampereen kaupungilla. Aikaisemmin hän on työskennellyt asunnottomien sosiaalityöntekijänä ja mallintanut verkostotyönä vankilasta vapautuvien asumispolkua.

Artikkeli perustuu kirjoittajan sosiaalityön lisensiaattitutkimukseen: Leimattuja, lainsuojattomia ja tulevaisuuden rakentajia. Tarinoita rikosseuraamustaustaisten asunnottomuudesta ja asumisesta. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisu 1/2017.

Vankien päihdeongelmiin puuttumisessa monia haasteita

Päihdeongelma on vangeilla yleinen

Vankipopulaation muutokseen havahduttiin 1990-luvun taitteessa. Yhä useamman vangilla oli vaikeuksia työntönsä kanssa, terveys oli huono ja heillä vaikutti olevan huomattavan paljon päihdeongelmia. Samalla muuttui vankiloitten suhtautuminen päihdeongelmiin. Nykyään vankien päihdeongelmiin halutaan puuttua rikosuusimisriskin alentamiseksi. Helsingin yliopistossa helmikuussa tarkistettu väitöstutkimus (Obstbaum-Federley 2017) pureutuu näiden muutosten seurauksiin. Aineistona on käytetty vankirekistereitä yhdistettynä vuosien 1985, 1992 ja 2006 lääketieteellisiin vankien terveystutkimuksiin.

Vankien päihteen käyttö lisääntyi huomattavasti vuosien 1985 ja 2006 välillä. Sekä alkoholiriippuvuus että huumeriippuvuus lisääntyivät, mutta huumeriippuvuus huomattavasti enemmän. Vankiterveystutkimuksessa vuonna 1958 huumeriippuvuusdiagnoosi annettiin 6 prosentille miehistä ja 3 prosentille naisista, vuonna 2006 jo 58 pro-

sentille miehistä ja 60 prosentille naisista. Vuonna 2006 yli 80 prosentilla vangeista oli jokin päihderiippuvuus.

PÄIHDEONGELMA EI AINA HAVAITA

Nykyajattelun mukaan päihdeongelma on kriminogeeninen riskitekijä, joka nostaa rikoksen uusimisen riskiä. Tärkeimmät kriminogeeniset ongelmat ja vankilainterventiot tulisi kirjata rangaistusajan suunnitelmaan. Suunnitelma voidaan mahdollisuuksien mukaan myös perustaa riski- ja tarvearvioon, joka on vangin psykososiaalisen tilanteen tarkempi asiantuntija-arvio.

Tutkimuksessa selvitettiin, missä määrin vankien päihdeongelmat havaitaan vankiloitten rangaistusajan suunnitelmissa ja riski- ja tarvearvioissa vertaamalla niitä 510 vangin osalta heille vuonna 2006 riippumattomassa terveystutkimuksessa tehtyihin diagnooseihin. Terveystutkimuksessa asetettiin jokin päihderiippuvuusdiagnoosi 82 prosentille näistä vangeista. Näistä diagnooseista 65 prosenttia tunnistettiin ran-

gaistusajan suunnitelmassa riskinä. Riski- ja tarvearvio vastasi terveystutkimusta rangaistusajan suunnitelmaa tarkemmin, sillä se tunnisti alkoholiriippuvuusdiagnooseista 78 prosenttia ja huumeriippuvuusdiagnooseista 87 prosenttia. Vaikka onkin otettava huomioon, ettei jokainen terveystutkimuksen riippuvuusdiagnoosi välttämättä ole luonteeltaan rikosuusimisriskiä nostava, tutkimuksessa pääteltiin, että myös ns. kriminogeenisia päihdeongelmia jäi havaitsematta vankilan arvioissa. Eri vankiryhmien ongelmat havaittiin vaihtelevalla tarkkuudella. Huumeriippuvuus havaittiin useammin kuin alkoholiriippuvuus.

Tutkimuksessa tarkasteltiin lisäksi sitä, missä määrin ne vangit, joilla rekisteriin on merkitty päihdeongelma johon vankeusaikana tulisi vaikuttaa, saavat tukea ongelman käsittelyyn. Aineistona käytettiin vuonna 2011 vapautuneiden vankien (N=3 798) rekisteritietoja. Kriminogeeninen päihdeongelma merkittiin rangaistusajan

suunnitelmaan tai riski- ja tarvearvioon 60 prosentille vangeista. Näistä vangeista noin neljäsosa sai päihdeongelman käsittelyyn tukea joko päihdeohjelman tai päihtetöntämällä tai kuntoutusosastolla oleskelun muodossa.

LYHYTAIKAISVANGIT HUONOSSA ASEMASSA

Lyhytaikaisvangit ovat tutkimuksen mukaan huomattavan huonossa asemassa, kun tarkasteltiin millä todennäköisyydellä vankilalaitos havaitsee heidän päihdeongelmiaan. Lyhytaikaisvankien ongelmat havaittiin huonosti suhteutettuna heidän ongelmiensa määrään. Lyhytaikaisvangit myös osallistuvat harvemmin päihdeohjelmiin ja kärsivät harvemmin tuomiota pähteettömällä osastoilla. Tutkimuksen mukaan päihdeongelmat olivat lyhytaikaisvangeilla kuitenkin suunnilleen yhtä yleisiä kuin pitkäa tuomiota kärsivillä.

Rajalliset resurssit lienevät suuri syy lyhytaikaisvankien tässä suhteessa huonopaaseen asemaan. Lyhyen tuomion saaneiden rangaistus-

Vankeinhoidon käytäntöjen kehittämisessä tulisi kiinnittää erityistä huomiota päihdeongelmiin ja myös lyhytaikaisvankeihin.

ajan suunnitelma perustui tutkimuksen mukaan pelkkiin dokumentteihin huomattavasti useammin kuin pitkän tuomion saaneiden. Heille tehtiin myös huomattavasti harvemmin riski- ja tarvearvio. On todennäköistä, että tällä on vaikutusta siihen, että päihdeongelma saattaa jäädä huomaamatta ja merkittämättä rekisteriin. Vankilajien lyhyiden takia päihdeohjelma tai muu toimenpide lienee myös harvemmin ajallisesti mahdollinen. Tämä on kuitenkin ongelmallista mm. siksi, että päihdeongelmien tiedetään olevan vahvassa yhteydessä myös lyhytaikaisvankien rikosuusimiseen.

ARVIOINTIKÄYTÄNNÖT KEHITYMÄSSÄ

Tutkimuksen tärkeä johtopäätös on se, että rangaistusajan suunnitelmassa ei havaita päihdeongelmia yhtä tarkoin kuin jos käytettäisiin riski- ja tarvearviota. Työn perusteella voidaan kuitenkin olettaa, että vuoden 2006 jälkeen arviointikäytännöt olisivat kehittyneet niin, että ongelmia havaitaan hieman useammin kuin tutkimushetkellä. Kun vuonna 2006 rangaistusajan suunnitelmassa päihdetarve arvioitiin 44 prosentilla tutkimukseen osallistuneista vangeista, vuonna 2011 päihdetarve arvioitiin 64 prosentille vangeista. Muutokseen voi olla syynä paitsi parantuneet arviointikäytännöt myös mahdolliset muutokset päihdeiden käytössä – niin että huumeiden käyttö on näkyvämpää.

Tätä olisi tärkeää tutkia, sillä olemassa olevan tutkimuksen perusteella tähän ei voi ottaa kantaa. On kuitenkin varsin todennäköistä, että riski- ja tarvearvio on arvioinnin välineenä tarkempi kuin rangaistusajan suunnitelma tänäkin päivänä.

Rikosseuraamusalalla onkin ryhdytty toimiin arviointiprosessin parantamiseksi. Niin sanottu siviiliarviointi, jossa arviointi ja myös vapautumisvaiheen suunnittelu voidaan aloittaa jo ennen tuomion suorittamisen alkamista, on onnistuessaan erittäin hyvä aloite.

MOTIVAATION ROOLI ERITYINEN

Mahdollisen resurssipulan ja rakenteellisten seikkojen lisäksi yksi syy päihdetoimenpiteisiin osallistumisen alhaiseen määrään löytyi vankien (rekisterien tietojen mukaan) alhaisesta motivaatiosta muutokselle. Motivaatiota tarkasteltiin analysoimalla rangaistusajan suunnitelman kohtaa, johon oli merkitty vangin vahvuuksia. Jos suunnitelmaan oli merkitty, että vanki oli motivoitunut hoitamaan ongelmaansa, nosti se todennäköisyyttä vangin osallistumiseen päihdeohjelmatoimintaan. Erityisen paljon kohosi todennäköisyys osallistua akkreditoituun ohjelmaan, eli sellaiseen ohjelmaan jolla on näyttöön perustuvaa vaikutusta uusimisriskiin. Nykyajattelun mukaan näyttöön perustuvat ohjelmat tulisi kohdentaa

sellaisille vangeille, joiden uusimisriskiä ne luultavimmin alentavat. Vanki, jolle ei ollut merkitty motivaatiota, saattoi kuitenkin joissakin tapauksissa saada tukea päihdeeteettömyyteen mutta tämä oli huomattavan paljon harvinaisempaa.

Motivaation pohtiminen on tärkeää, sillä tutkimuksessa havaittiin, että päihdeongelma olivat tavallisempia niillä vangeilla, joilla ei ollut rangaistusajan suunnitelmassa mainintaa motivaatiosta. Onkin syytä miettiä sitä, millä keinoin motivaatio otetaan huomioon ja miten vankien motivaatiota käsitellä päihdeongelmaa voidaan lisätä.

VAPAUTUMISVAIHE TÄRKEÄ

Työn perusteella voidaan todeta, että vankeinhoidon käytäntöjen kehittämisessä tulisi kiinnittää erityistä huomiota päihdeongelmiin ja myös lyhytaikaisvankeihin. Päihdeongelmien havaitsemiseen olisi keskityttävä erityisen huolellisesti. Jos tukitoimia ei voida tarjota vankeuden aikana, on yritettävä suunnata voimia vapautumisvaiheeseen. Vapautumisvaihe on ratkaisevassa asemassa kaikilla vangeilla. Vapautumista välittömästi seuraava aika on erityisen altista sekä päihhteisiin retkah-tamiselle, yliannostuksille että uusintarikollisuudelle.

Vapautuvaa vankia olisi hyvä tukea niin, että tuella olisi kauaskantoisia hyviä seurauksia. Tämä edellyttää eri viranomaisten välistä yhteistyö-

tä. Tiedetään, että kunnilla on hyvin kirjavia mahdollisuuksia ja käytäntöjä vapautuvan vangin tukemiseksi. Tämä tulisi ottaa huomioon myös tulevassa sote-uudistuksessa.

UUSI VANKIEN TERVEYS- TUTKIMUS TARPEEN

Viimeisin vankien terveys-tutkimusaineisto on vuodelta 2006. Uutta tutkimusta suunnitellaan paraikaa. On toivottavaa, että tutkimus saisi tarpeeksi rahoitusta, jotta se saataisiin hyvälle alulle ja voitaisiin saada tuoretta tietoa vankien päihdeongelmista muuttuvassa ympäristössä. Edellisen vankiterveys-tutkimuksen jälkeen on tapahtunut muutoksia niin seuraamusjärjestelmässä, vankiluvussa kuin päihdeiden käytössä yhteiskunnassa yleisestikin. Markkinoilla on uusia aineita ja käyttötapoja, tärkeänä esimerkkinä muuntohuumeet. Olisi myös tärkeää saada tietoa kokonaisvaltaisesti vankien terveydestä ja sosiaalisesta tilanteesta, kuten ongelmapelaamisesta, veloista, asuntotilanteesta ja muista tekijöistä, joilla on yhteyksiä fyysiseen, ja psyykkiseen terveyteen. Näin vankien tukeminen voi perustua mahdollisimman kattavaan ja tuoreeseen tietoon. ■

Obstbaum-Federley, Yaira (2017): From the social sector to selective individualized prison practices? A study on substance abuse among prisoners and its treatment. Academic Dissertation. University of Helsinki. Institute for Criminology and Legal Policy. Research Reports 2/2017.

Isänä vankilassa

Esittelemme käynnissä olevan tutkimuksemme ensimmäisiä havaintoja vankilassa olevien isien haastatteluista. Mitä isyys merkitsee näille miehille ja miten se näkyy miesten tulevaisuutta ja vapautumista koskevissa pohdinnoissa?

Yhteiskunta- ja kasvatustieteellisessä tutkimuksessa on viimeisten vuosikymmenten aikana tutkittu paljon isyyttä miesten suhdetta omiin lapsiinsa. Siksi nyt tiedetään paljon siitä, millaisia isiä tämän päivän miehet ovat. On esimerkiksi osoitettu, että suomalaisessa yhteiskunnassa pienten lasten isien ihanteeksi on noussut sitoutuneeksi isyydeksi kutsuttu vanhemmuus, jota luonnehtii isän tahto olla läsnä lapsensa arjessa, pyrkimys ottaa kokonaisvaltaista vastuuta kasvatuksesta ja lastenhoidosta sekä halu rakentaa lämmin tunnesuhde omaan lapseensa.

Pari vuotta sitten, isänpäivän alla, olimme luennoimassa juuri tällaisesta, monessa mielessä keskiluokkaiseksi, hyväksi tulkittavasta isyydestä. Luentomme jälkeen eräs nuorimies tuli tiedustelemaan, mitä tiedetään vankilatuomiota istuvien miesten isyydestä. Keskustelun edetessä kysyimme, miksi kyseinen teema kiinnostaa häntä. Miehen vastaus yllätti. Hän toivoi aiheesta lisätietoa, sillä hän

oli pienen lapsen isä ja ”kiven sisässä”. Juuri tämän takia hän oli halunnut tulla luennolle. Emme osanneet muuta kuin harmitella ja pahoitella tiedon puutetta vankilassa olevista isistä.

Miehen kysymys jäi kuitenkin vaivaamaan, ja osittain sen virittämänä käynnistimme tutkimushankkeen elämänkriisejä kohdanneiden miesten isyyskokemuksista yhdessä Jyväskylän yliopiston, Tampereen yliopiston, Ensi- ja turvakotien liiton ja muutamien vankiloiden kanssa. Tutkimuksessa keskitytään eri-ikäisten ja erilaisissa elämäntilanteissa elävien miesten kertomuksiin isyydestään. Kaikkia miehiä yhdistää jokin elämään liittyvä kriisi, jonka ratkaiseminen ei ole onnistunut omin eväin tai läheisten tuella. Tutkimuksessa kerättiin aineistoa vankilatuomiota ”lusivien” isien parissa (yhteensä 14 haastattelua), ja Ensi- ja turvakotien liiton jäsenyhdistysten vanhemmuuteen ja miestyöhön liittyvien tukimuotojen kautta tavoitettujen isien kanssa (yhteensä 29 haastattelua).

ISYYS TUO MERKITYSTÄ ELÄMÄÄN

Yksi keskeisimmistä asioista, joista vankilassa olleet miehet puhuivat, olivat tapaamiset lasten kanssa. Ne olivat miehille hyvin tärkeitä, vaikka puitteet vaihtelivat. Siinä missä avovankilassa olevat iloitsivat läheisten kanssa vietetyistä viikonlopuista, ”kivitaloissa” tuomioita suorittavien kertomuksissa perhetapaamisia värittivät tapaamiset ”pleksin takaa”. Muutamat suljetussa vankilassa olevat isät tosin kokivat valvottujen tapaamisten ikkunan erottamana olleen sekä heille että lapsille niin rankkoja ja itkuisia, että he mieluummin kieltäytyivät niistä kokonaan. Näissäkin tapauksissa isät kuitenkin korostivat haluavansa tavata lapsiaan, jos vain puitteet olisivat toiset. Useimmat toivoivat ja odottivat pääsyä avovankilaan, joka mahdollistaisi vapaammat tapaamiset ja puhelimen käytön.

Avovankiloissa elävät miehet kertoivat pyrkivänsä organisoimaan arkeaan niin, että pystyivät pitämään yhteyttä lapsiinsa. Eräs isä kertoi jokail-

taisesta juttutuokiosta lapsensa kanssa seuraavasti:

”Mä ite pötkötän sängyssä ja laitan kaiuttimen mahan päällä, kun se parikytä minuuttia saattaa aina kirjaa lukea. Sen huomaa itekin, et vaikka on kuin paska päivä ollu ja hermo kireellä, niin kyllä se aina löysää hermoa, kun se alkaa tavuttamaan Muumipeikkoa sieltä”.

Suljetuissa vankiloissa elävillä miehillä ei ollut vastavanlaisia mahdollisuuksia yhteydenpitoon läheisten kanssa. Silti oma lapsi oli heillä usein ajatuksissa. Vaikka yhteys lapseen onkin katkonaista, vähäistä tai kokonaan katkennut, isyyden voi nähdä toteutuvan eräänlaisena miehen oman identiteetin pohdintana. Myös syyllisyys omasta elämäntilanteesta ja vankilaan joutumisesta nakersi monen mieltä. Eräs haastateltavamme kuvasi olevansa syvästi pettynyt itseensä siinä, että ”on hommannu ittesä tänne. Että ois pitänyt miettiä varmaan muutaman kerran ennen kun lähti tekemään mitä teki. Tai jättänyt tekemättä kokonaan”. Isyyden merkitystä haastateltaville

kuvasi myös heidän puheen-
sa siitä, kuinka tapaaminen,
puhelinsoitto tai kortti kotoa
antoi toivoa jaksamisesta ”lu-
sia” tuomio loppuun. Myös
ylpeys lapsista oli usein käsin
kosketeltavaa. Esimerkiksi las-
ten menestyminen koulussa
tai heidän hyvät kaverisuh-
teensa nähtiin tärkeinä. Eräs
haastateltavistamme isistä oli
erityisen ylpeä siitä, että jo
aikuisiksi varttunut lapsi oli
hankkinut korkeakoulutuksen
ja valinnut toisenlaisen elä-
mänuran kuin isänsä.

ISYYTEEN LADATTAVAT ODOTUKSET

Kuten alussa kuvasimme, lap-
senhoitoon, kasvatukseen ja
perhearkeen sitoutuneesta
isästä on muodostunut kult-
tuurisesti arvostettu roolimalli
tämän päivän Suomessa. Myös
vankilatuomiota istuvat haasta-
teltavat tunnistivat sekä tämän
ihanteen että heihin kohdis-
tetut odotukset siitä, millaisia

isiä heidän tulisi olla. Miehet
kertoivat kokeneensa surua,
pettymystä ja häpeää siitä,
etteivät he pysty vastaamaan
näihin odotuksiin tai lastensa
tarpeisiin. Eräs haastateltava
kertoo tästä seuraavasti:

”No ehtomasti heikkous
on tämä niinku vankeus- ja
rikoskierre, kun se on niin
pitkään ollu tai ei oo pystynyt
olemaan niinku se isä mitä
se tarviis se tyttö, eikä oo
pystynyt kantaa sitä vastuuta
mikä ois pitänyt sillon ottaa”.

Myös yhdessä eletyn arjen
puute painoi miesten mieltä.
Useampi haastateltava kertoi,
kuinka ”kiven sisään” joutu-
misessa kadutti eniten se, että
ei voi olla läsnä lapsen arjessa,
kuulla kuulumisia päivähoi-
dosta tai koulusta tai auttaa ko-
keisiin lukemisessa. Isät olivat
myös tietoisia ja harmissaan
sosiaalisesta stigmasta, jonka
vanhemman olo vankilassa
saattaa lapselle tuottaa:

”Monikin aattelee tietysti et

jos on isä linnassa ni lapset-
kii on ihan samanlaisia tai
tuota ne ei välitä mistään
mitään ja kaikki on häiri-
köitä”.

KATSE TULEVAISUUTEEN JA KOHTI VAPAUTUMISTA

Isät korostivat tulevaisuuteen
katsomista yhtenä tärkeänä
keinona jaksaa vankila-arkea.
Tähän kuului myös toive, että
nyt istuttava tuomio jäisi vii-
meiseksi. Miehet kertoivat
muun muassa, kuinka ”näistä
asioista mä ainakin nyt meinasin
jäähän jo eläkkeelle” ja kuinka ”sit
parin vuoden päästä ainakin voi
sanoa et en mä oikeesti oo tulos-
sa tänne, et mulla on parempaakin
tekemistä”. Useat liittivät vapau-
tumiseen myös haaveen mah-
dollisuudesta olla isänä entistä
enemmän läsnä lapsensa elä-
mässä.

Isolla osalla haastateltavis-
tamme oli takanaan useita
vankilatuomioita. Monet ker-
toivat, että myös edellisen tuo-
mion piti olla viimeinen mut-
ta toisin oli käynyt. Miesten
tilannetta voikin kuvata hau-
raana uskona tulevaan, johon
sisältyy toive katkaista vankila-
kierre mutta myös pelko siitä,
ettei tämä toive välttämättä
toteudu. Vapautumisen jälkei-
nen kaidalla tiellä pysymisen
toiveeseen liittyi myös lapsen
huolta isästä:

”Sillä oli hirmu huoli että
mitäs jos sä sit joudut uudes-
taan sinne. Ni mä sit sanoin
et mä koitan, koitan kyllä
kaikkeni tehdä että en joudu,
ni se oli hirmu, et lupaatko,
vannotko”.

LOPUKSI

Isyydellä voi olla jopa keskei-
nen merkitys vankilassa ole-
valle miehelle. Isyys voi luoda
uskoa tulevaan, sen toivotaan
kannattelevan vapautumisen
koittaessa. Isyyden tarinat ovat
kuitenkin moninaisia. Haasta-

teltaviemme joukossa oli mie-
hiä, joiden yhteys lapsiinsa oli
katkennut joko ennen vankilaa
tai tuomion suorittamisen
aikana. Aina tätä yhteyttä ei
ollut missään vaiheessa ollut-
kaan. Vähäinen yhteydenpito
lapsen saattoi olla isän oma
päättös tai tilanne, johon vain
ajaututtiin. Päättös voi olla
myös lapsen tai lapsen huol-
tajan tekemä. Vanhemman ja
lapsen välinen vähäinen yhteys
ei kuitenkaan liity lähtökohtai-
sesti vankilaan, vaan samanlai-
sia tilanteita voi tapahtua kai-
kissa perheissä.

Olemme tarkastelleet van-
kilassa olevien miesten isyyttä
heidän kertomiensa kokemus-
ten kautta. Se, miten lapsi isän
vankilassa olemisen kokee, on
oma juttunsa. Tämä on tär-
keä muistaa, sillä isyydessä
on kyse ennen kaikkea isän
ja lapsen välisestä suhteesta,
jossa isällä on velvollisuuksia
lasta kohtaan eikä päinvastoin.
Alustavien havaintojemme
pohjalta voidaan kuitenkin
päättellä, että vanhemmuus voi
olla vankilassa oleville mie-
hille tärkeä motivaation läh-
de rikollisuudesta vapaaseen
arkeen vapautumisen jälkeen.
Tästä näkökulmasta isien per-
hesuhteiden ylläpito ja heidän
vanhemmuuden taitojensa
opetteluun tukeminen ran-
gaistuksen aikana on tärkeää.
Suurimmassa osassa tapauk-
sista – pois lukien esimerkiksi
tilanteet jossa rikos on kohdis-
tunut esimerkiksi lapsen tai
lapsen äitiin – isien olisi voi-
tava luoda ja ylläpitää sellaista
lämmintä suhdetta lapseensa,
joka tukisi lapsen kasvua ja
kehitystä. Siitäähän isyydessä ja
vanhemmuudessa on loppujen
lopuksi kyse. ■

Eerola on tutkijatohtori Tampereen
yliopistossa ja Mykkänen yliopiston-
lehtori Jyväskylän yliopistossa.

Vaikuttavuuden arviointi rikosseuraamusalalla

Kuvaamme artikkelissa lyhyesti uusintarikollisuutta koskevat perustiedot sekä rikosseuraamusalalla tehdyt kotimaiset vaikutustutkimukset. Tämän jälkeen käsittelemme laadukkaan tilastollisen vaikutustutkimuksen piirteitä mutta myös ongelmia, joiden olemassaoloon on herätty viime aikoina useilla tieteenaloilla. Esitämme lopuksi joitain näkemyksiä vaikutustutkimuksen mahdollisuuksista rikosseuraamusalalla.

Rikosseuraamuslaitoksen vaikuttavuuden arvioimisessa keskeisin tulostilastollinen mittari on uusintarikollisuus. Rikosseuraamuslaitos on seurannut järjestelmällisesti vankien ja yhdyskuntaseuraamusasiakkaiden uusintarikollisuutta vuodesta 2005 alkaen. Tarvetta on kuitenkin nähty erilaisten toimenpidevaikutusten yksityiskohtaisemmalle tilastoinnille ja seurannalle sekä uusintarikollisuusvaikutusten arvioinnille.

Vankilassa järjestettävän toiminnan tarkoituksena on edistää vangin sijoittumista yhteiskuntaan. Vankitoiminnat koostuvat työstä, koulutuksesta, ohjelmista sekä muusta vangin valmiuksia edistävästä toiminnasta kuten arkielämän taitojen kohentamisesta. Intensiivisin kuntoutus voi tarkoittaa vankeusaikana mm. pitkäkestoisia päihdehoitoa ja päihdekuntoutusta sekä rikostaustan perusteella kohdennettuja ohjelmia. Lyhytaikaisvangeilla korostuvat sen sijaan vapauttamisen valmisteluun liittyvät toimenpiteet esimerkiksi asunnon hankkimiseksi. Uusintarikollisuuteen vaikuttaminen voidaan nähdä myös laajempaan lukuisten toimijoiden, kuten eri hallinnonalojen ja kuntien sekä

järjestöjen kokonaisuutena, jolloin yksittäisten toimenpiteiden tai toimijoiden vaikutusten erittely muuttuu yhä haasteellisemmäksi.

Vaikuttavuuden käsitettä käytetään valtionhallinnossa ja julkisessa keskustelussa varsin kirjavin tavoin. Näkemyksemme mukaan arvioinnin lähtökohtana tulisi olla mahdollisimman luotettava tutkimusnäyttö toimenpiteiden vaikutuksista uusintarikollisuuteen. Tässä kirjoituksessa tarkoitamme vaikutustutkimuksella sellaista tutkimusta, jonka tavoitteena on empiirisen aineiston tilastollisen analyysin avulla osoittaa arvioinnin kohteena olevan toimenpiteen aikaansaamat muutokset niissä vastemuuttujissa, joihin toimenpiteen olisi tarkoitus vaikuttaa. Tavoitteena on siten eristää yksittäisen toimenpiteen vaikutus muista uusintarikollisuuteen vaikuttavista mekanismeista.

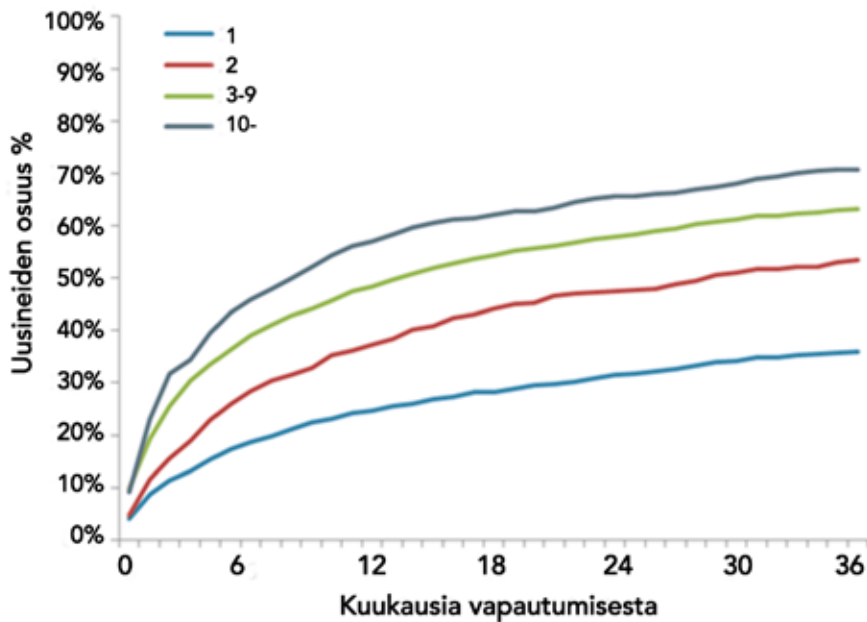
UUSINTARIKOLLISUUS JA ARVIOINTITUTKIMUKSET SUOMESSA

Suomessa keskimäärin joka toinen (54 %) vanki syöllistyy uusiin rikoksiin kolmen vuoden seuranta-aikana vapautumisesta. Uusimisella tarkoitetaan tässä yhteydessä

rikosta, josta seuraamuksena on yhdyskuntapalvelu tai ankarampi rangaistus. Kuviossa 1 on esitetty vuonna 2011 vapautuneiden vankien (n = 3 655) uusimisosuudet vankilakertaisuuden mukaan. Ensimmäistä kertaa vapautuneiden keskimääräinen uusimisosuus (36 %) on tunnetusti pienempi verrattuna muihin kertaisuusluokkiin.

Tutkimusten perusteella tiedetään lisäksi, että vapautuneiden vankien riski syöllistyä uusiin rikoksiin on korkein vapautumista seuraavina ensimmäisinä kuukausina. Uusijoiden ryhmässä ensimmäisen kuukauden aikana vapautumisesta noin joka kymmenes (13 %), kuuden kuukauden kuluessa noin joka viides (55 %) ja vuoden aikana jo neljä viidestä (73 %) oli tehnyt vähintään yhden vankilaan tai yhdyskuntapalveluun johtaneen rikoksen. Vapautumishetken tärkeyttä kuvaa myös se, että heti vapautumispäivänä uusiin rikoksiin syöllistyneitä oli peräti 39 henkilöä.

Vankeinhoitoon liittyvät vaikutustutkimukset ovat olleet tähän mennessä harvavalukuisia. Esimerkkeinä näistä voidaan mainita muun muassa Cognitive Skills

Kuvio 1. Vuonna 2011 vankilasta vapautuneiden uusintarikollisuus seuraavan kolmen vuoden aikana vankilakertaisuuden mukaan.

-ohjelman ja seksuaalirikollisille suunnatun STOP-ohjelman uusintarikollisuusvaikutuksia selvittävät tutkimukset. (Tyni 2015.) Tällä hetkellä käynnissä on mm. OMA-ohjelman ja vankien koulutuksen uusintarikollisuusvaikutusten arviointi sekä vankien asunnottomuutta vähentämään pyrkivän ohjelman (osana Aunehanketta) vaikutusarviointi.

TARVITAAN TIETOA VERROKKIRYHMÄN UUSINTARIKOLLISUUDESTA

Tilastollisen vaikuttavuusarvioinnin paras muoto on satunnaistettu kontrolloitu tutkimus, jossa kuntoutusohjelmaan osallistuva koeryhmä ja tämän verrokkiryhmä – joka voi osallistua toiseen kuntoutukseen tai jäädä kokonaan kuntoutuksen ulkopuolelle – arvotaan esimerkiksi kaikkien niiden joukosta, jotka ovat halukkaita tai kelpoisia osallistumaan arvioitavana olevaan toimenpiteeseen. Satunnaistamisella tavoitellaan lähtötilannetta, jossa koe- ja verrokkiryhmät ovat ominaisuuksiltaan keskimäärin samanlaisia lähtötilanteessa. Kun tämä saavutetaan, kertoo koe- ja verrokkiryhmien ero uusintarikollisuudessa ohjelman kausaalisen vaikutuksen. Käytännössä monenlaiset häiriötekijät voivat vaikuttaa myös satunnaistetun kokeen luotettavuuteen ja tulosten yleistettävyy-

teen (Deaton & Cartwright 2016), mutta periaatteellisella tasolla asetelmalla on kiistattomat etunsa.

Entä jos satunnaistaminen ei ole mahdollista? Kokeellisen tutkimuksen sijaan tällöin käännytään havainnoivan tutkimuksen puoleen ja tutkitaan koeryhmänä sitä joukkoa ihmisiä, joka osallistui jonakin ajanjaksona tiettyyn kuntoutukseen. Tämän ryhmän uusintarikollisuutta voidaan sitten verrata toiseen, mahdollisimman vertailukelpoiseen vankien ryhmään. Se, kuinka luotettavasti tällainen tutkimus voi kertoa kuntoutuksen kausaalivaikutuksesta, riippuu siitä, kuinka hyvin verrokkiryhmä onnistutaan muodostamaan.

Suomalaisten rekisteriaineistojen avulla voidaan nykypäivänä kohtalaisen helposti löytää ohjelmiin osallistuneille verrokkiryhmä, joka vastaa koeryhmää esimerkiksi iän, sukupuolen ja rikostaustan perusteella. Tällainen mitattujen ominaisuuksien perusteella tehtävä tilastollinen kaltaistus häviää satunnaistamiselle siinä, ettei se takaa koe- ja verrokkiryhmien samankaltaisuutta havaitsemattomien muuttujien suhteen. Yksi arviointeja vaikeuttava, hankalasti mitattava muuttuja on motivaatio tai halukkuus muutokseen. Kun kuntoutukseen osallistuminen on tyypillisesti vapaaehtoista, saatamme täl-

laisessa arvioinnissa päätyäkin tahtomattamme mittamaan motivaatioerojen vaikutusta kuntoutuksen vaikutuksen sijaan (Bushway & Apel 2012). Toinen ongelma on se, että vankeuden aikana osallistutaan tyypillisesti useampaan eri interventioon, ja näiden vaikutusten erottelu voi olla mahdotonta.

Positiivista on se, että menetelmällisen kehityksen myötä havainnoivia asetelmia on opittu hyödyntämään paremmin kausaalipäättelyn keinona. Pohjoismaissa on viime vuosina tutkittu muun muassa sähköisen valvonnan ja yhdyskuntapalvelun suorittamisen (vs. vankeus) vaikutuksia uusintarikollisuuteen ja työssäkäyntiin hyödyntämällä lainsäädännön muutosten luomia luonnollisia koeasetelmia (Andersen & Andersen 2014; Skardhamar 2013a, 2013b). ”Historiallisten kontrolliryhmien” muodostaminen on helppoa, jos valikoitumismekanismit tunnetaan. Näin on esimerkiksi silloin, kun uutta rikosseuraamusta käytetään tarkkaan rajatulle joukolle rikoksenteijöitä. Tällöin voimme poimia verrokkiryhmän ajalta ennen uuden rikosseuraamuksen käyttöönottoa, ja identifioida ne henkilöt, jotka olisivat uuden käytännön myötä päätyneet uuden seuraamuksen piiriin mutta vanhassa käytännössä päätyivät muualle.

VAIKUTUSTUTKIMUKSEN SUDENKUOPAT

Eräs kysymys, johon onnistuneekin vaikutustutkimuksen tehnyt tutkija törmää, liittyy mekanismeihin. Tyypillisesti pelkkä tieto siitä, että kuntoutuksen läpikäyneet henkilöt uusivat rikoksia harvemmin, ei riitä, vaan lisäksi halutaan tietoa siitä, miksi juuri tämä kuntoutus toimii. Satunnaistettu koe on luonteeltaan ”musta laatikko”, eikä siten lähtökohtaisesti kerro siitä, miksi ohjelma toimi tai ei toiminut (Bullock, Green & Ha 2010). Tilastollista vaikutusarviointia voikin täydentää esimerkiksi haastattelututkimuksella, jossa pyritään selvittämään vaikuttavia mekanismeja. Laadullisen tutkimuksen keinoin voidaan myös selvittää implementaation onnistumista – on mahdollista, että vaikuttavuuden puute liittyykin intervention käytännön toteuttamisen ongelmiin, ei interventioon itseensä.

Erityisen kiinnostavaa, mutta myös →

Osaavissa käsissä laadukkaiden rekisteriaineistojen avulla voidaan saada luotettavaa tietoa eri seuraamusvaihtoehtojen vaikutuksista.

→ monin tavoin huolestuttavaa keskustelua on käyty niin sanotun replikaatiokriisin ympärillä. Ongelmaan herättiin viimeistään elokuussa 2015, kun Science-lehdessä julkaistiin laajamittainen tutkimus, joka toisti 100 psykologian alan johtavien lehtien julkaisemaa tutkimusta (Open Science Collaboration 2015). Päähavaintona oli, että vaikutusestimaatit olivat keskimäärin noin puolet alkuperäisiä pienempiä, ja enää alle puolet tutkimuksista löysi tilastollisesti merkitsevän yhteyden. Vastaavia havaintoja on tehty myös muilla tieteenaloilla.

Replikaatiokriisin kaikkia syitä ja implikaatioita ei ole mahdollista käsitellä tämän artikkelin puitteissa, mutta yksi keskeinen ylisuuria vaikutusestimaatteja tuottava mekanismi on suhteellisen varmasti julkaisuharha. Tutkimuksen julkaisukelpoisuuden kriteerinä on valitettavan usein ”positiivinen” löydös, ja nollatuloksia on vaikea saada julkaistuksi, vaikka tutkimus itsessään täyttäisi kaikki laatu-kriteerit. Koska tutkijoiden menestystä mitataan julkaisujen laadulla ja määrällä, luo tällainen tilanne helposti vääriä kannustimia. Välttämättä kyse ei kuitenkaan ole tietoisesta tulosten manipuloinnista vaan aineiston analyysivaiheessa tehdyistä valinnoista, jotka tehdään vasta sen jälkeen, kun aineisto on nähty ja perusyh-teydet ovat jo tiedossa.

Edellä mainittuun ”jälkikäteiseen teoretisointiin” (Kerr 1998) liittyy myös kysymys hoitovaiikutusten heterogeenisyydestä. On varsin todennäköistä, että erilaiset kuntoutuksen muodot eivät toimi yhtä hyvin kaikille, joten vaikutustutkimuksessa olisi tärkeää arvioida myös sitä, kenelle kuntoutus sopii parhaiten. On kuitenkin tärkeä tiedostaa, että vaikutusten vaihtelun jälkikäteinen tarkastelu pienellä aineistolla saattaa johtaa helposti harhaan: mitä enemmän erilaisia interaktiivaiikutuksia testataan, sitä todennäköisemmin vähintään yksi tilastollisesti merkitsevä yhteys löydetään, vaikka todellisuudessa mitään

yhteyttä ei olisikaan olemassa. Sama pätee myös tarkasteltujen vastemuuttujien määrään.

RAPORTOINNIN LÄPINÄKYVYY- TEEN TULEE PANOSTAA ENEMMÄN

Kuinka sitten tehdä hyvää tilastollista arviointitutkimusta? Parhaat mahdollisuudet vaikutusarvioinnin onnistumiselle tataan, jos tutkijat otetaan mukaan uusien hankkeiden alusta saakka. Viimeaikaisen keskustelun valossa tärkeää olisi ainakin päättää hyvissä ajoin arvioitavista vastemuuttujista, eli niistä lopputulemista joihin kuntoutuksen pitäisi vaikuttaa, ja raportoida systemaattisesti kaikki tulokset. Sama pätee interaktiivaiikutusten tarkasteluun: pitäisi ensin pohtia sitä, millaiset taustatekijät voisivat vaikuttaa kuntoutuksen sopivuuteen, ja tarkastella näitä yhdysvaikutuksia systemaattisesti. Kaiken kaikkiaan raportoinnin kynnyksen ei pitäisi riippua siitä, ovatko tulokset oletetun kaltaisia tai ”tilastollisesti merkitseviä”. Kriminologian historia tuntee useita esimerkkejä hyvää tarkoittavista interventioista, jotka päättyivät lisäämään niihin osallistuneiden rikollisuutta (Welsh & Rocque 2014).

Arviointitutkimuksen tilaajat ja tekijät joutuvat väistämättä pohtimaan sitä, kuinka vahvaa näyttöä ohjelmien vaikutuksista halutaan. Jos asiaa lähestyy tilastollista tutkimusta tekevän tutkijan näkökulmasta ja ottaa edellä kuvatun valikoitumisongelman vakavasti, satunnaistamisen etuja on vaikea sivuuttaa. Satunnaistaminen tulisi olla siten olla ensisijainen tavoite arviointia suunniteltaessa. Ongelma on kuitenkin se, että mikäli kelpuutamme ainoastaan vahvimmat tutkimusasetelmat, saatamme päätyä tilanteeseen, jossa minkäänlaista tilastollista tutkimusnäyttöä ei synny. Suomessa ei ole tietääksemme tehty yhtään satunnaistettua koetta vankeinhoidon piirissä, ja ylipäätään Pohjoismaissa tällaista tutkimusta on tehty kriminologiassa hyvin vähän (Hyatt & Andersen 2016). Jos nyky-

tilanteessa näyttötason vaatimus nostetaan liian korkealle, saattaa parhaasta tulla hyvä vihollinen. Samaan aikaan tutkijoiden on kuitenkin tunnistettava havainnoiden tutkimusasetelmien rajoitteet, ja pyrkiä vaikuttamaan jo hankkeiden alusta lähtien niin, että luotettavan arvioinnin edellytykset maksimoidaan.

TULOKSET TULEE SUHTEUTTAA REALISTISIIN ODOTUKSIIN

Kaiken sen perusteella, mitä uusintarikollisuuteen vaikuttamisesta tiedetään, tulisi odotusarvon vaikutusten suuruudelle olla varsin maltillisia. Tätä päätelmää ei pidä tulkita arvosteluna kuntoutusta toteuttavien työntekijöiden ja organisaatioiden suuntaan, vaan pikemminkin lähtökohtana, joka liittyy moniongelmaisten asiakkaiden kanssa tehtävään työhön. Kun ottaa huomioon rikollisuuden aiheuttamat merkittävät yhteiskunnalliset kustannukset, pienikin todellinen vaikutus maksaa intervention kustannukset nopeasti takaisin esimerkiksi vähentyneinä vankilavuosina.

Tutkimusten menetelmällisen laadun näkökulmasta lähtökohtainen oletus suhteellisen pienistä vaikutuksista tarkoittaa puolestaan sitä, että kovin pienillä aineistoilla ei kannata lähteä tutkimusta tekemään. Tällöin mahdollinen myönteinenkin tulos jää helposti ”kohinan” alle, tai pahimmassa tapauksessa kalastelevalla analyysityylillä päädytään ylioptimistisiin arvioihin toimenpiteiden tehosta, jotka eivät replikoidu uusissa tutkimuksissa.

Vaikka korkealaatuisen vaikutustutkimuksen tekeminen on monin tavoin haastava tehtävä, ei ole kuitenkaan syytä vaipua epätoivoon. Viimeaikaiset pohjoismaiset tutkimukset osoittavat sen, että osaavissa käsissä laadukkaiden rekisteriaineistojen avulla voidaan saada luotettavaa tietoa eri seuraamusvaihtoehtojen vaikutuksista. Suomessakin olisi hyvä selvittää systemaattisesti lainsäädäntöuudistusten ja muiden politiikkamuutosten kautta jo

syntyneet luonnolliset koeasetelmat, ja hyödyntää näiden tarjoamat vahvat tutkimusasetelmat. Uskomme, että olemassa olevat aineistovarannot kätkevät sisäänsä vastauksia moniin kysymyksiin, joita emme ole vielä edes osanneet esittää. ■

Aaltonen on yliopistotutkija ja Tyni tutkijatohtori Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutissa Helsingin yliopistossa. Tyni toimii myös erikoistutkijana Rikosseuraamuslaitoksessa.

LÄHTEET:

Andersen, Lars H. and Andersen, Signe H. (2014) *Effect of Electronic Monitoring on Social Welfare Dependence*. *Criminology & Public Policy*, 13, 349–79

Bushway, S. and Apel, R. (2012) *A Signaling Perspective on Employment-based Reentry Programs*, *Criminology & Public Policy*, 11, 21–50

Deaton, Angus & Cartwright, Nancy (2016) *Understanding and misunderstanding randomized controlled trials*. *NBER Working Paper 22595*. Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research

Hyatt, Jordan & Andersen, Synøve (2016) *Comparing the recent development of randomized trials in criminal justice in Scandinavia and the United States: A systematic review*. Esitelmä Tukholman kriminologisymposiumissa, julkaisematon artikkelikäsitelmäkirjoitus

Kerr, Norbert L. (1998) *HARKing: Hypothesizing After the Results are Known*. *Personality and Social Psychology Review*, 2, 196–217

Open Science Collaboration (2015) *Estimating the reproducibility of psychological science*. *Science*, 349, 1–8

Skardhamar, Torbjørn (2013a) *Straffegjennomføring med samfunnsstraff i Norge. Konsekvenser for straffedes sysselsetting*. *Statistics Norway Reports 13/2013*. Statistics Norway

Skardhamar, Torbjørn (2013b) *Straffegjennomføring med elektronisk kontroll i Norge. Konsekvenser for straffedes sysselsetting*. *Statistics Norway Reports 14/2013*. Statistics Norway

Tyni, Sasu (2015) *Vankeinhoidon vaikuttavuus. Onko kuntoutukselle tilastollisia perusteita? Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2015*

Welsh, Brandon C. & Rocque, Michael (2014) *When crime prevention harms: a review of systematic reviews*. *Journal of Experimental Criminology*, 10, 245–266

VTV (2016). *Uusintarikollisuuden vähentämisen rangaistusaikana ja sen jälkeen. Tuloksellisuustarkastuskertomus. Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomukset 18/2016*

Valtiontalouden tarkastusvirasto:

Uusintarikollisuuden vähentämisessä tarvitaan yhteistyötä

Valtiontalouden tarkastusvirasto (VTV) selvitti viime vuonna tarkastuksessaan, miten oikeusministeriö ja Rikosseuraamuslaitos ovat toimineet uusintarikollisuuden vähentämiseksi sekä miten tätä työtä tehdään vankiloissa ja yhdyskuntaseuraamustoimistoissa. Lisäksi tarkastuksessa selvitettiin, millaisilla verkostoilla ja yhteistyöllä rangaistuksensa suorittaneille järjestetään vapautumisen jälkeistä kuntoutusta, tukea ja palveluja. Uusintarikollisuuden vähentämisen tavoite on yksi oikeusministeriön ja Rikosseuraamuslaitoksen toiminnalle asetettu yhteiskunnallinen vaikuttavuustavoite.

Lokakuussa julkaistu tuloksellisuustarkastusraportti painottaa, että uusintarikollisuusriskiä vähentävien toimien jatkuvuus varmistetaan vapautumisen jälkeisellä yhteistyöllä. Rikoksesta tuomittujen riskiä syyllistystä uusiin rikoksiin ei voida vähentää yksin oikeusministeriön hallinnonalan toimilla vaan siihen tarvitaan monipuolista valtion, kuntien ja kolmannen sektorin yhteistyötä.

VTV:n mukaan uusintarikollisuuden vähentämiseen liittyvät voimavarat ja toimenpiteet olisi tärkeää koota yhteen jo valtiontalouden kehyksiä ja talousarviota valmisteltaessa. Tämä on entistä tärkeämpää resurssien niukkenemisen vuoksi siksi, että yhteiskunnan palvelu- ja tukijärjestelmät tarjoaisivat jatkumon rangaistuksen täytäntöönpanon aikana aloitetuille toimille. Tarkastusvirasto suosittaa, että oikeusministeriö ja Rikosseuraamuslaitos pitäisivät uusintarikollisuuden vähentämistavoitetta aktiivisesti esillä, jotta valtion hallinnonalarajat ylittävä tavoite toteutuisi nykyistä paremmin.

PALVELUJATKUMOT KUNTOON

Tarkastuksen mukaan käytännön rikosseuraamustyössä ei ole määritelty selkeästi, minkä tahon tulisi koota Rikosseuraamuslaitoksen toimijat, kunnat ja muut sidosryhmät yhteen. Näin ollen vapautumiseen liittyviä palvelujatkumoa toteutetaan vaihtelevin tavoin eri yksiköissä ja rikosseuraamusalueilla. Palvelujatkumot toimivat myös sitä paremmin, mitä aikaisemmin rangaistusaikana ja vapautumisvaiheessa tietoja vaihdetaan ja yhteistyö aloitetaan eri toimijoiden kesken.

Tarkastusvirasto suosittaa, että Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö ja aluekeskukset sopsivat yhdessä työnjaosta ja kehittäisivät sen mukaisesti vapautumisen jälkeistä verkostoyhteistyötä yhteistyökumppaneiden kanssa. Verkostoyhteistyön käytännöt tulisi kuvata prosessina, jossa kaikki toimijat tietävät omat vastuunsa. Lisäksi Rikosseuraamuslaitoksen tulisi nykyistä aktiivisemmin varmistaa tiedon kulku eri osapuolten välillä. Myös valvotun koevapauden käyttöä olisi syytä systemaattisesti lisätä yhdenmukaisella tavalla eri puolilla maata. Koevapaudet ovat luonteva osa verkostoyhteistyötä. Niiden vuorokausikustannukset ovat lisäksi vain noin neljäsosa suljetun vankilan vastaavista.

Vuonna 2015 vuorokausi suljetussa vankilassa maksoi 215 €, avolaitoksessa 150 € ja valvotussa koevapaudessa 54 €. Yhdyskuntaseuraamuksista kalteimman eli valvontarangaistuksen kustannus oli 91 ja halvimman eli yhdyskuntapalvelun 13 €/vuorokausi. ■ /RK

Uusintarikollisuuden vähentäminen rangaistusaikana ja sen jälkeen. Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomukset 18/2016. www.vtv.fi/julkaisut

Laatu rikosseuraamuksissa

Mitä rikosseuraamusten laatu on ja miten sitä mitataan?

Rikosseuraamusten laadun mittarina voidaan pitää sitä, miten hyvin ne toteuttavat toiminnan strategisia tavoitteita. Suomessa keskeisenä tavoitteena on vahvistaa seuraamuksiin tuomittujen valmiuksia elää normaalia elämää uusiin rikoksin syylistymättä. Seuraamusjärjestelmää on uudistettu perinpohjaisesti tämän tavoitteen saavuttamiseksi. Vankeus ja yhdyskuntaseuraamukset on integroitu samaan organisaatioon samalla kun täytäntöönpano on muutettu riski- ja tarvearviointiin pohjautuvaksi suunnitelmalliseksi prosessiksi. Vankeudesta vapautteen siirtymisen odotetaan etenevän asteittain ja hallitusti niin, että erilaiset tuki- ja valvontaelementit täydentävät toisiaan. Kehitys on vaatinut henkilöstöä ja organisaatiota mukautumaan ja kehittämään osaamistaan. Rikosseuraamusalalla on tullut yhä tärkeämmäksi myös se, mitä laatu on ja miten sitä mitataan.

VANKEUDEN JA YHDYSKUNTA-SEURAAMUSTEN LAATUMITTAUS

Laadulle ei ole tähän mennessä löydetty yksiselitteisiä määritelmiä ja mittareita, jotka sopisivat kuvaamaan sekä vankeuden että yhdyskuntaseuraamusten olennaisia piirteitä. Vankeudesta on sen sijaan olemassa paljon kansainvälistä tutkimusta, jossa laatua on määritelty ja mitattu turvallisuuden ja kontrollin tai laajemmin sosiaalisen ja emotionaalisen ilmapiiriin näkökulmasta. Rikosseuraamuslaitoksessa päätettiin selvittää, voidaanko näitä tutkimuksia hyödyntää vankeuden lisäksi yhdyskuntaseuraamusten laadun mittaamisessa. Laatumittaus päätettiin toteut-

taa **Alison Lieblingin** ja **Helen Arnoldin** englantilaisvankiloissa 2000-luvun alussa tekemän kysely- ja haastattelututkimuksen pohjalta.

Lieblingin ja Arnoldin tutkimuksessa laatua tarkastellaan vankiloiden moraalisenä suoriutumisenä. Sillä tarkoitetaan niiden kykyä panna vapausrangaistukset täytäntöön ihmisarvoa kunnioittavalla ja asianmukaisella tavalla niin, että vankeus edistäisi myönteistä kehitystä. Vankeuden on siis oltava oikeudenmukaista ja humania. Sen pitää myös täyttää turvallisuuden ja järjestyksen vaatimukset olematta kuitenkaan liioitellun tiukkaa ja rankaisevaa. Siihen pitää myös sisältyä huolenpitoa, tukea ja välittämistä sekä arvostusta. Laatu liittyy moniulotteisesti kaikkiin vankiloiden käytäntöihin ja henkilöstöpolitiikkaan.

Rikosseuraamusten laatumittaus toteutettiin kahdessa vaiheessa. Vuonna 2011 tehtiin alustava kysely neljän vankilan paikalla olevalle henkilökunnalle sekä kirjoilla oleville vangeille. Vankilat edustivat sekä suljettuja että avoimia laitoksia. Kyselyä täydennettiin henkilökunnan ja vankien haastatteluilla. Vuonna 2013 tehtiin laajempi kysely, joka kattoi kaikkien vankiloiden sekä yhdyskuntaseuraamustoimistojen henkilökunnan sekä kaikki vangit ja yhdyskuntaseuraamusasiakkaat. Lisäksi haastateltiin neljän yhdyskuntaseuraamustoimiston henkilökuntaa ja asiakkaita vertailuaineiston saamiseksi vankilahaastatteluille.

TYÖKULTTUURIT OVAT ERILAISIA

Vuonna 2012 ja 2015 julkaistut tutkimusraportit osoittivat suljettujen vankiloiden

profiloituvan sekä henkilöstö- että vanki- ja asiakaskyselyissä avovankiloita ja yhdyskuntaseuraamustoimistoja kielteisemmin kaikissa laatu-ulottuvuuksissa. Erot korostuivat suljettujen vankiloiden ja yhdyskuntaseuraamustoimistojen välillä, joiden työ- ja organisaatiokulttuurit erosivat selkeästi toisistaan. Ne vaikuttivat siihen, mitä henkilökunta piti laadun kannalta tärkeänä ja millaiseksi henkilökunta-, vanki- ja asiakassuhteet kehittyivät.

Työ- ja organisaatiokulttuurilla ymmärrettiin tutkimuksessa sellaisia arvoja ja uskomuksia, jotka yhdistävät organisaation kokonaisvaltaisesti ja heijastuvat käytännössä sekä ajattelutavassa. Organisaatio uudistuu jatkuvassa prosessissa, jossa vakiintunut työyhteisö välittää uusille tulokkaille ammatilliset käytännöt (ml. normit ja roolit), arvot, sanaston ja identiteetin.

Kulttuuri voi olla organisaation kannalta rakentavaa ja rohkaista kehittämään toimintaa strategisten tavoitteiden mukaisesti. Se voi olla myös passiivis-defensiivistä ja toimia suojana uhkaavana koettuja tavoitteita vastaan. Tutkimuksen laadullinen aineisto osoitti samantapaisten kulttuuristen suojamekanismien toimivan sekä vankiloissa että yhdyskuntaseuraamustoimistoissa. Kulttuuri koettiin molemmissa suojana lähinnä organisaation yltäosalta tulevia uudistuksia kohtaan. Uudistusten koettiin osoittavan ymmärtämättömyyttä käytännön vaatimuksille ja uhkaavan laatua. Laadun arvioinnille kulttuuriset suojamekanismit muodostavat suuren haasteen.

Tutkimus osoitti valvonta- ja turvallisuus- sekä kuntoutushenkilöstön muo-

dostavan edelleen omat kulttuuriset saarkekeensa vankiloissa, vaikka lähestymistä on tapahtunut monessa ulottuvuudessa. Valvontahenkilökunnan ja vankien suhteita leimaa muodollisuus ja etäisyys. Valvontahenkilöstön mielestä laadussa on keskeistä vankilajärjestyksen ja -turvallisuuden ylläpito sekä auktoriteettiaseman säilyttäminen suhteessa vankeihin, ei niinkään vapauteen valmentaviin ja kuntouttaviin toimintoihin osallistuminen. Vankien katsottiin tarvitsevan selkeät rajat pystyäkseen mukautumaan vankeuteen eikä heihin katsottu voitavan luottaa. Tämän vuoksi entistä läheisempää ja tiiviimpää vuorovaikutusta vankien kanssa sekä paneutumista heidän elämäntilanteeseensa ei pidetty tärkeänä laadun indikaattorina. Valvontahenkilöstö oli sitä mieltä, että heidän mahdollisuutensa toteuttaa laatu-työtä oli uhattuna Rikosseuraamuslaitoksen avointa täytäntöönpanoa korostavan strategian takia.

Yhdyskuntaseuraamustoimistojen työkuultuuri on suhteellisen yhtenäistä. Henkilöstö johtajasta rikosseuraamustyöntekijään korostaa työn palveluluonnetta. Asiakkaita pyritään auttamaan ja tukemaan monipuolisesti arkielämään ja rikolliseen käyttäytymiseen liittyvissä ongelmissa. Edellytyksenä työn onnistumiselle on kuitenkin se, että yhdyskuntaseuraamusasiakkaaseen on saatu luotua hyvä ja luottamuksellinen suhde. Jos siinä ei onnistuta, henkilökunta-asiakassuhteista saattaa tulla melko muodollisia ja pinnallisia samantapaisesti kuin vankiloissa. Henkilökunta saattoi huonommin toimivissa asiakassuhteissa turvautua myös rangaistuksellisten menetelmien käyttöön kuten poliisin virka-apuun esimerkiksi silloin, kun yhdyskuntaseuraamusasiakas välttelee toistuvasti valvontakäynneille tuloa. Tätä ei pidetä asiakassuhteen kannalta hyvänä.

Yhdyskuntaseuraamukset ovat muuttuneet viime vuosina veloitteiltaan tiukemmiksi samalla kun sähköinen valvonta on tuonut niihin uuden kontrollielementin. Tämä on asettanut uusia haasteita henkilökunnalle sen suhteen, miten tukea ja kontrollia onnistutaan tasapainottamaan niin, että luottamus asiakassuhteessa säilyy ja asiakas sitoutuu aidosti rikoksettomuustavoitteisiin. Yhdyskuntaseuraamus-
henkilöstö ei kokenut saavansa tarpeeksi

tukea Rikosseuraamuslaitokselta tällaisissa asioissa. Paras tuki saatiin lähimmiltä työtovereilta. Samalla saatiin vahvistusta omalle työorientaatiolle, jonka koettiin olevan useissa kohdin ristiriidassa Rikosseuraamuslaitoksen tavoitteiden kanssa.

VANKIEN JA YHDYSKUNTASEURAA- MUSASIAKKAIDEN KOKEMUKSET

Vankien suhteet valvontahenkilökuntaan olivat enemmän varauksellisia kuin molemminpuoliseen luottamukseen ja arvostukseen pohjautuvia. Suhteita vankiloiden kuntoutushenkilöstöön kuvattiin sen sijaan myönteisemmin ja usein myös arvostavammin erityisesti vapauttamisasiossa. Valvontahenkilöstön puoleen ei yleensä edes haluttu kääntyä vapauteen ja henkilökohtaiseen elämäntilanteeseen liittyvissä asioissa, koska heidän osaamisensa katsottiin rajautuvan valvontaan. Osa vangeista kuvasi suhteitaan valvontahenkilöstöön jopa vihamielisiksi ja vältti kanssakäymistä heidän kanssaan. Valvontahenkilöstöä saatettiin näiden vankien kertomuksissa kuvata epäkohteliaaksi ja epäasialliseksi sekä vankeja vähemmän arvostavaksi. Tyypillisintä oli kuitenkin tietynlainen ”status quo”, jossa vangit antoivat valvontahenkilöstön olla rauhassa aiheuttamatta turhaa harmia. Tällainen muodollisesti mukautuva asenne takasi myös parhaiten ”lusimisrauhan”.

Yhdyskuntaseuraamusasiakkaat pitivät suhteita henkilöstöön erittäin hyvinä. Yhdyskuntaseuraamustoimistojen henkilöstöä pidettiin kohteliaana ja palveluhenkisenä. Henkilöstö paneutui yleensä perusteellisesti asiakkaan asioihin ja auttoi monin tavoin. Esimerkiksi eräs asiakas kertoi saaneensa apua asunnonhankintaan ja sen sisustamiseen ”ihan kattiloita ja astioita myöten”. Yleisempää oli kuitenkin asiakkaiden auttaminen hakemaan erilaisia sosiaalietuuksia ja päihdehuollon palveluja.

Yhdyskuntaseuraamusten todettiin kuitenkin samalla muuttuneen rangaistuksellisemmiksi. Tämä korostui erityisesti sähköisesti valvotuissa seuraamuksissa kuten valvontarangaistuksessa, jossa myös perheenjäsenet joutuivat tiukkojen aikataulujen ja ulkoliikkumisrajoitteiden takia suorittamaan seuraamusta eräänlaisina ”myötäkärsijöinä”. Esimerkiksi ostoksilla käynti oli hankalaa. Haastatteluaineistossa oli tästä paljon kuvauksia.

LAADUN ARVIOINNIN HAASTEET JA MAHDOLLISUUDET

Tutkimukset osoittivat Lieblingin ulottuvuuksien sopivan laadun mittareiksi sekä vankeudessa että yhdyskuntaseuraamuksissa. Kunnioitus, oikeudenmukaisuus, arvostus sekä tukeminen ja välittäminen samoin kuin muut moraalisen suoriutumisen ulottuvuudet ovat tulleet yhä tärkeämmiksi laadun osoittimiksi sekä vankeudessa että yhdyskuntaseuraamuksissa, kun ne ovat lähentyneet toisiaan sekä rangaistuksellisissa että kuntouttavassa mielessä.

Suomessa ei kuitenkaan ole kehitetty erityisiä laatukriteereitä kuvaamaan sitä, millaisia käytäntöjen tulisi olla, jotta ne täyttäisivät strategiset tavoitteet. Englannissa tällaisia mittareita on jo käytössä. Niissä on määritelty tarkasti ja konkreettisesti, millaista eri henkilöstöryhmien laadukas ja vähemmän laadukas toiminta on sellaisilla osaamisalueilla kuin huolenpito tai turvallisuus. Arviointi tehdään kaikissa yksiköissä vuosittain osana tulokeskusteluja ja laatuongelmin puututaan. Myös Suomessa ollaan valmistelemassa tämän kaltaisia laadun arvioinnin menetelmiä. Niiden kehittäminen vaatii kuitenkin aikaa ja edellyttää myös käytännön toimijoiden mukana oloa. ■

Kirjoittaja työskentelee Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikössä erikoistutkijana. Hän on kriminologian dosentti Turun yliopistossa.

Liebling, Alison & Arnold, Helen (2004) Prisons and their Moral Performance: A Study of Values, Quality, and Prison Life. Oxford University Press.

Lindberg, Henrik & Blomster, Peter & Tyni, Sasu & Muiluvoori, Marja-Liisa. Laatuaikaa vankilassa? Tutkimus vankilaelämän laatuun vaikuttavista tekijöistä. Rikosseuraamuslaitoksen laitoksen julkaisu 1/2012.

Lindberg, Henrik & Blomster, Peter & Muiluvoori, Marja-Liisa & Laurila, Tuomas. Yhtenäinen organisaatio-yhtenäinen laatu? Tutkimus vankeuden ja yhdyskuntaseuraamusten laatu-tekijöistä Rikosseuraamuslaitoksessa. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisu 2/2015.

Vankien oikeudet toteutuvat vaihtelevasti

Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin arviointitutkimuksen mukaan vankeuslainsäädännön kokonaisuudistuksen tavoitteet toteutuvat jokseenkin hyvin avovankiloissa ja heikommin suljetuissa. Rangaistusajan suunnitelmia laaditaan melko kattavasti, mutta niiden laadussa, toteutumisessa ja seurannassa on puutteita. Kehitystarpeet kohdistuvat erityisesti vankeinhoidon toimintaedellytysten turvaamiseen sekä vankilakäytäntöjen yhdenmukaistamiseen.

Vankeuslainsäädännön kokonaisuudistus tuli voimaan lokakuussa 2006. Tällöin uudistettiin vankeuden täytäntöönpanon tavoitteet ja sisältö sekä vankeinhoitolaituksen organisaatio. Uudistuksella pyrittiin parantamaan vankien oikeusturvaa ja valmiuksia rikoksettomaan elämään. Lähtökohtana oli säätää vankien oikeuksista ja velvollisuuksista aiempaa täsmällisemmin. Asiallisesti keskeisiä muutoksia olivat vankien muutoksenhakujärjestelmän tarkentaminen ja rangaistusajan suunnitelmien käyttöönotto. Myös tutkintavankien oikeusturvaa pyrittiin kohentamaan. (HE 263/2004)

Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutissa on tutkittu erityyppisten aineistojen ja näkökulmien avulla uudistuksen keskeisten tavoitteiden toteutumista (Liimatainen & Rantala 2016). Laajaa tutkimushanketta ovat rahoittaneet oikeusministeriö ja Rikosseuraamuslaitos. Hanke käynnistyi syksyllä 2012 ja yhteenvetoraportti tutkimustuloksista julkaistiin loppuvuodesta 2016. Tutkimusaineisto koostuu vangeille, tutkintavangeille, vankilahenkilökunnalle ja arviointikeskusten henkilökunnalle suunnatuista kyselyistä, muutoksenhaku- ja kantelumateriaaleista, vankilan järjestyssäännöistä, vankien rekisteritiedoista sekä vankien ja henkilökunnan haastatteluista.

SULJETUISSA VANKILOISSA ENITEN ONGELMIA

Tutkimuksen perusteella vankien oikeudet toteutuivat

yleisesti ottaen melko hyvin avovankiloissa, suljetuissa taas heikommin. Eri aineistoissa toistui erityisesti muutama ongelmatyyppi. Menettelylistien oikeuksien toteutumisessa eli vangin kuulemisessa ja päätösten perustelemisessa oli kyselyiden ja muutoksenhakuaineiston perusteella puutteita erityisesti suljetuissa vankiloissa. Tähän epäkohtaan myös eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisukäytännössä on toistuvasti kiinnitetty huomiota.

Tiedonsaantiin liittyvät oikeudet toteutuivat sekä vanki- että tutkintavankikyselyn perusteella vaihtelevasti. Erityisesti tiedonsaanti henkilökunnalta vankilaan saapumisvaiheessa koettiin puutteelliseksi. Tiedonsaanti vaikuttaisikin jäävän osassa vankiloita turhan korostuneesti toisten vankien ja tutkintavankien varaan, jolloin tieto ei ole välttämättä oikeellista tai ajantasaisista. On kuitenkin todettava, että suurin osa vangeista ja tutkintavangeista tunsi oikeutensa ja vankilan toiminnot oman arvionsa mukaan hyvin.

Vanki- ja tutkintavankikyselyssä moni kritisoi terveydenhuollon puutteellista saatavuutta tai laatua. Myös eduskunnan oikeusasiamies antoi useita terveydenhuoltoon liittyviä kanteluratkaisuja, ja aiheeseen liittyvät ratkaisut lisääntyivät tarkastelu vuosien 2004 ja 2012 välillä. Kanteluasioissa terveydenhuoltoon liittyvät ongelmat liittyivät osin tiedonsaantiin ja potilaan kuulemiseen.

MUUTOKSENHAKU TEHOTON OIKEUSTURVAKEINO

Muutoksenhakumenettelyn kehittämiseksi pyrittiin parantamaan vankien mahdollisuuksia vaikuttaa kokemuksiinsa epäkohtiin. Lisäksi tavoitteena oli edistää vankilakäytäntöjen yhtenäisyyttä ja siten vankien yhdenvertaisuutta. Tutkimuksen perusteella vankeuslain mukainen muutoksenhaku ei kuitenkaan toimi oikeusturva-keinona erityisen tehokkaasti.

Oikaisuvaatimusten tarkastelu osoitti, että vangit hakivat yleisimmin muutosta kurinpitovangista koskevaan päätökseen. Lähes yhtä usein oli kyse vaatimuksesta kumota avolaitoksesta suljettuun vankilaan siirtämistä koskeva päätös. Hallinto-oikeusvalitusten kohteena olivat useimmin hallussapitoa koskevat asiat, kirjeen tai postilähetyksen pidättämistä koskevat asiat ja kurinpitovangista koskevat asiat.

Oikaisuvaatimusten menestyminen oli vähäistä ja hallinto-oikeusvalitusten lähes olematonta. Kun oikaisuvaatimus menestyi, kyse oli yleensä selkeästä tilanteesta, joissa lakia oli sovellettu väärin tai viranomaisen oli toiminut ilman laissa säädettyä perustetta.

Osana analyysia selvitetiin vankien ja henkilöstön käsityksiä oikeusturva-keinojen käytöstä. Kyselytulosten perusteella noin kolmannes vankeusvangeista ei tiennyt, kuinka muutosta haetaan tai kantelu tehdään. Vain noin neljännes luotti siihen, että muutoksenhakuviranomai-

nen käsittelee vankia koskevan päätöksen puolueettomasti, ja vielä harvempi piti vankilahenkilökunnan suhtautumista oikeusturva-keinojen käyttöön asiallisena.

Vankilahenkilökunnan vastaajista puolet arvioi, että vangeilla on usein vaikeuksia laatia asianmukainen oikaisuvaatimus, valitus tai kantelu. Hieman useampi katsoi vankien saavan henkilökunnalta tarvittaessa apua niiden laatimiseen. Enemmistö vankila- ja arviointikeskushenkilöstön vastaajista oli sitä mieltä, ettei vankien muutoksenhakuoikeutta tule laajentaa. Avovastauksissa tätä perusteltiin erityisesti sillä, että yksittäiset vangit hakevat muutosta jatkuvasti, minkä koettiin kuormittavan muutenkin vähäisiä resursseja. Moni myös katsoi, että muutoksenhaussa avustamisen tulisi kuulua pikemminkin vangin asianhoitajan kuin vankilaviranomaisen tehtäviin.

RANGAISTUSAJAN SUUNNITELMAN KÄYTÄNNÖT KIRJAVIA

Rangaistusajan suunnitelma on vangille laadittava yksilöllinen suunnitelma, jonka käyttöönotolla pyrittiin lisäämään rangaistuksen täytäntöönpanon suunnitelmallisuutta ja vaikuttavuutta. Lähtökohtana on, että suunnitelma laaditaan yhteistyössä vangin kanssa. Suunnitelmassa määritellään vangin tarpeista riippuen tavoitteet, joihin rangaistusajana pyritään vaikuttamaan. Tavoitteenasettelu ohjaa vankien toimintaan sijoittelua (HE →

Avovankiloiden vastaajat olivat jokseenkin tyytyväisiä ja suljettujen vankiloiden vangit tyytymättömiä rangaistusajan suunnitelmien sisältöön ja toteutukseen.

→ 263/2004 vp., s. 110–111). Myös avolaitokseen sijoittaminen, valvottuun koevapaus, poistumisluvat jne. on kytketty rangaistusajan suunnitelmaan, minkä on ajateltu motivoivan vankia suunnitelman tavoitteisiin sitoutumiseen (HE 263/2004 vp, 111, 148–149).

Rekisteriaineiston perusteella rangaistusajan suunnitelmia laadittiin kattavasti eli lähes kaikille vankeusvangeille (tarkasteluvuonna 2014). Suuri osa suunnitelmista laadittiin kuitenkin pelkän asiakirjamateriaalin perusteella vankia kuulematta. Tätä selitti erityisesti suunnitelmien laadinnan resurssien puute: arviointikeskushenkilöstö piti vangin kuulemista ja osallistamista keskeisenä, mutta siihen ei aina ollut aikaa.

Suunnitelmien tavoitteet liittyivät yleisimmin riippuvuuksiin tai asenteisiin, ajatteluun ja käyttäytymiseen. Harvinaisimpia tavoiteluokkia olivat asuminen ja arkielviytyminen, koulutus sekä tulot ja taloudellinen tilanne. Vankilahenkilöstön mukaan suunnitelmat olivat toisinaan sisällöltään liian ylimalkaisia tai epärealistisia vankilan toimintaedellytyksiin nähden. Suunnitelmien yksilöllinen toteuttaminen onnistui vankilahenkilöstön arvioiden perusteella kohtuullisen hyvin avovankiloissa, mutta suljetuissa vankiloissa heikommin. Suunnitelmien toteuttamista hankaloittivat erityisesti henkilöstöresurssien ja toimintatarjonnan puutteet sekä haastaviin erityisvankiryhmiin liit-

tyvien turvallisuustekijöiden huomiointi.

Suunnitelmien seuranta oli puutteellista. Kolmanneksessa rangaistusajan suunnitelmiin kirjatuista tavoitteista ei ollut lainkaan merkintää toteutumisesta. Tavoitteet, joita oli seurattu, oli useimmin merkitty osittain toteutuneiksi. Myös haastattelujen perusteella käytännöt vaihtelivat sen suhteen, miten vankia koskevia asioita ja suunnitelman edistymistä seurattiin ja kirjattiin tietojärjestelmään. Tavoitteiden toteutumisen arvioinnille ei ollut yhtenäistä kriteeristöä.

Suurin osa vankikyselyyn vastanneista piti rangaistusajan suunnitelmaa yleisesti ottaen hyvänä asiana, ja miltei kaikki katsoivat pyrkineensä omalla toiminnallaan edistämään sen toteutumista. Suurelle osalle vastaajia motiivi oli avoimimpiin vankilaoiloihin pääsy ja toisaalta ”ikävien seurausten” välttäminen. Moni toivoi myös koulutusta ja muita valmiuksia vapautumista ja siviilielämässä pärjäämistä ajatellen ja korosti perhesuhteiden tukemisen merkitystä vankeusaikana. Yleisesti ottaen vankien näkemykset rangaistusajan suunnitelmista olivat voimakkaasti yhteydessä vankilatyyppiin: avovankiloiden vastaajat olivat jokseenkin tyytyväisiä ja suljettujen vankiloiden vangit tyytymättömiä suunnitelmien sisältöön, toteutukseen ja rangaistusajan etenemisen johdonmukaisuuteen.

Suurin osa vankila- ja arviointikeskushenkilöstöstä katsoi, että vankilahenkilökunnan

tulisi panostaa erityisesti rikoksettomaan elämään motivoituneiden vankien rangaistusajan suunnitelmien toteuttamiseen. Moni suhtautui kielteisesti rangaistusajan suunnitelman ”suorittamiseen” ja peräänkuulutti vangeilta aitoa motivaatiota rikoksettomuuteen. Vangin motivaation laadun arviointi tai vankien priorisointi siitä tehtyjen päätelmien perusteella on kuitenkin sääntelyn lähtökohtien vastaista. Oikeusasiamiehen kannanoton mukaan se, että kaikki vangit eivät ole halukkaita yhteistyöhön tai sitoutuneita asetettuihin tavoitteisiin, ei poista vankilan velvollisuutta pyrkiä toteuttamaan vankeuslain tavoitteita kaikkien vankien osalta. (Dnro 926/4/2014; 4731/4/2014).

LOPUKSI

Osa tutkimuksessa havaituista menettelytapojen ja vankilakäytäntöjen eroista selittyy rakenteellisilla tekijöillä. Avo- ja suljetut vankilat ovat keskenään erilaisia toimintaympäristöjä, joissa vankipopulaatio ja valvonnan taso poikkeavat toisistaan. Suljetuissa vankiloissa korostuvat siten voimakkaammin vankeuslain turvallisuutta painottavat tavoitteet, avovankiloissa taas sopeuttavat. Tulosten perusteella suljetuissa vankiloissa on myös avovankiloita huomattavasti edellytykset vankien rangaistusajan suunnitelmien toteuttamiseen ja kuntouttavaan toimintaan yleensä, millä voi olla vaikutusta toimintakulttuuriin. Käytäntöjen vaihtelevuus voi osin selittyä

myös toisistaan poikkeavilla laintulkinnolla tai linjausten puutteella; etenkin rangaistusajan suunnitelmia koskeva tarkastelu osoitti selkeän tarpeen kehittää yhtenäisempiä menettelytapoja.

Vankila- ja arviointikeskushenkilöstön enemmistö arvioi vankeuslakiuudistuksen vaikuttaneen myönteisesti vangin asemaan. Suuri osa vastaajista katsoi resurssitilanteen kuitenkin heikentävän vankien oikeuksien toteutumista. Rikosseuraamuslaitos onkin joutunut toteuttamaan mitattavia henkilöstövähennyksiä ensin valtion tuottavuusohjelman, sitten sopeuttamissuunnitelman toimeenpanon vuoksi. Vaikka vankiluku on samalla laskenut, vaikuttaa siltä, ettei henkilöstöresurssija ole ollut mahdollista kohdentaa riittävästi vankitoimintoihin tai kuntouttavaan työhön – siis niihin toimiin, joiden tarkoitus olisi lisätä vankien valmiuksia rikoksettomaan elämään. Riittävien resurssien turvaaminen onkin lain tavoitteiden toteutumisen keskeinen edellytys. Henkilöstökyseilyn avovastausta lainatakseni: ”Baltialaisella resursoinnilla ei ole järkevää pyrkiä pohjoismaiseen vankeinhoitoon.” ■

Kirjoittaja on tohtorikoulutettava Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutissa.

Liimatainen, Anu & Rantala, Kati (2016) Vankeuslakiuudistuksen arviointitutkimuksen yhteenveto. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin katsauksia 17/2016.

Vankeusaika mahdollisuutena

Uusi hanke pyrkii lisäämään rikostaustaisten osallisuutta

Noin vuosi sitten usea rikosseuraamusalan toimija haki sosiaali- ja terveysministeriöltä rahoitusta rikostaustaisten osallisuuden edistämiseen. Ministeriö lupasi hankkeille rahoituksen, jos toimijat toteuttavat ne yhteistyössä. Näin Rikosseuraamuslaitos, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos yhdessä alaisensa Vankiterveydenhuollon yksikön kanssa, Kuntoutussäätiö, ViaDia ry. ja Helsingin Diakonissalaitoksen Vamos-palvelut löysivät toisensa ja syntyi hanke ”Vankeusaika mahdollisuutena! – Yhteisiasiakkuus sosiaalista osallisuutta ja työllisyyttä tukevista verkostoista.” Valmistelun ydinajatuksena on ollut, että rikostaustaisten työllistymistä tulisi edistää ja työtä tulisi toteuttaa yli hallinnonalojen jo rangaistusaikana.

Vankeusaika mahdollisuutena! -hankkeen tavoitteena on lisätä rikostaustaisten osallisuutta, edistää yhteistyön kautta yhteisiasiakkuuksia sekä luoda uudenlaisia toimintamalleja. Verkostoyhteistyön vahvistamisen kautta valmistaudutaan myös sote-uudistuksen tuomiin muutoksiin. Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastusraportin (2016) suosituksen mukaisesti hankkeessa panostetaan erityisesti hallinnonalat ylittävään yhteistyöhön. Hanke käynnistyi lokakuussa 2016 ja kestää kesäkuuhun 2019. Hankkeen 2 miljoonan euron rahoitus tulee pääosin Euroopan sosiaalirahastosta (ESR).

Hanke koostuu monesta osahankkeesta ja kokonaisuutta koordinoi Rikosseuraamuslaitos. ViaDian osahanke (Rise-Varikko) tuottaa matalan kynnyksen palveluita Lappeenrannassa ja Jyväskylässä. Varikoilla tarjotaan työ- ja päivätoiminta-

ryhmä- ja asumispalveluita rikostaustaisille henkilöille. Toiminta tukee myös seuraamusten suorittamista ja asiakkaiden tuen saantia nivelvaiheissa. Vamos-palvelut tekevät rikostaustaisten ja päihteillä oireilevien romanien parissa etsivää, jalkautuvaa ja matalan kynnyksen työtä ja tarjoavat yksilöllistä tukea. THL yhdessä Vankiterveydenhuollon yksikkönsä kanssa kehittää rikostaustaisten työ- ja toimintakyvyn arviointia. Kuntoutussäätiö tuottaa hankkeelle tukea kehittämiseen ja arviointiin. Se järjestää kehittämistyöpajoja sekä ohjaa hankkeen kehittämistoimintaa.

TYÖLLISTÄMISEEN JA MONIKULTTUURISEEN TYÖHÖN MALLEJA

Rikosseuraamuslaitoksen osahankkeessa haetaan uudenlaista yhteistyön tekemisen tapaa työllistymistä edistävän monialaisen yhteispalvelun (TYP) verkostojen kanssa. TYP-mallissa TE-toimisto, kunnat ja Kela yhdessä arvioivat työttömien palvelutarpeet, suunnittelevat heille tarkoituksenmukaiset palvelukonaisuudet sekä vastaavat työllistymisprosessin etenemisestä ja seurannasta. Kolme Rikosseuraamuslaitoksen virkamiestä sijoittuu TYP-verkostoihin (Keski-Suomeen, Varsinais-Suomeen ja Keski-Uudellemaalle) tukemaan rikostaustaisten palveluiden järjestämistä jokaisella kolmella rikosseuraamusalueella. Lisäksi neljä työntekijää tekee asiakastyötä ja kehittämistyötä Turun, Sukevan ja Suomenlinnan vankiloista sekä Helsingin yhdyskuntaseuraamustoimistosta käsin ja edistää yhteistyötä TYP-verkostojen, järjestöjen ja muiden toimijoiden kanssa. Verkostoyhteistyön ja asiakastyön lisäksi

tulevina vuosina järjestetään kehittämistyöpajoja mm. kokemusasiantuntijuudesta, sukupuolisensitiivisyydestä, vähemmistöjen kanssa tehtävästä työstä ja työ- ja toimintakyvyn edistämisestä.

Rikosseuraamuslaitoksen osahankkeessa panostetaan myös eri kieli- ja kulttuuritaustaisten palveluiden kehittämiseen. Käytännön asiakastyön lisäksi tuotetaan koulutusta henkilöstölle monikulttuurisuuteen liittyvistä kysymyksistä kuten islamista uskontona ja kulttuurina. Tähän työhön keskittyvä työntekijä toimii Helsingin yhdyskuntaseuraamustoimistossa mutta palvelee osaamisellaan valtakunnallisesti eri yksiköiden tarpeita. Lisäksi hankkeessa pyritään löytämään hyviä käytäntöjä eri kieli- ja kulttuuritaustaisten kanssa työskentelyyn sekä rakentamaan yhteistyösuhteita myös monikulttuuristen järjestöjen kanssa. Näillä keinoilla pyritään löytämään rakentavia tapoja vastata uusiin yhteiskunnallisiin haasteisiin, joita mm. polarisaatio, maahanmuuton haasteet ja väkivaltainen ekstremismi aiheuttavat. Toiminnan tavoitteena on vähentää eri kieli- ja kulttuuritaustaisten syrjäytymistä, syrjinnän kokemuksia ja sitä kautta edistää myönteistä integroitumista.

Ottakaa yhteyttä ja kertokaa toiveitanne, ehdotuksianne ja ideoitanne rikostaustaisten palveluiden kehittämisestä! Työtämme voi seurata Facebookissa ”Vankeusaika mahdollisuutena” -sivujen kautta. ■

Kirjoittaja työskentelee Rikosseuraamuslaitoksen Keskushallintoyksikössä ja toimii Vankeusaika mahdollisuutena! -hankkeen projektipäällikkönä.

Vapautuvan saama tuki vaihtelee

Kritsin tavoitteena on kuntouttavampi kriminaalipolitiikka

Kriminaalihuollon tukisäätiö (Krits) on valtakunnallinen asiantuntija- ja palveluntuottajaorganisaatio, joka edistää rangaistuksesta vapautuvien ja heidän läheistensä selviytymistä ja elämänhallintaa. Säätiön tarkoituksena on tukea kriminaalihuoltotyötä ja sen kehittämistä sekä vaikuttaa toimintaan, jolla vähennetään uusintarikollisuutta ja sen haittoja. Kritsillä on keskeinen rooli kriminaalihuollon tukipalveluja tuottavien järjestöjen valtakunnallisen yhteistyön edistäjänä ja koordinaattorina.

Vuonna 2001 perustetun Kriminaalihuollon tukisäätiön uutena toimitusjohtajana aloitti syksyllä **Sanna Sunikka**, joka on tehnyt pitkään työtä asunnottomien palvelujen parissa. Sunikka korostaa, että vapautumisvaiheessa tukityö on tärkeää, sillä rikosten uusimisriski on korkein heti vapautumisen jälkeen. Tukitoimilla voidaan ainakin pidentää rikoksetonta aikaa, mikä sekin tuo yhteiskunnalle säästöjä ja on myös inhimillisesti tärkeää.

Kehittämisojohtaja **Maarit Suomela** kertoo, että säätiön alkuvaiheeseen nähden palvelutuotanto on laajentunut

paljon, varsinkin asumisen tukipalveluja on lisätty. Tämän painotuksen taustalla on paitsi toiminnassa havaittu tarve myös Paavo-asunnotomusohjelman rahoitus. Muuta Kritsin toimintaa ovat kriminaaliasiamestointi, vertaistuki Redis, Ehjä perhe-toiminta, oppimisvalmennus ja Portti vapautteen -verkko-palvelu. Lisäksi koko ajan on menossa erilaisia hankkeita kriminaalivaikeuksien kehittämiseksi. Se tuottaa myös paljon oppaita eri teemoista sekä ammattilaisille että vapautuville ja heidän läheisilleen.

Suomelan mukaan kuntien palvelutarjonta ja suhtautuminen vapautuviin vaihtelee paljon. Joihinkin pienempiin kuntiin saattaa vapautua vankeja harvoin, jolloin siellä ei ole tietoa-taitoa. Toisaalta tilanne Helsingissä ei välttämättä ole sen parempi: työntekijöiden vaihtuvuus on suurta ja tuki voi olla sattumasta kiinni. Kohderyhmää auttava järjestökenttä ei myöskään ole tasaisesti jakautunut.

ASUMISEEN TUETTU POLKU

Vuosittain vapautuu yli 5000 vankia ja heistä jopa 30 prosenttia asunnottomana. Suuri osa vangeista vapautuu pää-

kaupunkiseudulle. Asunnon lisäksi vapautuvat tarvitsevat tukea ja hoitoa esimerkiksi päihteettömyyteen ja mielenterveysongelmiin. Lisäksi he tarvitsevat mielekästä tekemistä ja usein myös uuden kaveripiirin, joka ei liity rikolliseen elämäntapaan. Näin kokonaisvaltainen elämänmuutos on vaikeaa kenelle tahansa, asumispalvelupäällikkö **Olli Kaarakka** muistuttaa.

Kritsin asumisvalmennusyksikössä on 23 soluasuntoa. Asumisvalmennusyksikkö on suunnattu vankilasta va-

pautuville ja koevapautta suorittaville. Asuminen on päihteetöntä ja yksikössä tarjotaan ryhmämuotoista tukea ja arvioidaan yksilöllisiä tukitarpeita. Yksikössä asutaan 6 kuukautta tai enemmän, jonka jälkeen siirrytään tukiasuntoon, joita on pääkaupunkiseudulla 63. Kritsin tukiasunnossa asutaan yleensä pari vuotta, jonka jälkeen usein siirrytään Y-säätiön asuntoon. Tavoitteena on Kaarakan mukaan rakentaa asumispolku, joka tukee asteittaista vapautumista.

Kriminaalihuollon tukisäätiön toimitusjohtaja Sanna Sunikka ja asumispalvelupäällikkö Olli Kaarakka ovat huolissaan vapautuvien vankien asunnottomuudesta.

Pääkaupunkiseudun ulko- puolella asumisen tukemise- ssa tehdään verkostotyötä. Vapautuvien asumisen tuen verkostossa on mukana tois- takymmentä järjestöä ympäri maata. Verkostossa jaetaan tietoa vapautuvien asumisen hyvistä malleista ja haasteis- ta. Pienillä paikkakunnilla on- gelmana ei niinkään ole asun- tojen kuin tukitoimien puute.

PERHETYÖTÄ MUURIN MOLEMMIN PUOLIN

Vankiloiden lapsi- ja perhe- työn kehittämiseen Krits on vuosien aikana panostanut. Perhetyön päällikkö **Tarja Sassi** näkee, että ongelmia on muurin molemmin puo- lin. Toisaalta kuntien pitäisi tehdä enemmän perhetyötä vankiloissa, erityisesti va- pautumisvaiheessa tarve on suuri. Toisaalta myös vanki- lassa tarvitaan osaamista sii- tä, miten vanhemmuutta voi tukea. Lisäksi myös yhdys- kuntaseuraamuksissa täytyy ottaa perhetyön näkökulma huomioon.

– Vapauden puolella on olemassa perhetyön mene- telmiä, mutta kysymys on siitä, kohtaavatko tarve ja palvelu – oikeaan aikaan. Va- pautumishetkellä perhetyön suunnittelu on jo myöhässä ja koevapaus on lähes hyödyn- tämätön mahdollisuus kun- nallisen perhetyön puolella. Kuntien aktiivisuudessavanki- loissa tehtävässä perhetyössä on suuria eroja.

Sassi näkee ongelmaksi, että vaikka hyviä hankkeita on ollut, sellaisiksi ne ovat jääneet. Perhetyöhön ei ole muodostunut kestäviä, sys- temaattisia rakenteita. Kun perhe on muurin molemmin puolin, toimijoita on paljon ja kenttä laaja. Pieni järjestötoi- mija ei pysty paljon tekemään vaan työhön tarvitaan muita-

kin. Rikosseuraamuslaitos on ollut aloitteellinen, mutta alu- eiden välillä on eroja. Sassin mielestä myös eri ministeriöt voivat tehdä paljon perhe- työn yhtenäistämisen eteen.

– Lapset ja puoliso ovat hyviä motivoitumistekijöitä rikoksettomassa elämässä. Eri tavoitteita kannattaisi yh- distää, esimerkiksi päihde- ongelman hoitoon motivoi- misessa perhetyö voi auttaa. Lisäksi täytyy muistaa lapsen oma tuki, sillä vanhemman rikosseuraamus koskettaa erityisen paljon lasta. Työssä täytyy olla ennaltaehkäisevä ote ja ottaa ylisukupolviset näkökulmat huomioon.

Krits on äskettäin tehnyt oppaan vanhemmille. Siinä neuvotaan, miten vanke- us otetaan puheeksi lapsen kanssa ja miten henkilökunta voi auttaa siinä. Jotkut valit- sevat niin, etteivät kerro van- keudesta lapselle ollenkaan eivätkä myöskään halua koe- vapauteen, koska silloin lapsi saisi tietää tuomiosta. Opas on käännetty Ruotsin vastaa- vasta oppaasta. Myös koulu- jen mahdollisuuksista tukea vankien lapsia on tuore opas.

VANKIEN OPPIMISVAL- MENNUKSELLE TARVETTA

Kritsin oppimisvalmennus- koordinaattori **Hanna Mäki- Tuuri** kertoo, että oppimisvai- keudet ovat vangeilla yleisiä. Hän toivoo, että niihin kiinni- tettäisiin enemmän huomio- ta, koska tutkimusnäytönkin perusteella erityisesti koulu- tus voi suojata uusintarikolli- suudelta. Oppimisvaikeudet eivät tosin liity vain opiske- luun vaan kaikkeen arjen elä- mässä pärjäämiseen.

– Viime aikoina erityisesti ADHD on puhuttanut, mutta usein keskustelussa ei kuiten- kaan ymmärretä, millainen synnynnäinen neuropsykiat-

rinen häiriö se on. ADHD on vangeilla alidiagnostoitu. Toivon, että sitä pystyttäi- siin jatkossa kartoittamaan vankeusaikana systemaatti- semmin. Kritsin oppimisval- mennustyö ja ADHD-liitto ovat yhteistyössä toteutta- neet käsikirjan, jonka avulla voidaan parantaa ADHD- oireisten selviytymistaitoja arjessa. Erityisesti koevapaus on hyvä aika toimenpiteisiin. Lääkehoidolla on oma mer- kityksensä, mutta tarvitaan myös arjen elämänhallintaan liittyvää valmennusta.

Toinen suuri haaste on Mäki-Tuurin mukaan vankien ATK-aidot. Vapaudessa mon- net asiat joutuu hoitamaan netissä, mutta vankiloissa sähköisestä asioinnista on ollut vasta pilotteja. Älylait- teiden ja mobiilipalveluiden käyttöön vangeilla on ma- talampi kynnys kuin tieto- koneen käyttöön. Sähköis- ten palvelujen käyttämistä hankaloittavat erilaiset op- pimisen ja hahmottamisen vaikeudet ja se ei, ettei sitä ole päässyt harjoittelemaan. Myös vankien opiskelumah- dollisuuksien vuoksi olisi tär- keää saada vankiloihin nope- asti sähköisiä alustoja. Silloin opiskelu olisi useammalle vangille mahdollista ja ryh- miin voitaisiin koota vankeja ympäri Suomea.

– Uskon, että vangeilta löytyy innostusta opiskeluun, kun kynnystä madalletaan ja saadaan opiskelun esteitä ja siihen liittyviä ennakkoluulo- ja vähennettyä. Välttämättä kyse ei ole edes oppimisvai- keuksista. Kouluajoista on ehkä jäänyt heille mieleen ikäviä kokemuksia, kun kou- lussa ei ole viihtynyt eikä siel- lä ole löytänyt paikkaansa. Heidät pitää vakuuttamaan siitä, ettei nykyinen moni- muotoinen opiskelu ole sa-

manlaista paikallaan istumis- ta kuin ennen aikaan.

UUSIA KEHITTÄMISHANK- KEITA SUUNNITELLAAN

Maarit Suomela kertoo, että Kriminaalihuollon tukisääti- öllä on parhaillaan työn alla kolme ideaa toiminnan ke- hittämiseksi. Naisvangeille suunnitellaan omaa kehittä- mishanketta, jossa rakennet- taisiin tuettua vapautuvan polkua pääkaupunkiseudul- le, jonne suurin osa naisvan- geista vapautuu. Toinen uusi avaus olisi työllistämishanke yritysyhteistyön kautta, jossa rakennettaisiin työllistämis- polkua palkkatöihin raken- nusalalle. Suomela kertoo, että monella vapautuvalla vangilla on työkokemusta erilaisista verokirjatta teh- dyistä töistä, mutta niistä ei luonnollisesti ole todistuksia. Moninkertaisille rikoksen- uusijoille välityömarkkinoille juuttuminen on yleistä: työ- kokeiluihin he pääsevät ja voivat edetä palkkatuelle, mutta kun se loppuu, oikeille työmarkkinoille pääseminen on vaikeaa. Lisäksi säätiö on virittelemässä maahanmuut- tajualueelle hanketta. Siinä painopisteenä voisi olla nii- den perheiden tukeminen, jotka joutuvat vaikeaan tilan- teeseen yhden perheenjäse- nen karkotusuhan vuoksi; tällaisiin tapauksiin on per- hetyössä törmätty. Useinhan ulkomaalaiset karkotetaan maasta vankilasta vapautues- saan, joten he eivät kovin pal- jon Kritsin palveluissa näy. ■

Vertaistyyllä motivoidaan vankia muutokseen

Vankien ja rikostaustaisten parissa työskentelevä kansalaisjärjestö KRIS tukee asiakkaitaan rikoksettomassa ja päihteettömässä elämässä. Vertaistyy auttaa asiakkaita käytännön asioissa ja uusien ajattelutapojen omaksumisessa.

KRIS-toiminnan kohderyhmänä ovat vangit, vankilasta vapautuvat ja nuoret, jotka ovat vaarassa päätyä rikoskierteeseen. Vankien vertaistukitoiminta rantautui Ruotsin kautta Suomeen 2000-luvun alussa ja KRIS-nimellä järjestö rekisteröitiin vuonna 2003. KRIS-Suomen keskusliiton toiminnanjohtaja **Timo Valkama** oli perustamassa KRIS-Tampere-jäsenyhdistystä vuonna 2004 ja siirtyi keskusliittoon, kun se vuonna 2006 perustettiin koordinoimaan työtä. KRIS-toiminta on kasvanut huomattavasti vuosien kuluessa ja jäsenyhdistyksiä on nykyään seitsemän ympäri maata.

Timo Valkama kertoo, että toiminnan alkuvaiheessa kaikki järjestön työntekijät olivat vapaaehtoisia ja toiminta oli pienimuotoista. Keskusliiton perustamisen myötä järjestön hankkeiden ja työtapojen muotoilemisesta tuli helpompaa. KRISille yhteistyö muiden alan toimijoiden kanssa on ollut keskeistä,

esimerkiksi Rikosseuraamuslaitos on ollut määrittämässä järjestön toimintalinjoja. Merkittävänä harppauksena järjestön työn kehittämisessä hän pitää vuoden 2006 vankeuslakia, joka selkeytti vankien jälkihuoltoon liittyvää työnjakoa. Vuonna 2007 KRIS sai ensimmäistä kertaa rahoitusta Raha-automaattiyhdistykseltä, joka on sittemmin ollut merkittävin toiminnan rahoittaja.

KRISin koulutussihteeri **Hannele Valkama** kertoo, että KRIS rakentaa siltoja viranomaisten, rikoksista irtautuneiden ja lainrikkojen välille. KRIS toimii viranomaisten rinnalla ja yhteistyössä heidän kanssaan, mutta yhteisistä tavoitteista huolimatta järjestötyö eroaa olennaisesti viranomaistoiminnasta. KRISin työntekijöitä suurin osa on entisiä vankeja, joiden on helpompi lähestyä kohderyhmää, toimia tiedon välittäjinä ja saada neuvot perille. Moni vankilasta vapautuva tai rikostaustainen ei

osaa tai halua hoitaa asioita viranomaisten kanssa.

RIKOKSISTA LUOPUMISEEN TARVITAAN KANNUSTUSTA

KRIS-toiminnassa keskeisiä työmuotoja ovat vankilatyö, avotyö ja nuorisotyö. Vankilatyöllä kannustetaan vankilatuomiota suorittavia luopumaan rikoksista ja päihteistä. Vapautumisvaiheessa työ on olennaista: tukea tarjotaan sillä hetkellä, kun tuomio loppuu ja sen jälkeen, kun asiakas aloittaa elämää muurien ulkopuolella. Järjestön avotyö puolestaan on organisoitu pääasiassa toimintakeskuksissa. Toimintakeskukset ovat vertaistyyön paikkoja, joissa on tarjolla esimerkiksi ryhmätoimintaa ja neuvontaa. Työelämään kiinnittymistä tukevat työmuodot ovat olennainen osa järjestön työtä. Eri paikkakuntien jäsenyhdistykset ja hankkeet tarjoavat myös eri osa-alueisiin ja kohderyhmiin keskittyvää toimintaa.

KRIS noudattaa toiminnassaan ideologisia periaatteita. Järjestön ytimenä on rikokseton ja päihteetön elämäntapa, joihin osallistujien on voitava sitoutua. Timo Valkama korostaa, että elämäntavan muutosta ei tyrkytetä kenellekään vaan muutoksen on lähdettävä osallistujasta itsestään. Kaikki rikoksiin syylistyneet eivät voi tai halua muuttaa tapojaan. Sillä voi kuitenkin olla suuri vaikutus, että järjestöä edustava rikoksettomaan ja päihteetöntömaan elämään siirtynyt kokemusasiantuntija kertoo muutoksestaan vangille tai vapautuvalle. Monen hartaina toiveena on uusi elämä, johon on kuitenkin vaikea päästä kiinni.

– Moni vapautuu vankilasta yhä ”muovikassi olalla” ilman valmiuksia vankilan jälkeiseen elämään. KRIS tarjoaa käytännön apua vapautuville, joille paluu rikoksiin voi tuntua helpolta ja houkuttelevalta. Rikosten tekeminen on opittu malli, josta irtautu-

KRIS ry:n koulutussihteeri Hannele Valkama ja toiminnanjohtaja Timo Valkama kertovat, että järjestön vertaistyö on hyvä keino tavoittaa vankeja ja vankilasta vapautuvia.

minen vaatii ajattelutapojen muutosta ja ulkopuolisen tukea. KRISin työntekijät käyvät vankiloissa kertomassa järjestön työstä ja tulevat tarvittaessa vankilan porteille vastaan, Hannele Valkama kertoo.

Timo Valkaman mukaan vankilasta vapautuvalle esimerkiksi lomakkeiden täyttö tai asumiseen liittyvät käytännöt asiat voivat olla ylitysepääsemättömiä. Toisaalta viranomaistenkin asenteissa olisi KRISin näkökulmasta parantamisen varaa. Kun entinen vanki ilmestyy viranomaisen tiskin taakse, hänet pitäisi kohdata ensisijaisesti ihmisenä – ei rikollisena. Kokemus leimautumisesta ja ulkopuo-

lulle jäämisestä ei kannusta vapautuvaa muuttumaan.

HUOLEN AIHEENA KASVAVA HUONO-OSAISUUS

Toiminnanjohtaja Timo Valkaman mukaan suurin osa vangeista ei oikeastaan kuulu vankilaan: heitä pitäisi auttaa paljon varhaisemmassa vaiheessa, jotta rikos- tai päihdekierre katkeaisi. Moni ei ymmärrä, mitä vapauden menettäminen todella merkitsee ja usein keskustelu rajoittuu rangaistusten koventamiseen. KRIS pyrkii kuitenkin viestittämään, että hyvinvointivaltion palvelut ja oikein kohdistettu apu ovat paras lääke ongelmiin, vankila sen sijaan vasta viimeinen

vaihtoehto. Suurin osa ei ole tietoisesti valinnut rikosuraa, vaan kyse on yksilöille kasautuneista ongelmista ja niiden ratkaisemisesta rikoksilla. Vankien huono asema on kytköksissä asenteisiin ja tietämättömyyteen. Vankien kanssa työskentelevien jatkuvana huolenaiheena on, miten syrjään jäävään asiakasryhmään suhtaudutaan ja miten paljon heidän kuntoutukseensa ollaan valmiita panostamaan.

– Keskeinen ongelma on, että vankien jälkihuoltoon ei ole olemassa vakiintunutta järjestelmää. KRIS auttaa mielellään, mutta se ei voi auttaa kaikkia eikä järjestötoiminta korvaa julkisten palveluiden tehtäviä. KRISin toiminta on toki kehittynyt paljon: keskusliiton rooli yleisenä neuvojen kokoajana ja tiedon antajana on vahvistunut ja järjestöstä löytyy vankkaa pitkän linjan osaamista.

Uusia paikallisyhdistyksiä on myös perustettu ja toimintaa on eri puolilla Suomea, Timo Valkama kertoo.

– KRISin vertaistuki on ainutlaatuista työtä, jota mikään viranomais- tai ammattilaistaho ei voi korvata. KRIS ei voi yksin kantaa taakkaa rikostaustaisten pärjäämisestä, vaan resurssien ja osaamisen on riitettävä myös kuntapuolella, jossa apua tarvitsevat saattavat kuitenkin jäädä palveluiden ulkopuolella, Hannele Valkama jatkaa.

He painottavat, että valistustyö ja tuen tarjoaminen tulisi jatkossa ajoittaa yhä varhaisempaan vaiheeseen. Vaikeuksien kanssa painiville nuorille tulisi kohdistaa oikeanlaista apua etenkin kun tiedetään, että kasvava joukko nuoria jää ongelmiansa kanssa yhteiskunnan palveluilta pimentoon. ■

Teatteria vapautuville

Myös teatterin keinoin voidaan tarjota vankilasta vapautuville henkilöille mahdollisuuksia yhteisöllisyyteen ja omien voimavarojen löytämiseen. Porttiteatteri on helmikuussa 2015 perustettu vankilasta vapautuneiden ja koevapaudessa olevien henkilöiden teatteriseurue, joka toimii ammattitaiteilijoiden ohjaamana. Tällä hetkellä Porttiteatteri toimii KRIS-Etelä-Suomen alaisuudessa.

Julkisen esitystoimintansa kautta Porttiteatteri pyrkii vähentämään vankilasta vapautuneisiin henkilöihin kohdistuvaa leimaamista sekä osallistuu rikosseuraamusjärjestelmästä käytävään keskusteluun. Se tarjoaa suurelle yleisölle mahdollisuuden katsoa maailmaa vankilasta vapautuvien silmin. Samalla tehdään näkyväksi heidän oikeutensa kansalaisina ja asukkaina. Pyrkimyksenä on saada myös joukko perinteisesti kulttuuripalvelujen ulottumattomiin jääviä henkilöitä taidetoiminnan pariin.

Porttiteatterin kevääseen kuuluu mm. uusi esitys Armo(a), jonka ensi-ilta on 10. huhtikuuta Helsingissä. /RK www.porttiteatteri.fi

ViaDia auttaa kokonaisvaltaisesti

Viime vuonna Kriminaalityön palkinnon sai ViaDia Pohjois-Savo. Järjestö rakentaa vankilasta vapautuvalle tuetun polun, johon sisältyy myös vertaistukea.

ViaDia Pohjois-Savo ry. on vuonna 2009 perustettu Vapaakirkon diakoniajärjestö, joka toimii valtakunnallisen ViaDian alla. Kuopion, Varkauden, Karttulan ja Siilinjärven toimipisteissä kehitetään ja tuotetaan työvoimapalveluja, kuntouttavaa työtoimintaa ja vankikuntoutusta. Lisäksi yhdistys järjestää erilaista työllistävää päivätoimintaa kuten ruoka-aputyötä, muuttopalveluja ja varastointia, kirpputori- ja kahvilatoimintaa, sosiaalista isännöintiä sekä kristillisen päihdeosaston toimintaa Kuopion vankilassa. Työtä tehdään erityisesti rikostaustaisten, pitkäaikaistyöttömien ja päihdekuntoutujien parissa yhteistyössä Rikosseuraamuslaitoksen, kuntien sosiaalitoimen ja työvoimahallinnon kanssa.

ViaDia Pohjois-Savon toiminnanjohtaja **Hannu Tourunen** kertoo, että yhdistyksestä on vuosien varrella tullut tunnettu toimija vankilatyössä. ViaDian tuntevat alueella niin mahdolliset asiakkaat kuin viranomaisetkin. Hänen mukaansa yhteistyöverkoston rakentaminen onnistuu, kun uskoo omaan tekemiseensä ja kertoo siitä rohkeasti eteenpäin ja solmii henkilökohtaisia

kontakteja. ViaDian tärkeitä yhteistyökumppaneita viranomaisten lisäksi ovat paikalliset seurakunnat, ruokakaupat ja muut alueen yritykset. Myös lähialueen asukkaat suhtautuvat toimintaan myönteisesti. Esimerkiksi ViaDian asukastuvalla ihmiset istuvat sopuisasti kahvilla eikä kukaan tiedä, kuka on vanki ja kuka on mitään.

VAPAUTUVAN TUEN TARPEET YKSILÖLLISIÄ

Yhdistyksen vankila- ja kriminaalityön päällikkö **Leif Hagert** kertoo, että kontaktit vapautuviin vankeihin luodaan pääasiassa Kuopion vankilan kristillisen päihdeosaston kautta. ViaDian työntekijä tekee vankien kanssa työtä ensin osastolla ja työ jatkuu vapauden puolella. Toinen yleinen tapa saada kontakti vapautuvaan on etsivä työ ja niin sanottu puskaradio eli asiakkaat ottavat myös itse yhteyttä suoraan. Vankilahenkilökunnan yhteydenottoja tulee pääsääntöisesti Kuopiosta, Sukevalta ja Naarajärveltä mutta muistakin vankiloista silloin kun asiakkaat ovat vapautumassa Pohjois-Savoon.

– Paras malli vangin auttamiseen on se, että hän pää-

see mahdollisimman hyvissä ajoin ennen vapautumista Kuopion vapauttamisyksiköön ja käy sieltä meillä päivätöissä. Silloin päiviin tulee heti normaali rytmii. Monelle työntekijä vankilassa on itseltään selvää, koska siitä saa vähän rahaa ja päivät kuluvat paremmin, mutta siviilissä ei ehkä ole ollut kosketuspintaa työmaailmaan.

Pohjois-Savon ViaDian toiminnassa käy kerrallaan noin kolme vankilasta vapautuvaa, vuodessa yhteensä 5–6. Yhdyskuntapalvelua käy ViaDiassa suorittamassa parikymmentä vuodessa. Lisäksi monella muullakin toiminnassa käyvällä on aikaisempaa rikostaustaa.

Vankilasta vapautuvien tukisuhteiden kesto ja sisältö vaihtelevat yksilöllisten tarpeiden mukaan. Hagert kertoo, että asiakkaan tarpeet arvioi moniammatillinen tiimi, joka tekee työtä koko ajan yhdessä. Jotkut vapautuneet ja koevapaudessa olevat asuvat ViaDian tukiasunnossa, toiset taas omillaan ja käyvät kuntouttavassa työtoiminnassa ja palveluissa. Päihde- ja mielen-terveysongelmiin tukea tarvitsee moni. Toimintaterapeutti aloittaa usein vangin kanssa

työskentelyn jo vankilassa ja tuki jatkuu ViaDiassa. Myös ruoka-avulla on iso merkitys tälle ryhmälle.

– Yleensä onnistumisia selittää avun oikea-aikaisuus ja ihmisen oma motivaatio. Oikea-aikaisuuden löytäminen on kuitenkin haastavaa. Mutta silloinkin kun on ajaututtu uusiin rikoksiin, seuraavalla kerralla voi onnistua. On vahva merkki motivaatiosta, jos epäonnistumisen jälkeen haluaa vielä yrittää, Leif Hagert kertoo.

– Vankitaustaisille on tärkeää, ettei ViaDian toiminnassa saa olla minkäänlaisissa päihde- tai rikostöissä. On vaikea olla päihdetöntä, jos ympärillä käytetään. Meillä pyritään säännöllisesti puhalluttamaan ja ottamaan huomattavasti. Rajoja ja rakkaudesta tarvitaan sopivasti. Vapautuvien on tärkeää huomata, että heistä välitetään. Sekin on tärkeää, että meillä on kokemusasiantuntijoita ja löytyy sama kieli.

Myös uskonnolla on toiminnassa suuri merkitys, Hannu Tourunen kertoo. ViaDia on kristillinen toimija, vaikka kuntoutujille hengellisyys näkyy lähinnä aamunavauksena. Asiakas voi halutessaan osallistua hengellisiin tapah-

tumiin, mutta uskontoa ei tu-
puteta. Moni kuitenkin kaipa-
jonkinlaista hengellistä nä-
kemystä elämästä. Jokaisen
omaa maailmankatsomusta
kunnioitetaan, eikä sillä ole
merkitystä, onko ihminen
muslimi, ateisti, kristitty tai jo-
tain muuta.

– Kristillisuus näkyy Via-
Diassa kaikkien tasavertai-
sena kohteluna. Monet ovat
kokeneet paljon ennako-
luuloja elämässään ja tämä
on se paikka, jossa pääsee
aloittamaan tyhjältä pohjalta
ja saamaan arvostavaa kohte-
lua. Emme myöskään millään
tavoin anna ilmi, minkä vuoksi
ihminen on meillä. Hän saa

itse kertoa taustasta, jos halu-
aa. Lisäksi käytämme pelkäs-
tään etunimiä, hallintopäällik-
kö **Pirjo Böös-Mentu** kertoo.

AVAIMET TYÖELÄMÄÄN

ViaDia Pohjois-Savolla on
menossa työllistämishanke
"Avaimet työelämään". Sitä
vetävä Leif Hagert kertoo,
että yritys yhteistyöllä pyri-
tään luomaan todellisia jatko-
polkuja työelämään. Täydell-
lisemmin vankilasta vapau-
tuvan kanssa ei voi onnistua
kuin että hän saa työpaikan.

– Vaikka voi olla pitkä van-
kilatausta, päihderiippuvuut-
ta ja oppimisvaikeuksia, mo-

net asiakkaamme ovat varsin
taitavia ja päteviä ihmisiä,
jotka eivät vain koskaan ole
saaneet mahdollisuutta. On
tärkeää vahvistaa heidän it-
setuntoaan. Jos aina tulee
seinä vastaan, se syö kenen
tahansa itsetuntoa, saati sel-
laisen, joka ei koe kuuluvansa
yhteiskuntaan.

Hannu Tourunen huo-
mauttaa, että monet ovat kyl-
lä töitä tehneet aikaisemmin,
mutteivät välttämättä aivan
laillisia. Lain nurjalla puolel-
la vaaditaan paljon kekse-
liäisyyttä ja kun sitä saadaan
käännettyä rakentavaksi, elä-
mässä pärjää hyvin.

Hagert kertoo, että yri-
tysten kanssa on aina tehty
yhteistyötä, mutta uuden
hankkeen myötä niihin jalkau-
dutaan enemmän. Tavoitteen-
a on, että ViaDia nähdään
silläkin puolella luotettavana
toimijana.

– Järjestämme ehkä van-
gin polun aikana parin vii-
kon kokeilujaksoja, jotka
ovat työnantajalle turvallisia
ja ilmaisia mahdollisuuksia
tutustua tulevaan työnteki-
jään. Toivomme, että jossain
vaiheessa niitä ei edes tarvit-
taisi, vaan suositukseemme
uskallettaisiin luottaa.

Hannu Tourunen kertoo,
että järjestön koulutustoimin-
taa kehitetään suunnitelmalli-
sesti. Tarkoituksena on järjes-
tää entistä enemmän työelä-
mää tukevaa koulutusta kun-
ten erilaisia kottikoulutuksia,
esimerkiksi työturvallisuusasi-
oista, hygieniaoosaamisesta
ja atk-taidoista. Rakennus-
työmaille, kuljetusyrityksiin
ja keittiöihin ei tänä päivänä
pääse edes harjoitteluun
ilman tiettyjä ammattipäte-
vyyksiä. Tourunen pitää kou-
lutusta tärkeänä, koska usein
se on ainoa väylä eteenpäin
ja monella asiakkaista koulu
on jäänyt kesken.

Nykyään tuetaan myös
osallistumista muutaman
kuukauden opintopisteelli-
siin koulutuksiin. Hagertin
mukaan ne auttavat asiakas-
ta sitoutumaan toimintaan ja
tämä saa vähän suuntaa siitä,
haluaako todella opiskella
sitä alaa. Kouluun on myös
helpompi päästä, kun kurse-
ja on jo valmiiksi suoritettuna.

KUNTOUTUSTA VARIKOLLA

Itä-Suomessa on käynnissä
2015–2017 Euroopan sosi-
aalirahaston tukema ViaDia
Varikko -hanke, jossa raken-
netaan matalan kynnyksen
kuntouttavaa päivä- ja työ-
toimintamallia, työllisyyspol-
kuja ja kehitetään sosiaalista
isännöintiä. Jatkossa kunnat
voivat ostaa palvelua ViaDia-
yhdistyksiltä.

Varikoilla halutaan tukea
erityisesti väestöryhmiä, jotka
tarvitsevat työ- ja toimintaky-
vyn parantamista ennen työ-
listymistä avoimille työmark-
kinoille. Näitä ryhmiä ovat
mm. pitkäaikaistyöttömät ja
asunnottomat, rikoskierteis-
sä olevat, maahanmuuttajat,
romanit sekä perusasteen
jälkeistä tutkintoa vaille ole-
vat henkilöt.

Pirjo Böös-Mentu kertoo,
että Pohjois-Savossa hank-
keessa on ollut vuodesta
2015 mukana 45 vankikun-
toutujaa ja yhteensä 290
asiakasta. Eniten asiakkaita
hankkeeseen on ohjannut
sosiaalitoimisto ja seuraav-
aksi eniten Rikosseuraamus-
laitos. Tähän mennessä
asiakkaista vajaan kolman-
neksen elämä on kääntynyt
positiivisempaan päin eli he
ovat päässeet varikolta työ-
markkinoille, opiskelemaan
tai muiden tukipalvelujen
piiriin. Böös-Mentu pitää tätä
osuutta hyvänä. ■

ViaDia Pohjois-Savon Leif Hagert, Hannu Tourunen ja Pirjo Böös-Mentu kehittävät kuntouttavaa työtoimintaa ja vankikuntoutusta. Moni kuntoutuja tulee töihin ViaDian kirpputorille Kuopion Neulamäkeen tai yhdistyksen ruokajakeluun.

Naisvanki tarvitsee monenlaista tukea vapautuessa

Naisvankien tausta on yleensä vaikea ja itsetunnon ongelmat suuria, mikä vankilanjohtaja Kaisa Tammi-Moilasen mukaan tuo erityisiä haasteita heidän vapautumisensa valmisteluun. Naisvankeilla uusintarikollisuus on kuitenkin alhaisempaa kuin miehillä.

Hämeenlinnan vankilassa tammikuussa pidetyssä toimitajapäivässä syvennyttiin naisvankien tilanteeseen. Vanajan avovankilan johtaja Kaisa Tammi-Moilanen painotti, että naisvangit ovat kaksinkertainen vähemmistö. Keskimääräinen vankiluku on nykyään noin 3100, josta naisia on vajaa kahdeksan prosenttia. Noin puolet naisvangeista on tuomittu vankilaan väkivaltarikoksen vuoksi, seuraavaksi yleisin syy on huumerikos. Naisista reilu puolet on ensikertalaisia vankeja ja naiset palaavat harvemmin vankilaan kuin miehet.

Naisvankien tausta on vaikea: Lapsena väkivaltaa on kokenut joka neljäs, seksuaalisessa kontaktissa aikuisen kanssa alle 16-vuotiaana on ollut joka kolmas, kumppani on fyysisesti pahoinpidellyt kahta kolmesta ja seksuaalisesti hyväksikäyttänyt joka viidettä, minkä lisäksi joka kolmas naisvanki on kokenut

seksuaalista väkivaltaa jonkun muun henkilön taholta. Kaksi kolmesta on saanut psykiatrista hoitoa ja 85 prosentilla on jokin päihdediagnoosi. Naisvangeista 6 prosenttia ei ole suorittanut peruskoulua loppuun ja ammatillinen koulutus on vain joka kolmannella.

LÄHIPIIRILLÄ MERKITYSTÄ HYVÄSSÄ JA PAHASSA

Kolmannes naisvangeista on parisuhteessa, kolmannes eronneita, leskiä on muutama ja lopuilla ei ole parisuhdetatusta. Kaisa Tammi-Moilasen mukaan 60 prosenttia parisuhteessa olevista naisista ei saa kumppaniltaan tukea rikoksettomuuteen tai päihteettömyyteen pyrkimissessä; miesvangeille kumppani päinvastoin on suuri tuki rikoksettomuudessa.

– Harvoin lapset jäävät siviiliin huolehtivan puolison kanssa vaan joutuvat lastensuojelun toimenpiteisiin. Särkynyt äitiys on naisvangeille

iso asia ja vanhemmuuteen tarvitaan apua ja ratkaisuja. Ihmissuhteet voivat kuitenkin olla myös voimavara. Kun nainen on vankeustuomion myötä kokenut eräänlaisen pohjakosketuksen, hän alkaa miettiä, miten tilanteesta pääsee eteenpäin. Lähipiiri – lapset, puoliso ja vanhemmat – motivoi suuresti kuntoutumista.

Tammi-Moilanen kertoo, että naisvankeilla häpeän ja arvottomuuden tunteet ovat varsin yleisiä. Vankeustuomio leimaa ja rajoittaa heidän arkeaan. Naisvangeilta puuttuu itsetuntoa ja heillä on vahva kokemus ulkopuolisuudesta.

– Keskustelua joudutaan käymään siitä, millainen on riittävän hyvä nainen. Silloin kun nainen on joutunut vankilaan, hän on rikkonut monia yhteiskunnan rajoja. Naiset tarvitsevat osallisuutta, kannustusta ja uskonpalautusta. ”Koska olen sen arvoinen” -asenne on kaiken kuntoutuksen edellytys.

Tammi-Moilasen mukaan naisvankien kuntouttaminen vapauteen on haastavaa. Rikos on vain pieni osa heidän ongelmavyyhdistään – vapautua pitäisi paljon muustakin. Naisten traumahistoria vaikuttaa ja väkivaltatausta näkyy. Omien rajojen asettaminen ja oman puolen pitäminen on heille vaikeaa. Toisaalta myös auktoriteettivastaisuuden vuoksi työskentely heidän kanssaan voi olla vaikeaa.

– Kuntoutumisessa on tärkeää turvallinen ja naisystävällinen ympäristö. Naisvangit tarvitsevat tukea elämänhallintaan ja kansalaistaitoihin. Myös väyliä rakentaminen työelämään on tärkeää koulutuksen ja työharjoittelun kautta.

Tammi-Moilanen kertoo, että koevapauteen pääsevästä naisista puolet asuu yksin, 10 prosenttia lasten kanssa, 15 prosenttia puolison ja lasten kanssa, 10 puolison kanssa ja loput esimerkiksi

laitoksessa. Päihde- ja mielenterveysongelmiin tukea koevapauden aikana tarvitsee useampi kuin puolet. 40 prosentin kohdalla tehdään yhteistyötä lastensuojelun kanssa. Koevapaudessa työharjoittelua tai vapaaehtoisuustyötä tekee 45 prosenttia naisista, palkkatyötä 15 prosenttia, opiskelemissa on 15 prosenttia, kuntoutuksessa 11 prosenttia ja lapsenhoidon keskittyä 10 prosenttia.

– Koevapaus tuo turvaa, auttaa naisia jäsentämään omaa elämäänsä ja tarjoaa kokemuksen elämänhallinnasta. Kuitenkin lähisuhteiden väkivallan mahdollisuus on aina otettava huomioon koevapauden suunnittelussa ja tehtävä riskiarviointi.

NAISVANGIN TARINA

Kaisa Tammi-Moilanen valaisi naisvangin elämän karikoita yhdessä ”Kirsin” kanssa. Kirsi joutui vankilaan 34-vuotia-

na ensikertalaisena vuonna 2015. Hän kärsii neljän vuoden huumetuomiota. Hänellä on kaksi lasta, jotka ovat nyt huostassa, ja hänen miehensä kärsii vankeustuomiota samasta jutusta. Mies on ollut aiemminkin vankilassa.

Kirsi kertoi kasvaneensa uskovaaisessa perheessä, jossa hän joutui väkivallan ja seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi. Murrosiässä hän alkoi kokeilla rajojaan ja päätyi lastensuojelun asiakkaaksi ja asumaan laitokseen. Huumeuokussa Kirsi kertoo olleensa 16-vuotiaasta alkaen. 18-vuotiaana hän päätyi väkivaltaiseen parisuhteeseen. Nykyisen puolisonsa kanssa hän on ollut yli kymmenen vuotta yhdessä. Myös tässä parisuhteessa hän on ollut vahvan kontrollin alla. Kirsi sanoo, että vasta vankilassa hän on alkanut ajatella itse. Itsetunto on parantunut, hän on alkanut tuntea itseään ja

RIIKKA KOSTAINEN

Hämeenlinnan vankilan ompeliossa valmistuu tuotteita myyntiin.

löytänyt oman äänen.

Kirsi näki, että vankeinhoitoa on viime aikoina lähdetty rakentamaan paremmalta pohjalta. Hänen mielestään rangaistusajan suunnitelma on tärkeä ja hän koki päässeensä vaikuttamaan siihen. Nykyään hän tapaa lapsiaan

ja on ollut vuoden päihde- ja onnistuu kaikki muukin. Hänen koevapautta on valmisteltu, mutta hän on siirtänyt sitä vielä. Tulevaisuudessa Kirsi haaveilee ryhtyvänsä yrittäjäksi verhoilijana. ■

Vankien terveydenhuoltoa uudistettu

Vankien terveydenhuolto siirtyi Rikosseuraamuslaitoksen alaisuudesta Terveyden ja hyvinvoinnin laitokselle vuoden 2016 alusta. Ideana on ollut taata vangeille samat palvelut kuin muillakin yhteiskunnassa. Oma toimintana yksikkö tuottaa perusterveydenhuollon palveluja 26 poliklinikalla, suun terveyttä hoidetaan 12 hammashoitolassa, psykiatrista erikoissairaanhoidon kolmella osastolla sekä joitakin yleislääketieteellisiä laitoshoidoja vankisairaalaossa Hämeenlinnassa. Vaativa erikoissairaanhoidon sekä päivystys ostetaan sopivimmasta paikasta.

THL:n Vankiterveyden yksikön johtajan **Antti-Jussi Äimälän** mukaan vankien terveys poikkeaa suuresti yleisväestöstä, mikä edellyttää erityistä osaamista ja erikoistumista. Väestön terveydentila on monessa mielessä viime vuosina kohentunut, mutta erot ryhmien välillä ovat ilmeisemmin kasvussa. Edellisen vankiterveydestutkimuksen (2006) mukaan vangeilla on päihdehäiriöitä kymmenen kertaa enemmän kuin yleisväestöllä, mielenterveyden häiriöitä on valtaosalla vangeista ja vain puolet arvioitiin työkykyisiksi. Kaikkein heikommassa asemassa ovat sakkovangit ja naisvangit. Tyypillistä on sekin, etteivät

vangit juurikaan osaa itse hakea apua ongelmiinsa.

Äimälä kertoi toimittajapaamisissa, että sairaanhoitaja tekee tulotarkastuksen mahdollisuuksien mukaan kaikille vangeille 24 tunnin kuluessa saapumisesta ja antaa tarvittaessa ajan lääkärin vastaanotolle. Jatkossakin lääkärin vastaanotolle pääsee yleensä sairaanhoitajan kautta. Elinkautisvangeille järjestetään määräajoin terveystarkastuksia. Äimälän mukaan vanki pääsee vastaanotolle useimmiten hyvin, sairaanhoitajalle 1–3 päivässä ja lääkärille noin viikossa kiireellisyydestä riippuen.

– Terveys ja toimintakyky pyritään huomioimaan ran-

gaistusajan suunnitelmissa, mutta parantamisen varaa on ja toimintakyvyn arvioitiin tarvitaan uusia työkaluja. Haasteina on vankien liikkuvuus ja tuomion kesto sekä palveluiden pirstaleisuus ja pienet, kaukaiset yksiköt. Lisäksi erityisenä haasteena on jatkohoidon järjestäminen rangaistuksen päättyessä.

Äimälä näki, että tulevaisuudessa vankiterveydenhuollon on tarjottava enemmän etäpalveluja. Digitalisaatiota voidaan hyödyntää asioinnissa, terveystarkastuksissa, hoidossa ja kuntoutuksessa. Päälinjaksi kuitenkin tarvittaisiin uutta vankien terveystutkimusta kehittämistyön pohjaksi. ■

Naisten tapoja lopettaa väkivaltainen käytös

Artikkelissa tarkastellaan väkivaltaa tehneiden naisten pyrkimyksiä ja keinoja päästä eroon väkivallasta. Vankeusaikana läpikäytyjen toimintaohjelmien sijaan artikkelissa keskitytään naisten itsenäisiin pyrkimyksiin muuttaa käyttäytymistään ja välttää rikoksen uusiminen.

Artikkeli pohjautuu sosiologian väitöskirjaani naisten tekemästä väkivallasta (Lattu 2016). Analysoin naisten tapoja merkityksellistää ja oikeuttaa väkivaltaista käytöstään, heidän väkivallan tekemiseen liittämiä tunteita sekä tapojaan pyrkiä lopettamaan väkivaltainen käytös. Aineisto on kerätty haastattelemalla väkivallasta tuomittuja naisvankeja ja perheneuvolan naisasiakkaita sekä keräämällä lehti-ilmoitusten kautta kirjoitelmia väkivaltaa käyttäneiltä naisilta. Yhteensä naisia oli aineistossa 32.

Naiset kertoivat hyvin monenlaisesta väkivallasta. Se oli kohdistunut mieskumppaneihin, omiin lapsiin, tuttuihin miehiin ja naisiin, omaan äitiin ja tätiin, tuntemattomiin ihmisiin sekä lemmikkieläimeen. Joukossa oli henkirikoksista ja muista väkivaltarikoksista tuomittuja sekä naisia, jotka eivät olleet saaneet tuomiota. Väkivallan vakavuus vaihteli aina tukistamisesta ja läpsäisyistä aina puukotukseen ja ampumiseen.

KOKEMUKSIA ULKOPUOLISESTA AVUSTA

Osa naisista haki väkivaltaan apua ulkopuolisilta tahoilta. Useissa haastatteluissa ja kirjoituksissa naiset kertoivat käänekohtasta, jonka jälkeen he olivat päättäneet

hakea apua. Päihderiippuvuustutkimuksissa käytetään termiä ”pohjakokemus” siitä äärimmäisestä ja nöyryyttävästä kokemuksesta, jonka jälkeen yksilö alkaa nähdä oman päihdetilanteensa uudella tavalla ja voi alkaa työstää muutosta. Samaan tapaan myös aineiston naisilla oli usein joku äärimmäinen kokemus omasta väkivallasta, jonka jälkeen nainen haki ulkopuolista apua. Esimerkiksi omiin lapsiin kohdistuva väkivalta saattoi olla se merkittävä raja, jonka jälkeen nainen havahtui omaan toimintaansa. Myös tekotapa tai tekojen tiheä toistuvuus saattoi olla käännekohta, jolloin nainen alkoi miettiä omaa käyttäytymistään kriittisesti.

Silloin kun aloin saamaan raivokohtauksia lapsilleni, tajusin ensimmäisen kerran tilanteeni vakavuuden. Olin jäänyt kahden pienen pojan yksinhuoltajaksi.

Naisten elämäntilanteissa oli usein niin monia ongelmia, joista väkivaltaa ei ollut mahdollista erottaa, vaan se kietoutui naisten tarinoissa erityisesti päihde- ja mielenterveysongelmiin. Naiset olivat hakenneet ulkopuolista apua elämänhallinnan ongelmiin, ja väkivaltainen käyttäytyminen oli tullut näissä asiakkuuksissa esille. Naisten asiakkuudet olivat perheneuvolaan, terveydenhuoltoon, mielenterveystoimistoon ja päihdepalveluihin, ja näissä

yhteyksissä he olivat voineet käsitellä väkivaltaa. Yksi aineiston nainen oli myös saanut poikkeuksellisesti apua miehille tarkoitetusta väkivaltatyön muodosta. Onnistuneissa avunsaantikokemuksissa korostui asiakas-auttajasuhteen rehellisyys ja luottamus. Yhdeksi merkittäväksi muutoksen mahdollistavaksi asiaksi nousi mahdollisuus puhua omasta väkivallasta avoimesti ja salailematta. Väkivaltaan liitettyjen häpeän tunteiden vuoksi asiakkaan kokemus siitä, että hänet on kohdattu arvostetusti, oli ensiarvoisen tärkeää.

Monilla naisilla oli kuitenkin hyvin negatiivisia kokemuksia yrityksissään hakea ulkopuolista apua väkivaltakäyttäytymiseen. Naisilla oli pettymyksiä auttajaorganisaatioista, joissa työntekijät eivät olleet naisten kertomusten mukaan osanneet tai halunneet auttaa heitä. Omasta väkivallasta kertominen ulkopuoliselle oli vaikeaa ja auttajaorganisaatioiden työntekijöiltä kuultu ähättely tuntui siitä kerto-neista naisista erityisen katkeralta.

Ei mut lääkärisäkii, jos normaalisti tuol terveyskeskuslääkäriissä, ne vähättelee sitä. Ihan toi. Sieltähän määhä niit Diapamejakin sain. Eiko ne vähättelee sitä sil taval, et ko se on ollu ja menny ja siit on niiko tuomio kärsitty tai jotain muuta vastaavaa.(--)
Niiko ne ei vissiin ossaa sitä ottaa silloi.

Poiskäännyttämisellä tarkoitetaan sosiaalisen syrjäyttämistä, joka liittyy institutionaalisiin käytäntöihin. Vaikeassa asemassa olevat apua ja palveluja hakevat ihmiset voidaan käännättää pois palvelujärjestelmästä, ohjata suorasti tai epäsuorasti muualle tai torjua kokonaan.

Ja sitte mitä oon käyny mun omalla lääkäriillä, ni se on sillee, et no voi, onpa ikävää. No kuule, soita vaikka tämmöseen paikkaa ja tommoseen paikkaan. Sitku ihminen viimesillä voimillaan raahautuu sinne hakee apua, ni soita sinne tai tänne.

Ammattiauttajien vaikeus kohdata naisten tekemää väkivaltaa voi olla esimerkiksi siitä, että ainakaan vielä ei ole olemassa ammatillista mallitarinaa, jonka kehyksessä naisten väkivaltaa voisi käsitellä. Ammatilliset tahot voivat olla neuvottomia naisten väkivallan edessä.

VÄLTTÄMISKÄYTTÄYTYMINEN JA MUITA KEINOJA

Yksi naisten tavoista pyrkiä eroon väkivaltatilanteista ja väkivallan käyttämisestä oli välttäminen: Naiset kertoivat välttelevänsä sellaisia eri tilanteita ja, joissa he olivat aiemmin käyttäytyneet väkivaltaisesti. Välttämällä näitä tekijöitä väkivaltaisen käytös ei enää toistuisi.

Moni nainen oli ollut väkivaltaisen ol-

lessaan päihteiden vaikutuksen alaisena. Päihteistä irti pysyminen oli joidenkin keino pysyä irti väkivallasta. Päihteet ja väkivalta liitettiin yhteen erityisesti vankilassa tehdyissä haastatteluissa. Pelko siitä, mitä voisi tapahtua juodessa, toimi motivaationa pysyä raittiina. Naiset välttelivät siksi tilanteita, joissa saattaisivat juoda. Toisaalta aineistossa oli myös useita kuvauksia raittiina tehdystä väkivallasta. Kuitenkin niissä kuvauksissa, jossa väkivalta oli tehty päihteiden alaisena, syy nähtiin päihteissä, joista haluttiin pysyä erossa.

Oma väkivalta liitettiin myös tuhoaviin ja epätasa-arvoisiin miessuhteisiin. Osa naisista koki, etteivät he halua olla intiimisuhteissa miehiin lainkaan tai toistaiseksi. Naiset kertoivat tehneensä väkivaltaa sellaisia mieskumppaneille, jotka olivat itsekin väkivaltaisia. Tällaisissa suhteissa väkivalta eskaloitui hyvinkin rajuksi. Naiset pelkäsivät sitä, miten itse käyttäytyisivät riitatilanteissa ja siksi pyrkivät välttämään näitä tilanteita.

Et sä tiedät niin paljon minusta ja sä tunnet minut niin hyvin, et kaikki ne kikat sä tiedät, millä sä saat minut ihan silmittömän raivon valtaan. Mie tapan sinut viel joku päivä, jos me yhes jatketaan. Mie sanoin sille suoraan, et ei tästä tuu mitään.

Lisäksi naiset kertoivat yleisesti välttelevänsä tilanteita, joissa saattaisivat olla itse väkivaltaisia. Näitä tilanteita ei tarkemmin eritelty. Niistä käytettiin esimerkiksi termejä ”ulkoiset ärsykkeet” ja tilanne, jossa tulee ”tekis mieli vetää turpaan ajatuksia”.

Naiset nimesivät joitakin konkreettisia keinoja purkaa aggressiivisia tunteitaan väkivallan sijaan. Tällaisia olivat fyysinen rasitus, urheilu, siivoaminen sekä ääni- ja hengitysharjoittelu.

Monet naisista pitivät väkivaltaa omalla henkilökohtaisena ongelmanaan. Siten he ajattelivat myös väkivallan vähentämisen ja lopettamisen olevan heidän omalla vastuullaan. Itsereflektio ja itsekseen asian pohtiminen otettiin esiin yhtenä tapana selvittää ongelmaa ja toimia sen lopettamiseksi.

Väkivallan lopettamispyrkimyksiä pohdivat lähinnä ne naiset, jotka olivat kertomansa mukaan olleet väkivaltaisia useammin kuin kerran. Vain yhden kerran väkivaltaa tehneet naiset, kuten osa vangeista, eivät olleet pohtineet väkivallasta eroon pääsyä, koska he kokivat teon olleen yksittäinen kerta, joka ei toistuisi. Aineistossa oli myös naisia, jotka hyväksyivät väkivallan eivätkä siksi nähneet mitään syytä muuttaa omaa käytöstään. Toistuvan väkivallan katkaiseminen oli kuitenkin ollut monille pidempiaikainen prosessi, joka oli vaatinut elämänhallinnan yleistä paranemisen. ■

Lattu, Emmi (2016) Naisten tekemä väkivalta. Tampere: Acta Universitatis Tamperensis. 2176. Akateeminen väitöskirja.

Kuinka rikoksen uhrin tiedonsaantia voidaan parantaa?

Viime vuonna valmistui oikeusministeriön työryhmän ehdotus siitä, miten uhreille kohdennettava viranomaisviestintää tulisi kehittää. Työryhmän työ liittyi uhridirektiivin mukaisten käytäntöjen edistämiseen. Ehdotuksista saatu lausuntopalaute oli myönteistä, ja lisätoiveitakin esitettiin.

Jos uhri ei tiedä oikeuksistaan, hänen on niitä vaikea käyttää. Maaliskuusta 2016 alkaen poliisille ja muille esitutkintaviranomaisille säädettiin nykyistä laajempi velvollisuus ilmoittaa uhrille hänen oikeuksistaan esitutkinnassa ja oikeudenkäynnissä. Samassa yhteydessä tarkistettiin säännöksiä vangin tai tutkintavangin vapautumisesta ilmoittamisesta asianomistajalle.

UHRIN OIKEUDET JA TARPEET HUOMIOON VIESTINNÄSSÄ

Uhrin tiedonsaantia pohtinut oikeusministeriön työryhmä ehdotti useita toimia, joilla viestintää voidaan kehittää tyydyttämään paremmin rikoksen uhrin tarpeita. Työryhmä valmisti Tietoa rikoksen uhrin oikeuksista -esitteen uhrille annettavaksi ja erityisesti esitutkintaviranomaisien viestintää tukemaan. Infoseite on julkaistu ja otettu käyttöön vuosien jälkeen. Esite löytyy oikeus.fi-sivustolta Jos joudut rikoksen

uhriksi -esitteen yhteydestä.

Työryhmä peräänkuulutti tukipalveluihin ohjaamisen tehostamista, tiedon ymmärtävyyttä, tietoon pääsemisen helppoutta, sähköisten ympäristöjen ja sosiaalisen median tehokkaampaa hyödyntämistä sekä parempaa uhrin tarpeiden huomioon ottamista tuomioistuinten kutsuissa ja järjestelyissä. Uhrisensitiiviseen viestintään liittyvät hyvät käytännöt tulisi työryhmän mielestä ottaa osaksi viranomaiskoulutusta ja laatuhankeita. Tavoitteeksi tulisi ottaa myös sähköisten asiointipalveluiden ja mobiilisovellusten aikaansaaminen kansalaisten tietotarpeisiin.

VIRANOMAISTEN VÄLISTÄ TIEDONKULKUA TEHOSTETTAVA

Direktiivistä johtuvia uusia tarpeita tiedon välittymisestä viranomaiselta toiselle liittyi erityisesti uhrien suojelutarpeen arviointiin sekä tiedottamiseen vangin ja tutkintavangin vapautumisesta. Työryhmä

piti tärkeänä, että viranomaisien välistä tiedonkulkua tehostetaan myös tietojärjestelmin. Kehittämistarpeet pitäisi ottaa huomioon esitutkinta- ja oikeusviranomaisten sekä Rikosseuraamuslaitoksen tietojärjestelmiä kehitettäessä. Työryhmä totesi vielä erikseen, että Rikosseuraamuslaitoksen tulisi varmistaa uhridirektiivin täytäntöönpanoon liittyvät toimintatapojen ja vankitietojärjestelmän muutokset.

Tiedonkulkua viranomaisien välillä on varauduttu hoitamaan aluksi manuaalisessa menettelyssä. Lausuntopalautteen perusteella on kuitenkin selvää, että tietojärjestelmiä tulisi kehittää niin, että Ilmoitus asianomistajan pyynnöstä saada tietää vangin vapauttamisesta kulkisi viranomaisien välillä tietojärjestelmien avulla. Tiedot tulisi voida toimittaa sähköisesti esitutkintaviranomaisen tai syyttäjän järjestelmästä tuomioistuimeen ja edelleen Rikosseuraamuslaitoksen tietojärjestelmään.

TIETOJÄRJESTELMIIN TARVITAAN MUUTOKSIA

Tiedonkulun onnistuminen vapautumisilmoitusprosessissa edellyttää oikeusministeriön tietohallintoyksikön mukaan kehittämissaiheissa olevien järjestelmien ja hankkeiden – Rikosseuraamuslaitoksen Rotin, syyttäjälaitoksen ja yleisten tuomioistuinten AIPAn sekä poliisin Vitjan – kiinteää yhteistyötä. Ennen uusien tietojärjestelmien valmistumista muutoksia tarvitaan poliisin ja Rikosseuraamuslaitoksen nykyisiin tietojärjestelmiin. Sen sijaan tuomioistuinten ja syyttäjien nykyisiin järjestelmiin ei muutoksia kannata enää toteuttaa. Oulun syyttäjänviraston mielestä väliaikaratkaisuja olisi kuitenkin syytä kehitellä ennen AIPAn hankkeen valmistumista ja käyttöönottoa: ”Viranomaisien välinen nopea ja luotettava (sähköinen) tiedonkulku on niin tärkeää uhrin tiedonsaannin edistämisen kannalta, että parin vuoden tietoinen

viivytely ei ole mielestämme suotavaa.” Rikosasioiden osalta AIPAn on ilmoitettu olevan käytössä kokonaisuudessaan aikaisintaan vuonna 2018.

VANGIN VAPAUTUMISESTA ILMOITTAMINEN KÄYTÄNNÖSSÄ

Asianomistajan pyynnön välittämisestä tuomioistuimelta Rikosseuraamuslaitokselle on vastuussa Oikeusrekisterikeskus, joka on ohjeistanut yleiset tuomioistuimet lähettämään ilmoitukset sille sähköpostilla. Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö on antanut ohjeen tutkintavangin tai vankeusvangin vapauttamisesta tai muusta vankilasta poistumisesta ilmoittamisesta asianomistajalle (12/004/2016).

Tarpeelliset vankitietojärjestelmän muutokset on otettu käyttöön tammikuun alussa.

Rikosseuraamuslaitos ei vastaanota pyyntöjä suoraan asianomistajilta. Ilmoituksia vangin vapauttamisesta on tehtävä vain sellaiselle asianomistajalle, joka on viimeistään tuomioistuinkäsittelyssä ilmoittanut haluavansa ilmoituksen ja antanut sitä varten yhteystietonsa. Puhelinnumero voi olla tarpeen mahdollisia kiiretilanteita varten, kuten vangin karkaamisessa. Pyyntö ja muut tiedot välittyvät Oikeusrekisterikeskuksen kautta Rikosseuraamuslaitokseen manuaalisesti – tai aikanaan tuomioistuimen tietojärjestelmästä. Turun täytäntöönpanoyksikkö syöttää tiedot

vankitietojärjestelmään niin, että ne yhdistyvät vankiin ja tuomioon. Yhteystietojen muuttumisesta asianomistajan on ilmoitettava itse suoraan yksikköön. Hän voi ilmoittaa myös sen, ettei enää halua ilmoitusta vankilasta poistumisesta tai vapautumisesta.

Ohjeen mukaan ilmoitus asianomistajalle on tehtävä hienotunteisuutta noudattaen ja ilman aiheetonta viivytystä. Asianomistajaa koskeviin tietoihin pääsy on ohjeissa rajattu vankilan johtajaan, hänen sijaiseensa, päivystävään vankilan johtajaan tai turvallisuudesta vastaavaan virkamieheen – eli niihin virkamiehiin, jotka voivat päättää ilmoittamisesta. Tieto asianomistajan pyynnöstä on vangilta ja tämän avusta-

jalta salassa pidettävää tietoa. Tuomittu ei saa tätä tietoa missään vaiheessa rikosprosessia.

Asianomistajien pyyntöjä saada tietää vangin tai tutkintavangin vapautumisesta on arvioitu tehtävän joitakin satoja vuosittain. Kun nyt ensimmäinen vuosi uutta sääntelyä tulee täyteen, olisi mielenkiintoista tietää, miten lähelle arvio osui. ■

Kirjoittaja on oikeusministeriön neuvotteleva virkamies, joka toimii uhrin tiedonsaantioikeutta pohtineen työryhmän puheenjohtajana.

Rikoksen uhrin tiedonsaannin edistäminen: Työryhmän ehdotus (Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 23/2016) ja lausuntotiivistelmä (Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 47/2016) saatavilla www.oikeusministerio.fi.

■ K I R S I P U L K K I N E N

Vangin tai tutkintavangin vapautumisesta ilmoittaminen

Direktiivi 2012/29/EU rikoksen uhrin oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista annettiin 25.10.2012. Ns. uhridirektiivin täytäntöönpanoa valmisteli oikeusministeriön työryhmä, joka antoi mietintönsä keväällä 2015. Uhridirektiivin täytäntöönpanon edellyttämistä lainmuutoksista annettiin syksyllä 2015 hallituksen esitys (HE 66/2015 vp), johon sisältyi yhtenä osana uudet säännökset vangin tai tutkintavangin vapautumisesta ilmoittamisesta vakavan rikoksen uhrille. Lainmuutokset tulivat voimaan 1.3.2016.

Uusien vapautusilmoitusta koskevien säännösten mukaan tiettyjen vakavien rikosten uhreilla on halutessaan oikeus saada ilmoitus vangin tai tutkintavangin vapautumisesta. Uudet säännökset koskevat laissa erikseen lueteltuja henkeen, terveyteen, vapauteen tai rauhaan kohdistuneita rikoksia ja seksuaalirikoksia, joissa ilmoittamista voidaan rikoksen luonne ja vakavuus huomioon

ottaen pitää perusteltuna. Tällaisia rikoksia ovat muun muassa henkirikokset, törkeä pahoinpitely, raiskaus, seksuaalinen hyväksikäyttö, ihmiskauppa, törkeä kotirauhan rikkominen ja vainoaminen.

Asianomistajalle voidaan ilmoittaa vangin tai tutkintavangin vapauttamisesta, karkaamisesta ja tietyin edellytyksin muusta vankilasta poistumisesta. Ilmoitus voidaan tehdä myös henkirikoksen uhrin läheiselle. Vapautumisesta ilmoittaminen edellyttää, että ilmoittamisesta ei arvioida aiheutuvan vaaraa vapautettavan hengelle tai terveydelle.

Jos asianomistaja haluaa saada vapautusilmoituksen, hänen on ilmoitettava tästä esitutkintaviranomaiselle tai syyttäjälle. Samalla hänen on ilmoitettava tarvittavat yhteystietonsa ilmoituksen tekemistä varten. Asianomistajan tulee tehdä vapautusilmoitusta koskeva pyyntö esitutkintaviranomaiselle tai syyttäjälle rikosoikeudellisen menettelyn aikana. Esitutkintaviranomainen tai syyt-

täjä välittää asianomistajan pyynnön tuomioistuimelle, josta se välitetään edelleen Rikosseuraamuslaitokselle vangitsemispäätöksen tai vankeustuomion yhteydessä. Asianomistajan pyyntö saada vapautusilmoitus on salassa pidettävä. Myöskään rikoksesta epäillyllä tai syytetyllä ei ole oikeutta saada siitä tietoa.

Jos asianomistaja ei ole rikosoikeudellisen menettelyn aikana tehnyt vapautusilmoitusta koskevaa pyyntöä esitutkintaviranomaiselle tai syyttäjälle, hänelle voidaan ilmoittaa vangin tai tutkintavangin vapautumisesta jo aiemmin voimassa olleiden säännösten nojalla. Tällöin ilmoittaminen edellyttää kuitenkin, että viranomaisilla on perusteltu syy epäillä, että vanki tai tutkintavanki tulee vapauduttuaan tekemään asianomistajaan tai tämän läheiseen kohdistuvan rikoksen. ■

Kirjoittaja on lainsäädäntöneuvos oikeusministeriössä.

Uusi yhdistelmärangaistus koostuisi vankeudesta ja valvonnasta

Hallitus esittää uuden yhdistelmärangaistuksen käyttöönottoa. Esityksen mukaan yhdistelmärangaistus koostuisi ehdottomasta vankeudesta ja sen jälkeisestä vuoden pituisesta valvonta-ajasta. Yhdistelmärangaistus voitaisiin tuomita vakavan rikoksen uusijalle, jota on pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle.

Tammikuussa annetussa esityksessä (HE 268/2016) ehdotetaan säädettäväksi laki yhdistelmärangaistuksen täytäntöönpanosta ja samalla rikoslakiin ehdotetaan tehtäväksi yhdistelmärangaistuksen edellyttämät muutokset.

Yhdistelmärangaistus korvaisi nykyään käytössä olevan koko rangaistusajan suorittamisen vankilassa. Rikosnimikkeitä, uusimista ja tekijän vaarallisuutta koskevat tuomitsemisen edellytykset pysyisivät ennallaan. Uusi rangaistus tulisi koskemaan pientä vankiryhmää. Helmikuussa vankiloissa oli yhteensä 36 koko rangaistusaikaa suorittavaa vankia. Heitä vapautuu nykyään vuosittain keskimäärin kolme.

Uutta olisi yhdistelmärangaistukseen sisältyvä yhden vuoden valvonta-aika. Koko rangaistusaikaa suorittavilla ei nykyään ole käytännössä lainkaan valvontaa vankeusajan jälkeen, koska he täyttävät eh-

donalaisen vapauttamisen tai valvotun koevapauden edellytykset erittäin harvoin. Uudistuksella toteutettaisiin siten asteittaista ja suunnitelmallista vapauttamista, joka kuuluu seuraamusjärjestelmän keskeisiin tavoitteisiin. Tutkimustiedon mukaan asteittainen vapauttaminen auttaa vankia sopeutumaan yhteiskuntaan rangaistusajan jälkeen ja ehkäisee siten rikosten uusimista.

Yhdistelmärangaistukseen kuuluvan valvonta-ajan käyttöönottoa puoltaa lisäksi vakaviin väkivaltarikoksiin toistuvasti syyllistyneiden suhteellisen korkea uusimisalttius ja erityisesti uusittujen tekojen törkeys.

Valvonta-aika alkaisi välittömästi vankeuden jälkeen. Se sisältäisi aina neljä valvottavalle lain mukaan asetettavaa velvollisuutta: pysymisen kotona tarkemmin määriteltävinä aikoina, päihitteetömyyden valvonta-aikaan liittyvissä tilaisuuksissa, osallistumisen kuntoutukseen, koulutukseen

tai muuhun toimintaan sekä sitoutumisen tekniseen valvontaan. Valvonta-ajan sisältö määriteltäisiin rangaistusajan suunnitelmassa tarkemmin muun muassa vangin yksilöllisen riskiarvion perusteella. Yhdistelmärangaistuksessa ei olisi mahdollisuutta valvottuun koevapauteen eikä ehdonalaiseen vapautumiseen.

Valvonta-ajan pituus olisi aina yksi vuosi. Näin siksi, että vakavien rikosten uusimisen todennäköisyys on korkeimmillaan heti vankilasta vapautumisen jälkeen ja alkaa laskea viimeistään vuoden kuluttua vapautumisesta.

Velvollisuuksien rikkominen johtaisi valvottavalle annettavaan kirjalliseen varoitukseen tai lievimmässä tapauksessa suulliseen huomautukseen. Velvollisuuksien törkeästä rikkomisesta seuraisi jäljellä olevan valvonta-ajan muuntaminen vankeudeksi.

Yhdistelmärangaistusta koskevan lainsäädännön ehdotetaan tulevan voimaan

vuoden 2018 alusta. Uusi rangaistus voitaisiin tuomita vain rikoksista, jotka on tehty lain voimaantulon jälkeen. Näin ollen ensimmäiset yhdistelmärangaistuksen valvonta-ajat tulevat täytäntöönpantaviksi vasta usean vuoden kuluttua lain voimaantulosta.

VALVONTA-AJAN SISÄLTÖ

Uudistusta valmisteltaessa on pohdittu erityisesti valvottavalle asetettavia velvollisuuksia ja seuraamuksia niiden rikkomisesta. Yhteiskuntaan sopeutumisen tavoitetta ajatellen ei ole mielekästä asettaa velvollisuuksia, joiden noudattamista voidaan pitää hyvin epätodennäköisenä. Velvollisuuksien törkeä rikkominen johtaa esityksen mukaan valvottavan palauttamiseen vankilaan, jolloin rangaistukselle asetettu perustavoite yhteiskuntaan sopeutumisesta ei toteudu. Valvottavien keskimääräistä toimintakykyä ajatellen työstä, opiskelusta tai vastaavasta säännöllisestä ja

Koko rangaistusaikaa suorittavilla ei nykyään ole käytännössä lainkaan valvontaa vapauduttuaan.

tavoitteellisesta toiminnasta suoriutumisen koko valvonta-ajan tulee todennäköisesti olemaan vaativala. Esimerkiksi yhdistelmärankaistukseen kuuluvan toimintavelvollisuuden tulee tästä syystä täytyä sekä vaadittavien tuntimäärien että toiminnan sisällön osalta melko väljin kriteerein.

Lakiin sisältyvien yleisten velvollisuuksien ja rangaistusajan suunnitelmassa yksilöllisesti asetettavien määräysten noudattamista valvottaisiin eri tavoin. Täytäntöönpanoon kuuluisi aina sekä tekninen valvonta että henkilökohtainen yhteydenpito valvottavan kanssa. Tekninen valvonta ei sinänsä kannusta ketään rikoksettomaan elämään, mutta siihen liittyvät liikkumisvapauden rajoitukset ja viranomaisilla oleva tieto valvottavan olinpaikasta saattaisivat ehkäistä rikoksia. Yhdistelmärankaistusta suorittavia valvottaisiin todennäköisesti paikannusmahdollisuuden sisältävän jalkapannan avulla. Rikosseuraamuslaitos voisi valvonta-aikana muuttaa teknisen valvonnan toteutustapaa, kuten muitakin rangaistusajan suunnitelmaan sisältyviä määräyksiä. Henkilökohtainen yhteydenpito toteutettaisiin esimerkiksi Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehen ja valvottavan välisin tapaamisin ja puhelinoitoin. Yhteydenpidon tarkoituksena olisi seuraamuksen suorittamisen kontrolloinnin lisäksi valvottavan tukeminen velvollisuuksien noudattamisessa.

Valvonta-ajan velvollisuuksiin kuuluisi päihteettömyys

rangaistuksen täytäntöönpanoon liittyvissä tilaisuuksissa. Esitystä valmisteltaessa harkittiin päihteiden käytön kieltämistä valvonta-aikana kokonaan, koska väkivalta-rikosten tekeminen ja päihteiden – erityisesti alkoholin – käyttö ovat vahvasti sidoksissa toisiinsa. Päihteettömyysvelvollisuus päätettiin kuitenkin rajata esitetyllä tavalla, koska alkoholinkäytön kieltäminen täysin johtaisi tilanteisiin, joissa valvonta-aika tulisi muuntaa vankeudeksi pelkän alkoholinkäytön vuoksi riippumatta muuten moitteettomasti sujuneesta valvonta-ajasta.

Valvottavan asumista koskevissa määräyksissä olisi olennaista kotona yöpyminen, joka toisi valvottavan elämänrytmiin säännöllisyyttä ja merkitäisi hänen olemistaan tavoitettavissa kotoaan rangaistusajan suunnitelmassa määriteltynä ajankohtina. Rikosseuraamuslaitos voisi hyväksyä valvonta-ajan asuinpaikaksi muunkin kuin valvottavan asunnon; tällainen muu sopiva paikka voisi olla esimerkiksi päihdekuntoutusta järjestävä laitos, jossa valvottava saisi hoitoa.

Rangaistusajan suunnitelma sisältäisi tarkemmat määräykset muun muassa toimintavelvollisuuden sisällöstä ja viikoittaisesta tuntimäärästä, valvottavan asunnosta ja siellä pysyvyydestä ajasta sekä valvottavan rikoskumppanin tai muun nimetyn henkilön tapaamista koskevista rajoituksista. Suunnitelma pyritään tekemään yhteistyössä vangin kanssa, ja häntä olisi joka ta-

pauksessa kuultava. Vangin suostumusta määräyksiin ei kuitenkaan tarvittaisi, kuten ei valvonta-ajan suorittamiseen muutenkaan. Tässä suhteessa yhdistelmärankaistuksen valvonta-aika eroaisi esimerkiksi valvotusta koepaudesta ja valvontarangaistuksesta, joihin sitä voidaan sisältönsä puolesta muuten verrata.

YHDISTELMÄRANGAISTUKSEN KOHDERYHMÄ

Koko rangaistusajan vankilassa suorittavista lähes kaikki todetaan nykyään erittäin vaarallisiksi toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle arvioidessa heidän edellytyksiään päästä ehdonlaiseen vapautteen rangaistuksen loppuvaiheessa. Vuonna 2006 voimaan tulleen lainsäädännön aikana yhteensä neljä tähän ryhmään kuuluvaa vankia on päässyt ehdonlaiseen vapautteen suorittamaan rangaistuksesta viisi kuudesosaa, joka on aikaisin mahdollinen vapauttamisen ajankohta. Yhdistelmärankaistukseen tuomittavat tulisivat vastaamaan tätä rikosten tekijäryhmää, joten heidän valvontansa ja asetettavien tukitoimien tulee olla huolellisesti suunniteltuja ja riittävän intensiivisiä. Ehdotettavan lain mukaan Rikosseuraamuslaitoksen olisi ennen rangaistusajan suunnitelman määräysten vahvistamista pyydettävä Vankiterveydenhuollon yksiköltä arvio valvontaan sijoitettavan vangin riskistä syyllistyneä väkivalta-rikokseen.

Jos valvottavan epäiltäisiin rikkoneen törkeästi velvol-

lisuuksiaan, hänet voitaisiin ottaa turvaamistoimenpiteenä säilöön ja toimittaa vankilaan. Pikaisella säilöönnotolla varmistettaisiin rikkomuksen selvittäminen ja rangaistuksen täytäntöönpanon asianmukainen jatkuminen tilanteessa, jossa valvottava saattaisi vältellä asian selvittämistä. Esitys sisältää säännökset sekä säilöönnoton että valvonta-ajan mahdollisen vankeudeksi muunnon käsitteilystä kärkeäoikeudessa.

Kuten edellä on todettu, rangaistuksen tavoitteiden kannalta mielekkään valvonta-ajan suunnittelu yhdistelmärankaistusta suorittaville tulee olemaan vaativala. Asteittaisen vapauttamisen antamia mahdollisuuksia on silti yritettävä hyödyntää myös tässä tavallista ongelmallisemmassa rikoksenteikijäryhmässä. Yhdistelmärankaistuksen todellista vaikutusta rikosten uusimiseen on mahdotonta arvioida. Vankeutta seuraava valvonta-aika on joka tapauksessa parempi kuin nykytila, jossa koko rangaistusajan suorittaneilla ei vapauduttuaan ole minkäänlaista valvontaa. ■

Kirjoittaja on erikoissuunnittelija oikeusministeriössä.

Turvallisuuteen panostettu vastaanottokeskuksissa

Vastaanottokeskuksissa on yleisesti ottaen turvallista työskennellä ja asua. Työntekijöiden työssään kokemat väkivalta ja uhkatilanteet selittyvät työn luonteesta ja vastaavat yleisyydeltään sosiaali- ja terveydenalaa.

Vastaanottokeskukset muodostavat ainutlaatuisen työympäristön. Vastaanottokeskusten toimintaa säätelee kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta annettu laki. Odottaessaan hakemuksensa käsitellyä Suomessa turvapaikanhakija majoittuu vastaanottokeskuksessa ja saa vastanotolain mukaisia palveluita, kuten työ- ja opintotoimintaa kansainvälistä suojelua hakevan ja tilapäistä suojelua saavan oma-toimisuuden edistämiseksi.

Syksyllä 2015 turvapaikanhakijoiden vastaanoton toimintaympäristö muuttui, sillä turvapaikanhakijoita alkoi saapua maahan nopeammin kuin suomalainen vastaanottojärjestelmä oli heitä varautunut rekisteröimään ja sijoittamaan. Kun turvapaikanhakijamäärät ovat Suomessa 2000-luvulla vaihdelleet 1 500 ja 6 000 hakijan välillä, vuoden 2015 aikana Suomeen saapui runsas 32 000 turvapaikanhakijaa.

Vastaanottokeskuksia jouduttiin avaamaan syksyllä 2015 eri puolille Suomea hyvin lyhyellä varoitussajalla: elokuusta vuoden loppuun vastaanottokeskusten määrä kasvoi 25:stä 200:aan. Kentälle tuli paljon uusia toimijoita, joista osalla saattoi olla vain vähän kokemusta vastaanottokeskuksen toiminnasta ja turvapaikanhakijoista. Joillakin paikkakunnilla uusien vas-

taanottokeskusten perustaminen herätti asukkaissa huolta ja vastustusta. Turvapaikanhakijoihin kohdistettiin suomalaisten taholta uhkailuja, rasistisia solvauksia ja jopa väkivaltaa. Vastaanottokeskuksia kohtaan tehtiin ilkivaltaa ja joillakin paikkakunnilla järjestettiin mielenosoituksia, joilla vastustettiin turvapaikanhakijoiden tuloa paikkakunnalle. Sittemmin turvapaikanhakijamäärän kääntynyt laskuun on vastaanottokeskuksia lakkautettu. Kaiken kaikkiaan vastaanottokeskuksiin työympäristönä on kohdistunut monenlaisia muutoksia ja paineita viimeisen vuoden sisällä, millä voi olla merkitystä myös työntekijöiden turvallisuuden tunteisiin.

TYÖNTEKIJÖIDEN KOKEMA KIUSAAMINEN JA HÄIRIÖKÄYTTÄYTYMINEN

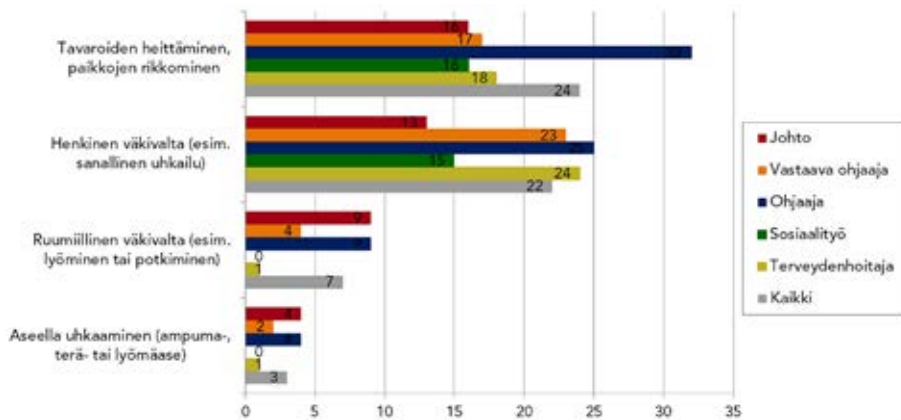
Työpaikkaväkivallalla tarkoitetaan Euroopan komission mukaan ”tapahtumia, joissa henkilöitä loukataan sanallisesti, uhataan tai pahoinpidellään heidän työhönsä liittyvissä oloissa ja jotka suoraan tai epäsuorasti vaarantavat heidän turvallisuutensa, hyvinvointinsa tai terveytensä.” Rajanveto väkivallan lievempien muotojen välillä ei ole helppoa. Esimerkiksi väkivallalla uhkailua tai kiusaamista voi olla vaikea tunnistaa työpaikoilla tai uhkailu koetaan joissain työtehtävissä niin jokapäiväiseksi, että sen katsotaan kuuluvan työtehtäviin.

Vastaanottokeskusten työntekijöille suunnatussa kyselyssä kartoitettiin työntekijöiden työssään kokemia väkivalta- ja uhkailua seuraavasti: millaiseksi ongelmaksi vastaajat kokivat asiakkaiden henkilökuntaan tai henkilökunnan asiakkaisiin kohdistaman kiusaamisen ja häiriökäyttäytymisen, oliko vastaaja viimeisten 12 kuukauden aikana pelännyt joutuvansa väkivallan kohteeksi nykyisessä työssään tai työtehtävissään, oliko vastaajalle sattunut työssä keskuksen asukkaan taholta viimeisten 12 kuukauden aikana väkivalta- ja uhkatilanteita sekä oliko asukas kohdistanut häneen viimeisten 12 kuukauden aikana tavaroiden heittämistä tai paikkojen rikkomista, henkistä tai ruumiillista väkivaltaa tai lyömä-, terä- tai ampuma-aseella uhkaamista.

Kuusi prosenttia vastanneista näki asiakkaiden henkilökuntaan kohdistaman ja kaksi prosenttia henkilökunnan asukkaisiin kohdistaman kiusaamisen ja häiriökäyttäytymisen keskuksessa suureksi tai melko suureksi ongelmaksi. Häiriökäyttäytyminen sisälsi mm. huuteluja, nimitelyä ja järjestyshäiriöitä.

PELKO JA UHKATILANTEET VAIHTELEVAT AMMATTIRYHMITTÄIN

Kaksi kolmasosaa vastaanottokeskuksissa työskentelevistä vastaajista ei ollut pe-

Kuvio1. Keskuksen asukkaan taholta sattuneet väkivalta- ja uhkatilanteet viimeisten 12 kk aikana ammattinimikkeen mukaan, % (n=867).

lännyt joutuvansa väkivallan kohteeksi nykyisessä työssään tai työtehtävissään viimeisten 12 kuukauden aikana. Neljä kymmenestä vastanneesta ilmoitti kokeneensa väkivaltaa tai uhkailua viimeisten 12 kuukauden aikana työaikana tai työtehtävien yhteydessä. Uhan tai väkivallan tekijä oli yleensä asukas. Pelot ja väkivallan uhan kokemukset vaihtelivat jonkin verran ammattiryhmittäin. Ohjaajat ja terveydenhoitajat ilmoittivat muita useammin, että olivat viimeisten 12 kuukauden aikana pelänneet nykyisessä työssä tai työtehtävissä väkivallan kohteeksi joutumista useita kertoja.

Vakavat väkivalta- ja uhkatilanteet työssä olivat harvinaisia. Yleisimpiä olivat tavaroiden heittäminen ja henkinen väkivalta. Ohjaajat olivat joutuneet myös selvästi muita ammattiryhmiä yleisemmin tavaroiden heittämissä kohteeksi työssään. Henkisen väkivallan kokemukset olivat yleisiä ohjaajien lisäksi vastaavilla ohjaajilla ja terveydenhoitajilla. Myös ruumiillisen väkivallan kokemukset olivat kohdistuneet yleisemmin ohjaajiin, mutta heidän lisäksi myös keskuksen johtoon. Selvästi muita harvinaisemman uhan muodostanut ampuma-, erä- tai lyömä-aseella uhkaaminen oli yleisintä johdon kokemana, ja toiseksi yleisintä ohjaajien kokemana.

TYÖN LUONNE MÄÄRITTÄÄ VÄKIVALLAN JA UHKAILUN KOKEMUKSIA

Vastaanottokeskuksen työntekijöiden kokemukset väkivalta ja uhkatilanteista ovat samalla tasolla kuin sosiaali- ja terveydenhuollon ammateissa verrattaessa Työolotutkimuksen ja Kunta10-tutkimuksen

tuloksiin. Vuoden 2014 Työolotutkimuksen mukaan hoivapalvelun ja terveydenhuollon työntekijöistä ja terveydenhuollon asiantuntijoista runsas puolet ja sosiaali- ja kulttuurialan asiantuntijoista lähes puolet oli kokenut väkivaltaa tai uhkailua työssään.

Lyömä-, terä- tai ampuma-aseella uhkaamisen kohteeksi joutuminen (3 %) oli vastaanottokeskuksissa yleisempää kuin kunta-alalla (0,6 %) keskimäärin ja yleisempää kuin vastaavissa ammateissa kunta-alalla. Myös tavaroiden heittäminen ja rikkominen olivat hieman yleisempiä kuin vastaavassa sosiaali-alan työssä kunta-alalla ja nämä seikat on hyvä huomioida turvaohjeistuksia laadittaessa.

Myös Talentian jäsenistölleen keväällä 2016 tekemä kysely tuo selkeästi esille väkivallan ja uhkailun kohdentumisen tiettyihin ammattiryhmiin sosiaalialalla. Joka viides sosiaalialan korkeakoulutettu oli kokenut työssään väkivaltaa tai sen uhkaa. Yleisintä asiakasväkivaltaa oli lastenkodissa, perhetukiyksikössä, koulukodissa ja kehitysvammahuollon palveluyksikössä ja kohteena olivat enimmäkseen laitosten ohjaajat. Ohjaajat ovat lähellä asukkaita päivittäisessä työssään. Johto taas joutuu puuttumaan ongelmatilanteisiin. Vastaanottokeskuksissa asuu hyvin erilaisista olosuhteista, taustoista ja kulttuureista tulevia ihmisiä saman katon alla. Mukana on perheitä, yksin tulleita nuoria miehiä, joitakin yksin tulleita naisia ja joillakin voi olla mielenterveyden ongelmia tai päihdeongelmia. Ristiriitoja voivat synnyttää hyvinkin arkiset asiat, kuten lasten kinastelu ja riidat pyykkivuoroista. Terä- ym. aseella

Rikoksantorjuntaneuvosto ja Maahanmuuttovirasto toteuttivat toukokuussa 2016 turvallisuuskyselyn vastaanottokeskusten henkilökunnalle. Kyselyn aineisto kerättiin 10.5.–31.5.2016 välisenä aikana ja siihen vastasi 876 työntekijää. Maahanmuuttoviraston arvion mukaan vastaanottokeskuksissa työskenteli kyselyajankohtana noin 3000 henkeä. Tutkimuksen vastausprosentti oli noin 30 prosenttia ja edustaa tyypillistä kyselytutkimusten vastausprosenttia.

uhkaamista selittää se, että veitsiä on saatavilla ruoanlaittoon.

TILANTEISIIN VARAUDUTTU

Kyselyn mukaan vastaanottokeskuksissa on panostettu turvallisuuteen. Maahanmuuttovirasto on kouluttanut vastaanottokeskusten henkilökuntaa joulukuusta 2015 alkaen intensiivisesti sekä laatinut työohjeita työn tueksi. Yhdeksässä kymmenestä vastaanottokeskuksesta oli nimetty turvallisuuden vastuuhenkilöt ja työntekijöille oli annettu turvallisuuskoulutusta. Myös säännöllinen turvallisuustilanteen ja turvallisuusriskien arviointi sekä vartiointi oli järjestetty suurimmassa osassa vastaanottokeskuksista. Sen sijaan vain puolessa vastaanottokeskuksista oli asukkaille annettu turvallisuuskoulutusta.

Ohjeistuksen ja käytäntöjen lisäksi tärkeä turvatoimi on riittävän ja mielekkään toiminnan järjestäminen asukkaille vastaanottokeskuksessa. Tulokset osoittavat, että asukkaiden keskinäisiä ristiriitoja vähentää se, kun asukkailla on mahdollisuus itse valmistaa ateriansa ja keskuksessa on runsaasti toimintaa. Mahdollisuudella tehdä itse ruokaa ja runsaammalla toiminnalla on myös työntekijöihin kohdistuvaa väkivaltaa ja uhkaa vähentävä vaikutus. ■

Kirjoittaja on rikoksantorjuntaneuvoston pääsihteeri.

Piispa M., Sambou S. & Alanko M.: Turvallisuuden kokemukset vastaanottokeskuksissa. Työntekijöiden näkemyksiä vastaanottokeskusten turvallisuudesta toukokuussa 2016 toteutetussa turvallisuuskyselyssä. Oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita 1/2017.

Lumeavioliitto pahimmillaan ihmiskauppaa

Viime vuosina huoli lumeavioliitoista yhtenä ihmiskaupaan liittyvän hyväksikäytön muotona on lisääntynyt. HEUNI julkaisi lokakuussa 2016 viittä EU-maata koskevan raportin ihmiskaupan ja lumeavioliittojen yhteyksistä. Tutkimuksessa havaittiin, että joihinkin lumeavioliittoihin liittyy selkeää hyväksikäyttöä ja jopa ihmiskauppaa.

YK:n yhteydessä toimiva Euroopan kriminaalipolitiikan instituutti (HEUNI) toteutti vuosina 2015–2016 Latvian sisäministeriön johdolla eurooppalaisen yhteistyöhankkeen ihmiskaupan ja lumeavioliittojen ehkäisystä (HESTIA). Hankkeessa kussakin partnerimaassa – Irlannissa, Latviasa, Liettuassa, Slovakiassa ja Virossa – toteutettiin tutkimus, jossa selvitettiin ihmiskaupan ja lumeavioliittojen yhtymäkohtia. Aineistona käytettiin mm. asiantuntijahaastatteluita, uhrihaastatteluita ja järjestöjen ja lähetystöjen tuottamia tapauskuvauksia sekä tilastoja ja esitutkinta- ja tuomioistuinaineistoja. Kyse on ensimmäisestä systemaattisesta tutkimuksesta ihmiskaupan ja lumeavioliittojen yhteyksistä Euroopassa.

Hankkeen yhtenä tuotoksena luotiin termi *exploitative sham marriage*. Nämä hyväksikäyttöä sisältävät tai hyväksi-

käyttöön johtavat lumeavioliitot ovat liittoja, joihin liittyy henkilöön kohdistuvaa hyväksikäyttöä. Niissä ei siis ole kyse ainoastaan yhteisymmärryksessä solmitusta lumeavioliitosta, jonka Maahanmuuttovirasto määrittelee liitoksi, ”joka on solmittu maahantuloa tai maassa oleskelua koskevien säännösten kiertämiseksi eli vain siksi, että puoliso saisi oleskeluluvan”. HESTIA-hankkeessa ei oltu kiinnostuneita näistä lumeavioliitoista, joissa teko kohdistuu valtioon, vaan nimenomaan sellaisista lumeavioliitoista, joissa vähintään toinen osapuoli tulee hyväksikäytetyksi ja joissa saattaa olla yhtymäkohtia ihmiskaupaan.

HYVÄKSİKÄYTÖN MONET MUODOT

Tutkimissamme tapauksissa avioliiton toinen osapuoli oli naispuolinen EU-kansalainen ja toinen osapuoli miespuolinen kolmannen maan kansa-

lainen. Lumeavioliitto solmittiin pääsääntöisesti jossakin muussa EU-maassa kuin naisen kotimaassa. Tyypillisessä tapauksessa nainen houkutelnaan solmimaan lumeavioliitto lupaamalla hänelle rahaa tai tarjoamalla hänelle työtä toisessa EU-maassa. Houkuttelijana toimii useimmiten oleskelulupaa tarvitsevan miehen sijaan joku kolmas osapuoli, joka hyötyy toiminnasta taloudellisesti. Lumeavioliittoon houkuteltavat naiset ovat usein ihmisiä, joilla on heikko taloudellinen tilanne, heikko kielitaito, vähäinen koulutus ja/tai heikot sosiaaliset verkostot. He eivät välttämättä tunne omia oikeuksiaan, kuten EU-kansalaisten oikeuksia liikkua ja oleskella vapaasti jäsenvaltion alueella. Rekrytointikanavana toimivat muun muassa sosiaalinen media tai keskustelufoorumit tai vaihtoehtoisesti naisten tuttavat tai peräti perheenjäsenet houkuttelevat heitä solmimaan avioliiton.

Niissä tapauksissa, joissa nainen tietää, että kyse on lumeavioliiton solmimisesta, häntä erehdytetään toiminnan luonteesta, olosuhteista kohdemaassa ja avioliiton ehdoista. Naiselle esimerkiksi uskotellaan, että avioliiton ei tarvitse kestää kauan ja eroprosessi on yksinkertainen. Luvattua rahallista korvausta lumeavioliiton solmimisesta naiset eivät yleensä saa. Joissain tapauksissa nainen luulee menevänsä töihin kohdemaahan, mutta hänen saavuttuaan maahan käy ilmi, ettei töitä ole ja hänen tulee solmia avioliitto tuntemattoman henkilön kanssa. Joissain tapauksissa nainen on tavannut tulevan puolisonsa etukäteen ja hän luulee, että kyseessä on oikea parisuhde.

Hyväksikäytön uhreihin kohdistetaan tilanteissa monenlaista kontrollia. Naiset joutuvat esimerkiksi psykologisen kontrollin, fyysisen ja seksuaalisen väkivallan, uhkai-

Keskeiset ihmiskaupan ja tutkittujen lumeavioliittojen yhtäläisyydet liittyivät rekrytointikäytäntöihin ja kohderyhmiin.

lun ja taloudellisen kontrollin kohteeksi. He joutuvat asumaan kohdemaassa surkeissa oloissa, heidän liikkumistaan rajoitetaan ja heiltä saatetaan ottaa henkilöllisyyspaperit pois. Toisinaan hyväksikäyttäjä on naisen puoliso, toisinaan kolmas osapuoli.

Avun hakeminen ei ole helppoa. Ulkomailla rikoksen uhriksi joutunut ei välttämättä tunne oikeuksiaan tai tiedä, mitä tehdä ja kenen puoleen kääntyä tällaisissa tilanteissa. Naisille saatetaan myös uskotella, että he ovat itse syyllistyneet rikokseen solmiessaan lumeavioliiton, eivätkä he tämän vuoksi uskalla hakea apua. Erityisesti suurlähetystöjen ja kansalaisjärjestöjen rooli uhrien auttamisessa ja tapausten tunnistamisessa on tärkeä.

IHMISKAUPAN JA LUMEAVIOLIITTOJEN VÄLISET YHTEYDET

Tutkimukset viidessä tutkimusmaassa osoittivat, että monissa hyväksikäyttöä sisältävissä lumeavioliitoissa esiintyy ihmiskaupan piirteitä ja osan tapauksista voi tulkita ihmiskaupaksi. Aineistossa oli myös tapauksia, joiden osalta rajanveto ihmiskaupan ja muiden mahdollisten rikosten välillä ei ollut yksiselitteistä.

Keskeiset ihmiskaupan ja tutkittujen lumeavioliittojen yhtäläisyydet liittyivät rekrytointikäytäntöihin ja kohderyhmiin. Tutkituissa tapauksissa käytettiin samankaltaisia tapoja houkutellessa potentiaalinen uhri solmimaan avioliitto kuin erilaisissa seksuaaliseen ja työvoiman hyväksikäyttöön

liittyvissä tapauksissa. Uhreja erehdytetään toiminnan ehdoista ja olosuhteista ja heille luvataan asioita, jotka eivät koskaan toteudu. Myös hyväksikäytön kohteiden ja muiden ihmiskaupan uhrien välillä on yhtäläisyyksiä. Heillä on taloudellisia vaikeuksia, vähäinen koulutus, puutteellinen kielitaito, sosiaalisia ongelmia ja mahdollisesti psyykkisiä sairauksia. Myös kohdemaassa tapahtuvan uhrien kontrolloinnin dynamiikassa on paljon yhtäläisyyksiä muihin ihmiskaupan muotoihin.

Keskeinen ero tutkittujen tapausten ja muiden ihmiskaupan muotojen välillä puolestaan oli se, että uhrin olivat EU-kansalaisia, jotka joutuivat hyväksikäytetyksi EU:n sisällä. Usein ihmiskauppatapauksissa uhrin ovat kotoisin EU:n ulkopuolelta ja avioliittoihin liittyvissä tapauksissa hyväksikäytetty henkilö on kolmannesta maasta tuleva vaimo, toisin kuin HESTIA-tutkimuksessa, jossa kolmannen maan kansalainen oli mies.

ILMIÖ TUTUKSI MYÖS POHJOISMAISSA

Tutkimuksessa uhrien lähtömaat olivat Latvia, Liettua, Slovakia ja Viro, aviomiehet olivat enimmäkseen lähtöisin Pakistanista, Intiasta tai Bangladeshista. Hyväksikäyttöä sisältäviä lumeavioliittoja solmittiin mm. Irlannissa, Englannissa, Saksassa ja Kyproksella. Kohdemaiden valikoituminen liittyy mm. siihen, minkälainen avioliittojen solmimiseen ja avioeroon liittyvä lainsä-

däntö eri maissa on ja minkä maiden välillä kulloinkin liikkuu ihmisiä esimerkiksi työn perässä. Tilanne voi vaihdella eri aikoina ja pohjimmiltaan kyse on köyhyyteen, mahdollisuuksien puutteeseen ja epätasa-arvoon liittyvistä syistä, jotka pakottavat ihmisiä etsimään parempia vaihtoehtoja.

On mahdollista, että ilmiö koskee tulevaisuudessa entistä enemmän myös Pohjoismaita. Suomessa on tunnistettu avioliiton yhteydessä tapahtuvaa hyväksikäyttöä esimerkiksi pakkoavioliittojen yhteydessä tai liitoissa, joissa ulkomaalaistaustainen vaimo pakotetaan myymään seksiä. Näissä tapauksissa on osittain samoja elementtejä kuin tutkimissamme hyväksikäyttöä sisältävissä lumeavioliitoissa.

Tutkimuksen tavoitteena oli lisätä tietoa ja ymmärrystä aiemmin heikosti tunnetusta ilmiöstä ja tehdä se tutuksi myös käytännön toimijoille. Maahanmuuttoviranomaiset, suurlähetystöt ja kansalaisjärjestöt ovat merkittävässä asemassa hyväksikäyttöä sisältävien lumeavioliittojen uhrien tunnistamisessa. Edellä mainittujen tahojen kouluttaminen on avainasemassa ilmiön tunnetuksi tekemisessä myös Suomessa. ■

Kirjoittajat työskentelevät tutkijoina HEUNISSA. Tutkimusraportti ”Viuhko, M., Lietonen, A. & Joutsen, M (toim.): Exploitative sham marriages: Exploring the links between human trafficking and sham marriages in Estonia, Ireland, Latvia, Lithuania and Slovakia” on ladattavissa HEUNIn verkkosivuilta www.heuni.fi.

Mistä on kyse hyväksikäyttöä sisältävissä lumeavioliitoissa?

- Hyväksikäyttöä sisältävässä lumeavioliitossa EU-kansalainen joutuu hyväksikäytön kohteeksi tai jopa ihmiskaupan uhriksi solmiessaan lumeavioliiton henkilön kanssa, joka ei ole EU-kansalainen ja jonka tavoitteena on saada oleskelulupa EU:hun.
- Uhrin rekrytoidaan hyväksikäyttöä sisältäviin lumeavioliittoihin joko lupaamalla heille rahaa lumeavioliiton solmimisesta, antamalla heille harhaanjohtavaa tietoa avioliiton ehdoista tai olosuhteista, lupaamalla heille työtä, jota ei todellisuudessa ole olemassa tai teeskentelemällä, että kyseessä on aito parisuhde.
- Uhrin joutuvat monenlaisen hyväksikäytön ja kontrollin, kuten uhkailujen, psykologisen ja taloudellisen kontrollin tai fyysisen ja seksuaalisen väkivallan, kohteeksi.
- Rahan ja mahdollisuuksien puute sekä rakenteelliseen epätasa-arvoon liittyvät seikat ovat keskeisiä syitä siihen, miksi ihmiset solmivat näitä avioliittoja.

Viimeinen keikka

Kun Haaste-lehden ensimmäinen päätoimittaja, nyttemmin jo edesmennyt **Risto Jaakkola** ehdotti vuosien 2000–2001 vaihteessa, että ryhtyisin kirjoittamaan lehteen kriminologia-sarjaa, taustalla oli *Uusi Kriminaalihuolto* -lehden lakkauttaminen. Tuo lehti oli jossain määrin ylläpitänyt myös tieteellisen kriminologian traditiota. Muistaakseni lupauduin 3–4 artikkelin kirjoittamiseen. ”Projektista” tuli kuitenkin yllättäen 64 artikkelin mittainen. Sen nyt päättyessä, on syytä katsoa hieman taaksepäin.¹

Edelleenkin voidaan sanoa, että valtaosaltaan me kriminologit olemme ”sosiaalinen ympäristö -paradigman” lapsia. Yhteiskuntatiedetaustastani huolimatta olen pyrkinyt levittämään monitieteisyyden sanomaa. Ensimmäinen artikkeli (1/2001) olikin otsikoltaan ”Missä on kriminologian koti?”. Kriminologiatieteen mielenkiintoisuutta lisää juuri se, että se edellyttää monitieteistä otetta. Tästä huolimatta edelleenkin törmää näkemyksiin, joissa vain sosiaaliset tekijät määräävät tai rikollisuus on yksinomaan seurausta yksilöllisistä patologioista.

On hyvä muistaa, että kaikki sairaudet ovat geneettisiä silloinkin kun ne ovat muutakin. Voimme ajatella, että nyrkkeilijällä, joka sairastuu varhain Alzheimerin tai Parkinsonin tautiin, keskeinen

ja ainoa tekijä on ympäristö eli pään tulleet iskut. Mutta miksi kaikki nyrkkeilijät eivät sairastu? Sairastuneilla APOE-geenin tietty muoto on epätavallisen yleinen. Tässä meillä on hyvä esimerkki ympäristön ja perimän välisestä vuorovaikutuksesta. Ja jos ja kun patologisia yksilöitä on olemassa, eivät he ole immuuneja sosiaalisille painetekijöille. Tuo paine voi vaikuttaa heihin vain herkemmin ja nopeammin.

Geneettisten tekijöiden ja evoluutio-psykologian syövereihin minut johdatti aikanaan **Heikki Sarmaja**. Hänen tekstinsä ovat edelleenkin parasta, mitä Suomessa on tällä alueella kirjoitettu. Ehkä hieman hälyttävääkin on se, että hänen artikkelinsa ”Turpaanvetoja” jälkeen ei miehisestä väkivallasta ole Suomessa julkaistu mitään lähellekään yhtä merkittävää. Tuon artikkelin julkaisemisesta on sentään kulunut yli 20 vuotta.

Mutta kaikkea emme tiedä. Ehkä tämä on yksi asia, jonka **Anders Behring Breivikin** tapaus on meille opettanut. Ensin oikeuspsykiatrin huippuasiantuntijat määrittelevät hänet sairaaksi ja syyntakeettomaksi. Sitten kohtalaisen kohun jälkeen toiset huippuasiantuntijat määrittelevät hänet terveeksi ja syyntakeelliseksi.² Ihmisen luomat kategoriat ja rikosoikeuden käsitteet ovat aina osin keinotekoisia ja kompastelevat luonnon

monimuotoisuuden edessä. Tietty nöyryys ei ole pahaksi. Muuten saatamme keksiä sarjamurhaajia (Haaste 4/2013).

En ole oikein koskaan ihastunut väitteisiin, joiden mukaan Suomessa ”harjoitetaan maailman parasta kriminaalipolitiikkaa.” Vuoden 2010 ensimmäiseen numeroon keräsin säröjä ja ongelma-kohtia tähän menestystarinaan liittyen. Ne ovat edelleenkin ajankohtaisia. Tietenkin on totta, että me pystyimme modernisoimaan vanhanaikaisen rikosoikeus- ja seuraamusjärjestelmämme. Mutta kuinka ansiokasta se on, kun muut olivat tehneet sen jo aiemmin. Ja kun se politiikka on ollut maailman parasta, niin ei siitä sitten keskustella tarvitse, puhumattakaan, että sitä voitaisiin kritisoida. Toki on selvää, että 1960-luvun keskustelualltiuteen ei voida, eikä tarvitsekaan päästä, mutta kriminaalipolitiikka tarvitsee jatkuvaa kriittistäkin analyysia.

Ajateltiin alun perin, että yhdyskuntapalvelu painottuisi vahvasti rattijuoppoihin ja valvontarangaistus totaalkiellettyyn. Eikö soveltuvuusselvityksissä ja yksilöllisissä seuraamuksissa ole minikäänlaista yhdenvertaisuusongelmaa?³ Monessa yhteydessä puhutaan ”tuen ja kontrollin” yhdistämisestä. Kun lukee oppinäytetöitä, joissa on haastateltu asi-

Tarvitsemme kriminologista kirjoittamista ja keskustelua suomen kielellä.

akkaita ja henkilökuntaa, niin kontrollia siellä kyllä näkyy, mutta tuen kanssa on vähän niin ja näin ("panta jalkaan, kerran käydään puhalluttamassa, sitten panta pois"). Rangaistusajan suunnitelmia tehdään näkemättä kohdetta. Vankeinhoidon suuriin eroihin eri laitoksissa on viitattu jo 100 vuoden ajan ja viitataan edelleen. Miksi meillä on edelleen historian hämärästä kumpuava rikostyyppi, jonka rangaistuksen valinnan osalta oikeusistuimella ei ole lainkaan harkintavaltaa, tunnusmerkistö on kovin tulkinnanvarainen, ja jossa rangaistuksen pituus on epämääräinen (Haaste 4/2008)?

Tähän liittyvä retoriikan ja kenttätason todellisuuden suhde on mietityttänyt paljon vuosien varrella (Haaste 2/2006). Joskus tuntuu siltä, että mikään lakimuutos, organisaatiouudistus, toimintaprojekti tai tietojärjestelmä ei koskaan epäonnistu niin, että siitä luovuttaisiin. Tarvitaan vain lisää koulutusta. Organisaatiot ja instituutiot elävät ylätasolla täysin omalakisista ja itseriittoista elämää, eikä sinne usein perustason tai ulkopuolinen kritiikki kanna. Kansainvälisessä keskustelussa on jopa alettu puhua "kuvitteellisista rangaistustiloista" (imaginary penalties).⁴ Tutkijat väittävät, että hyvin suuri osa rikosseuraamuksiin liittyvästä retoriikasta ja uudistuspuheesta on pelkkää puhetta, todellisuudessa tapahtuu hyvin vähän tai suunta voi olla päinvastainen kuin mitä väitetään. Uusintarikollisuuden väheneminen olisikin kuvitteellista, kuntoutustoimet ja vankilan muutos olisivat suurelta osin kuvitteellisia. Keisarilla ei olisikaan vaatteita (Carlen 2008). Historiasta tiedämme, että tällaisten kuvitteellisuuksien luominen on ylätason byrokratioiden helmasynti (eikä vain Neuvostoliitossa).

Tarvitsemme kriminologista kirjoittamista ja keskustelua. On hyvä, että julkaitaan kansainvälisillä foorumeilla, mutta

vaikka kuinka muuta toivoisimme, valtaosa yliopistoista tai ammattikorkeakouluista valmistuneista ei lue vieraskielisiä tekstejä. Mistä löytyisi foorumi, jossa voisi julkaista myös pidempiä tieteellisiä artikkeleita ja käydä myös niihin liittyvää ja laajempaakin kriminaalipoliittista keskustelua? Suomen Kriminalistiyhdistys julkaisi vuosina 1935–1957 vuosikirjaa, jolla oli tällainen luonne. Vuoden 1935 vuosikirjassa julkaistiin esimerkiksi seuraavat esitelmät keskusteluineen: "Kuolessan rangaistus ja henkirikollisuus", "Kriminaalibiologia ja sen tarkoituksiperät", "Rikollisuuden yksilöllisistä ja yhteiskunnallisista syistä", "N.s. kyläkurijärjestöt", "Rikollisuuden paikallistumisesta", "Näkökohtia kasvatuksesta väkivaltarikollisuuden torjumiseksi" ja "Poliisitoiminnasta rikollisuuden vastustamisessa". Olisiko nyt olemassa tiedollinen tilaus vastaavan, esimerkiksi kerran vuodessa ilmestyvän aikakauskirjan synnyttämiseksi ja kehittämiseksi?

Jotta voisi kirjoittaa, pitää lukea. Lukeemattomat ovat ne opinnäytteiden tekijät, tutkijat ja muut kirjoittajat, jotka ovat voineet ammentaa Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksessa sijaitsevan Kriminologisen kirjaston annista ja kokoelmista. Ilman tuota kirjastoa ja sen aikakauslehtitarjontaa kovin harva yllämainituista 64 artikkelista olisi syntynyt. Kirjaston kehityksessä nykyiseen muotoonsa on mainittava kaksi henkilöä. Ensimmäinen on legendaarinen vankeinhoitolaitoksen ylijohtaja **K.J. Lång**, joka kertoman mukaan useissa ns. tulosneuvotteluissa ärrää sorauttaen totesi jotain tämän tapaista: "niin, kyllä minä kirjastolle laittaisin vielä hieman lisämäärärahaa...". Toinen henkilö on pitkään kirjastoa johtanut kirjastonhoitaja **Tuomo Silenti**, jonka monivuotisen sinnikkyuden ansiota on pitkälti se, että kirjasto laajeni ja kehittyi usein oloissa, joissa muuten oli pakko supistua. Toivoa vain sopii, ettei "digiloikka" johda niiden opiskelijoiden

joukon laajenemiseen, jotka tokaisivat: "Pitääkö kokonainen kirja lukea?"

Tämän "keikan" nyt päättyessä on syytä kiittää kaikkia Haaste-lehden päätoimittajia ja erityisesti lehteä sen alusta asti luotsannutta viestintäasiantuntijaa **Riikka Kostiaista** hienosti sujuneesta yhteistyöstä ja tieteellisen kriminologian arvostamisesta.■

LÄHTEITÄ

Sarmaja, Heikki: Turpaanvetoja. Teoksessa Hoikkala, Tommi (toim.): Miehenkuvia – välähdyksiä nuorista miehistä Suomessa. Tampere: Gaudeamus, 1996.

Carlen, Pat (toim.): Imaginary Penalties. Cul-lompton: Willan, 2008.

Laine, Matti: Missä on kriminologian koti? Haaste 1/2001.

Laine, Matti: Psykoterapian vaaroista. Haaste 4/2013.

Laine, Matti: Säröjä menestystarinassa. Haaste 1/2010.

Laine, Matti: Murha ja elinkautinen. Haaste 4/2008.

Laine, Matti: Retoriikka ja todellisuus. Haaste 2/2006.

¹Jutun otsikko on lainattu Matti Ijäksen tv-elokuvasta, jota voidaan pitää jo klassikkona.

²Tämä on tietysti yksinkertaistus, mutta sellaisihan rikosoikeuden ja psykiatrian luokittelut usein ovat.

³Monen nykyisen kriminaalipoliitikon kouluttaja, professori Inkeri Anttila vastusti soveltuvuuden arviointia rangaistuslajin valinnassa.

⁴Penalty-sanan suomennos on vähän ongelmallinen ("rangaistuksellisuus"?)

Vankeinhoidon vähimmäissäännöt julkaistu suomeksi

YK:n määrittämät vankeinhoidon vähimmäissäännöt eli Nelson Mandela -säännöt julkaistiin helmikuussa suomeksi. Säännöt on alun perin hyväksytty joulukuussa 2015 YK:n yleiskokouksessa. Vähimmäissäännöt sisältävät 122 sääntöä, jotka toimivat suosituksina kaikkien maiden vankeinhoidolle. Suosituksilla pyritään varmistamaan vangeille ihmisarvoinen kohtelu. Sääntöjä sovelletaan valtioiden vankeinhoidon lisäksi YK:n kidutuksen vastaisen komitean (SPT) vastaisessa työssä.

Vähimmäissäännöillä on merkitystä Suomessa. Säännöissä korostetaan

muun muassa yhteiskunnan velvollisuutta huolehtia vapautuvista vangeista. Sääntöjen mukaan vankeja ei saisi sulkea vankeusaikanakaan yhteiskunnan ulkopuolelle, vaan yhteiskunnan monien eri toimijoiden tulisi työskennellä vankilan henkilöstön apuna vankien kuntoutuksessa. Tätä periaatetta vahvistettiin Suomessa siirtämällä vuoden 2016 alusta vankiloiden terveydenhuolto osaksi yhteiskunnan yleisiä terveyspalveluita. Vankien vapautumisen jälkeistä aikaa puolestaan tuetaan tällä hetkellä mm. pitkäaikaisasunnottomuutta vähentävällä Aune-toimenpideohjelmalla, jossa

rikosseuraamusasiakkaat ovat tärkeä kohderyhmä.

Oikeusministeri Jari Lindström korosti sääntöjen julkistamisen yhteydessä, että vangeille on taattava mahdollisuudet kouluttautumiseen ja toimintakyvyn ylläpitämiseen ja kehittämiseen vankeinhoidossa. Taloudellisten resurssien niukentaminen ei saisi vaarantaa vankeinhoidon toiminnallista sisältöä, jossa riittää Lindströmin mukaan edelleen kehitettävää.

YK:n vankeinhoidon vähimmäissäännöt saatavilla www.rikosseuraamus.fi

Väitös vaarallisista rikoksentekijöistä

Annakaisa Pohjola tarkastelee Helsingin yliopistossa tammikuussa tarkastetussa oikeustieteen väitöstutkimuksessaan rikoksentekijän vaarallisuudesta tehtäviä arviointeja. Arvioinneilla kartoitetaan törkeään väkivaltarikokseen syyllistyneen rikoksentekijän riskiä syyllistyä uudelleen törkeään väkivallanteokseen. Vaarallisuuden arviointeihin liittyy kysymyksiä mm. eri tieteenalojen käytännöistä sekä perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta.

Pohjolan tutkimuksen empiirisessä osiossa tarkastellaan Suomessa tehtyjä vaarallisuusarviolausuntoja ja tuomioistuinpäätöksiä. Arvioinneissa yhdistetään psykologinen, psykiatrinen ja oikeudellinen näkökulma tekijän vaarallisuuteen. Lääketieteellisestä ja vastaavasti oikeudellisesta näkökulmasta vaarallisuutta arvioivien asiantuntijoiden tulisi olla tietoisia toisen tieteenalan perusteista arvioinneille.

Väitöksen mukaan haasteita rikoksentekijän vaarallisuuden arvioinnille

tuot se, miten väkivaltakäyttäytymisen riskiä arvioidaan kunkin yksilön kohdalla. Jokaisella on yksilöllisiä käytökseen vaikuttavia riskitekijöitä ja suojaavia tekijöitä ja lisäksi väkivaltakäyttäytyminen on tilannekohtaista. Riskitekijöitä ovat mm. aiempi väkivaltatausta, päihteiden väärinkäyttö, epäsosiaalinen persoonallisuushäiriö ja mielenterveyshäiriöt. Näillä tekijöillä vaarallisuusarvioita myös usein perustellaan.

Pohjola esittää tutkimuksessaan neliportaisen rikoksentekijän väkivaltariskitason asteikon, jonka avulla vaarallisuutta voidaan arvioida yksilön riskitekijöiden ja suojaavien tekijöiden perusteella. Tutkimuksessa nostetaan esille myös, että tuomioistuinten tulisi ratkaista rikoksentekijän vaarallisuus itsenäisesti ja koetella oikeuspsykiatrisia vaarallisuusarviolausuntoja. Vaaralliseksi arvioimisen edellytyksenä tulisi olla sellainen näyttökynnys, jonka perusteella rikoksentekijän väkivaltariskin voidaan katsoa olevan vähintään korkea.

VANKILAEKSTREMISMIIN PUUTUTAAN HANKKEILLA

Rikosseuraamuslaitos on vuodesta 2015 alkaen havainnut Suomen vankiloissa yhteensä noin 50 vankia, joilla on yhteyksiä väkivaltaiseen ekstremismiin. Osa näistä vangeista on jo vapautunut. Vankiloissa on esimerkiksi havaittu ekstremismiin viittaavaa materiaalia ja vihamielisyyttä länsimaita kohtaan sekä saatu tietoa ääriryhmiin värväämisestä. Myös sisäministeriö nosti Väkivaltaisen ekstremismin tilannekatsauksessa 1/2017 esiin, että väkivaltaista ekstremismia on ilmennyt Suomen vankiloissa.

Rikosseuraamuslaitos on käynnistänyt hankkeita, joiden tavoitteena on tunnistaa väkivaltainen ekstremismi ja puuttua siihen. Vantaan vankilassa on käynnissä aihepiiriin liittyvä hanke ja Vuolle Setlementti on vuoden 2016 alusta koordinoitunut Radinet-hanketta, jossa tarkoituksena on luoda Suomeen exit-malli helpottamaan ääritoiminnasta irrottautumista. Se on mukana myös kansallisissa yhteistyöverkostoissa ja kansainvälisessä ekstremismin torjuntaan tähtäävässä toiminnassa.

Uusi perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma hyväksyttiin

Hallitus hyväksyi helmikuussa kansallisen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelman vuosille 2017–2019. Toimintaohjelma on laadittu yhteistyössä eri viranomaisten, järjestöjen ja muiden sidosryhmien kanssa. Toimintaohjelmassa asetetaan perus- ja ihmisoikeuspolitiikan painopisteitä kuluvalle hallituskaudelle. Ohjelmassa on nimetty 43 eri hanketta eri ministeriöiden hallinnonaloille.

Yhdenvertaisuuden painopistealueen osalta ohjelmassa nostetaan esille mm. syrjinnän tunnistaminen ja siihen puuttuminen. Kansainväliset sopimusvalvontaelimet ovat kehottaneet Suomea puuttumaan tehokkaammin mm. etnisten vähemmistöjen huonoon asemaan koulutus- ja työelämässä sekä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen ja vammaisten kohtaamaan syrjintään. Kotimaisten

ylimpien laillisuusvalvojat ovat nostaneet kehityskohteina esiin mm. vankiloiden esteettömyyden ja yhdenvertaisuusvaltuutettu on kiinnittänyt huomiota mm. internetin vihapuheen näkyvyyteen. Esimerkkejä yhdenvertaisuutta edistävästä toimenpiteistä ovat vihapuheen ehkäiseminen osana opetus- ja kulttuuriministeriön Merkityksellinen Suomessa -toimintaohjelmaa ja hyviä väestösuhteita edistävä oikeusministeriön TRUST-hanke.

Itsemääräämisoikeuden osalta toimintaohjelmassa on nostettu esiin Suomen saamia suosituksia mm. perheväkivallan ja naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisemisestä, ihmiskaupan uhrien auttamisesta, rikoksesta epäiltyjen käsittelystä ja itsemääräämisoikeuden toteutumisesta terveydenhuollossa. Toimenpiteiksi eri

ryhmien itsemääräämisoikeuden toteutumiseksi on ohjelmassa nostettu mm. naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisemiseen liittyvän tiedon ja koulutuksen lisääminen, seksuaalisen väkivallan uhrien tukikeskuksen perustaminen, tutkintavankeuslain muuttaminen ja vankiloiden lähityöhanke.

Perusoikeuksien ja digitalisaation osalta ohjelmassa nostetaan myös esille vihapuhe ja muu häirintä sekä eri ryhmien, kuten vankien mahdollisuudet sähköiseen asiointiin. Digitalisaatioon liittyviä toimenpiteitä ohjelmassa ovat mm. vankien sähköisen asioinnin kehittäminen ja useiden tahojen yhteistyön aktivoiminen vihapuheen torjumiseksi.

Kansallinen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma 2017–2019 on saatavilla www.oikeusministerio.fi

Henkirikosten määrä Suomessa väheni edelleen

Poliisiin tietoon tuli vuonna 2016 mukaan 98 uhrin kuolemaan johtanutta tahallista väkivaltarikosta Suomessa. Määrä on 6 % pienempi kuin edellisvuonna. Henkirikollisuuden taso oli 1,8 rikosta 100 000 asukasta kohti. Henkirikollisuuden taso on vähentynyt Suomessa yhtäjaksoisesti noin 20 vuotta.

Henkirikosten tekijöistä suurin osa on keski-ikäisiä miehiä ja rikostilanteisiin liittyy yleensä alkoholinkäyttöä. Vuosina 2010–2015 aikuisten välisistä henkirikoksista 62 %:ssa kaikki osapuolet olivat humalassa ja 80 %:ssa ainakin yksi osapuoli oli humalassa. Henkirikosten osapuolet tuntevat yleensä toisensa: uhriksi joutuu useimmiten tekijän miespuolinen tuttu tai ystävä (46 % uhreista) tai naispuolinen kumppani (16 %). Uhreista 10 % on tekijälle aiemmin

tuntemattomia miehiä.

Vuosina 2003–2013 henkirikoksiin syyllistyneistä hieman yli puolet oli tuomittu rikosta edeltävän 10 vuoden aikana henki- tai pahoinpitelyrikoksesta. Hieman yli kolmasosa (36 %) oli ollut vankilassa ainakin kerran elämänsä aikana ennen henkirikosta ja 28 % oli suorittanut ehdotonta vankeusrangaistusta henkirikosta edeltäneen viiden vuoden aikana.

Henkirikollisuuteen liittyy Suomessa maakunnallisia eroja, jotka ovat kuitenkin tasoittuneet hieman viime vuosina. Korkeimmat henkirikollisuustasot olivat vuosina 2010–2016 Lapissa, Keski-Suomessa ja Kymenlaaksossa, matalimmat Ahvenanmaalla ja Keski-Pohjanmaalla. Henkirikollisuuden taso on sekä muihin EU-maihin että kaikkiin Euroopan maihin

verrattuna Suomessa keskimääräistä korkeampi. Suomen korkeaa rikollisuustasoa selittävät pitkälti keski-ikäisten työttömien alkoholiongelmaisten miesten tekemät rikokset, muiden sosioekonomisten ryhmien henkirikollisuus ei Suomessa poikkea juurikaan muun läntisen Euroopan tasosta.

Lehti, Martti: Henkirikostarkastus 2017. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. Katsauksia 19/2017.

Maahanmuuttotilanne tuo haasteita rikosten ehkäisylle

Rikksentorjuntaneuvosto arvioi kat-sauksessaan maahanmuuttotilan-teen haasteita rikosten ehkäisylle ja esit-telee hyviä käytäntöjä, joilla tulijoiden joutumista rikoksen uhriksi tai rikoksiin syyllymistä voidaan ehkäistä. Katsauk-seen liittyen toteuttiin kysely vastaanot-tokeskusten turvallisuudesta (ks. s. 38).

Rikksentorjuntakatsaukseen 2016 on kerätty tietoja maahanmuuttajista ja turvapaikanhakijoista rikosten uhreina ja tekijöinä sekä keinoja vähentää rikol-lisuusriskejä. Rikosten ehkäisyn tarpeita ja Suomessa tehtävää maahanmuut-tajien parissa on arvioitu mm. valtion-avustushakemusten perusteella. Hake-muksissa on painottunut tarve saada tietoa Suomen lainsäädännöstä omalla äidinkielellään, vähentää viranomaisiin kohdistuvia ennakkoluuloja ja madaltaa avun hakemisen kynnyksiä. Toteutetuissa hankkeissa on ehkäisty lähisuhdeväkival-taa, maahanmuuttajatyttöjen kokemaa väkivaltaa sekä nuorten syrjäytymistä ja väkivaltaista radikalisoitumista.

Neuvoston mukaan maahanmuuttaji-en ja turvapaikanhakijoiden kuuleminen on tärkeää, sillä heillä voi olla hyviä keino-ja omien yhteisöjensä rikosten, rikoksen pelon ja uhriksi joutumisen estämiseksi. Turvallisuudentunnetta voidaan paran-taa yhteisöjä vahvistamalla. Esimerkiksi oikeusministeriön Trust-hanke edistää hyviä väestösuhteita. Maahanmuuttajat on tärkeä ottaa osaksi yhteisöä, sillä yh-dessä tekeminen luo yhteenkuuluvuutta ja vähentää turvattomuuden kokemista. Usein on hyödyllistä ottaa Suomeen ai-kaisemmin saapuneet maahanmuuttajat mukaan uusien tulijoiden kotouttami-seen ja rikosten ehkäisyn hankkeisiin.

Rikksentorjuntaneuvosto painottaa, että maahanmuutto on osa yhteiskunnan kehitystä eikä hetken ongelma, joka pitää korjata. Tästä syystä toimiviksi havaittuja käytäntöjä pitää selvittää ja levittää. Lu-paavien toimintamuotojen vaikuttavuut-ta on tärkeä tutkia ja koota jo olemassa olevaa arviointitietoa. Tutkimusta tarvi-taan esimerkiksi turvapaikanhakijalasten

ja nuorten kiinnittymisestä suomalaiseen yhteiskuntaan sekä koulun ja muiden yhteiskunnan instituutioiden tarjoamista turvaverkoista. Tällä hetkellä olisi tärkeää kehittää keinoja ehkäistä yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden joutu-mista seksuaalisen hyväksikäytön uhriksi ja tutkia näiden keinojen vaikuttavuutta.

– Maahanmuuttajiin ja turvapaikanha-kijoihin tulee suhtautua ennakkoluulot-tomasti ja ottaa heidät mahdollisimman nopeasti osaksi yhteiskuntaa. Heille tu-lee antaa mahdollisuus koulun käyntiin, opiskeluun ja työelämään. Useilla on jo maahan tullessaan korkeakoulututkinto tai käden taidot, mitkä tulisi hyödyntää välittömästi. Useiden kuukausien oles-kelu ilman varmuutta tulevasta aiheut-taa turhautumista ja silloin ollaan vaaran lähteillä ajautua ei-toivottuun käyttäyty-miseen, rikksentorjuntaneuvoston pu-heenjohtaja **Eija Velitski** toteaa.

Rikksentorjuntakatsaus 2016. Maahanmuut-to ja turvapaikanhakijat. Oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita 2/2017.

Ylinopeudet vähenivät rikesakkojen korotuksen jälkeen

Helsingin yliopiston Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin (KRIMO) tutkimuksen mukaan ylinopeudet ovat vähentyneet valta- ja kantateillä noin yhdeksän prosenttia rikesakkojen korotuksen jälkeen. Rikesakkojen euro-määrät korotettiin syyskuussa 2015 noin kaksinkertaisiksi. Rikesakkoja määrätään lähinnä liikenne rikkomuksista.

Ylinopeudet vähenivät suhteellisesti eniten poliisin automaattisen liikenne-valvonnan kameratolppien ja valvonta-ajoneuvojen kohdalla. Ylinopeuden johdosta kuvattujen ajoneuvojen osuus väheni lähes kolmanneksella. Liikenteen automaatti-

silla mittausasemilla, joiden yhteydessä ei suoriteta poliisin kameravalvontaa, yli 10 km/h ylinopeutta ajavien ajoneuvojen osuus väheni noin yhdeksän prosenttia.

Seuranta-aikana liikennevalvonnassa tapahtui myös muita muutoksia, ja erityisesti automaattisen liikennevalvonnan käyttöä lisättiin merkittävästi. Ylinopeudet olivat vähenemässä jo ennen uuden sakotuskäytännön voimaantuloa. Havait-tua ylinopeuksien määrän laskua ei siten voida suoraviivaisesti tulkita sakkotason korotuksen seuraukseksi.

– Kokonaisuutena arvioiden tulokset viittaavat siihen, että sakkotason koro-

tuksella on lievä ylinopeuksia vähentä-vä vaikutus. Tämä vastaa kansainvälistä tutkimusnäyttöä, toteaa yliopistotutkija **Mikko Aaltonen**.

Ennen-jälkeen-asetelmaan perustu-neessa tutkimuksessa verrattiin koro-tusten ensimmäistä voimassaolovuotta korotusta edeltävään 12 kuukauteen. Tulokset ilmenevät hankkeen ensimmäisestä osaraportista. Tutkimuksen loppu-raportti julkaistaan huhtikuussa.

Yli- ja keskinopeudet rikesakkojuidistuksen jälkeen. Valtioneuvoston selvitys- ja tutki-mustoiminnan julkaisusarja 20/2017. Raportti saatavilla verkossa: tietokayttoon.fi/julkaisut.

Makedonialaiset tutustuivat nuorten rikosten ehkäisyyn Suomessa

Rikksentorjuntaneuvosto järjesti tammikuussa EU:n komission rahoittaman TALEX-opintokäynnin Makedonian rikksentorjuntaneuvoston delegaatiolle. Painopiste oli nuorten rikosten ehkäisyssä, varhaisessa puuttumisessa, uusimisen ehkäisyssä ja nuorten tarpeiden tunnistamisessa. Makedonialaiset tutustuivat viranomaisten ja järjestöjen tuottamiin palveluihin niin rangaistukseen tuomituille ja vankilasta vapautuneille kuin vasta pieniin rikkeisiin syyllistyneille nuorille.

Helsingin poliisilaitoksen ennalta estävän toiminnan yksikön konstaapeli **Mikko Pennanen** ja Helsingin kaupungin palveluksessa oleva, poliisilaitoksella työskentelevä sosiaalityöntekijä **Anna Kärkkäinen** havainnollistivat moniammatillisen tiimin työn etuja. He kertoivat, että arjen työtä tehostaa nimenomaan se, että tiimissä sosiaalityöntekijällä, poliisilla ja pysykiatrisella sairaanhoitajalla on nopea ja jatkuva mahdollisuus olla yhteydessä toisiinsa. Komisariorikksentorjuntaneuvoston Teemu Metsäpelto kiteytti, että ennalta estävän työn onnistumiseen tarvitaan paitsi poliisilaitoksen ja kaupungin ylimmän johdon myös väliportaan johdon tuki. Lisäksi tarvitaan ruohonjuurityötä tekevän tiimin keskinäinen luottamus ja usko ennalta estävän työn tärkeyteen.

Kenttävierailuilla Helsingin sovittelutoimistossa kuultiin lasten ja nuorten rikosten sovittelusta. Aseman Lasten toiminnanjohtaja **Christian Wentzel** kertoi nopeaan reagointiin perustuvasta katusovittelusta ja Walkers-kahvilatoiminnasta. Makedoniassa ei ole vielä käytössä sovittelun tapaista menettelyä.

Makedonian rikksentorjuntaneuvosto toimii samalla periaatteella kuin Suomen eli sen jäsenet työskentelevät eri tahoilla. Neuvosto perustettiin vuonna

Mikko Pennanen, Anna Kärkkäinen ja Teemu Metsäpelto

2009 ja se on luonut strategian nuorisorikollisuuden ehkäisemiseksi vuosille 2010–2020. Makedonian neuvoston puheenjohtajan **Tanja Bogatinovan** mukaan jopa resurssija suurempi ongelma on asenteiden muutos ja sen ymmärtäminen, kuinka tärkeää rikosten ehkäisy ja varhainen puuttuminen on. Makedonialaisille esiteltiin myös Suomen kansallisen rikksentorjuntaohjelman merkitystä yhteistyön kehittämisessä, osaamisen lisäämisessä sekä kansalaisten ja järjestöjen osallistamisessa. Tämä oli sitä osaluetta, jonka vieraat näkivät helpottavan asennemuutoksen synnyttämisessä myös Makedoniassa paikallistasolla.

Kahden päivän tiivis ohjelma päättyi suomalaisen kriminaalipolitiikan keskeiseen sanomaan, jonka mukaan vaikuttavuuden aikaansaamiseksi tarvitaan niin hyvää sosiaali- ja asuntopolitiikkaa kuin vahvaa kokonaisvaltaista otetta nuorten ja lapsen tukemisessa. Kritsin projektityöntekijä **Kimmo Gustafssonin** esitys summasi viestin, että vaikka epäonnistumisiakin tulee uusimisen ehkäisyssä, täytyy ehkäisevää työtä tekevien tahojen aina uskoa muutokseen.

Kirjoittaja on erikoissunnittelija rikksentorjuntaneuvoston sihteeristössä.

RIKKSENTORJUNNAN AVUSTUKSET HAETTAVANA

Oikeusministeriö myöntää vuonna 2017 valtionavustuksia 70 000 euroa rikollisuutta ehkäisevää työtä tekeville yhteisöille ja rikollisuutta ehkäisevän työn arviointiin. Avustushakemukselle on eduksi, jos toteutettava hanke tukee kansallisen rikksentorjuntaohjelman toteutusta. Avustusta voi hakea 31.3. saakka.

Lisätietoa www.rikksentorjunta.fi

RIKKSENTORJUNTAOHJELMAA ESITELLÄN ALUESEMINAAREISSA

Kansallista rikksentorjuntaohjelmaa esitellään kevään aikana alueellisissa seminaareissa. Seminaarit järjestetään yhteistyössä aluehallintovirastojen kanssa. Seminaareissa keskustellaan rikosten ehkäisystä ja asukkaiden osallistumisesta rikosten ehkäisyyn ja turvallisuuden edistämiseen. Esimerkiksi Tampereella seminaari järjestetään 22.3., Rovaniemellä 6.4. ja Varkaudessa 26.4.

Lisätietoa www.rikksentorjunta.fi

RIKOSUHRIPÄIVYSTYKSEN PALVELUIDEN KÄYTTÖ KASVOI

Sekä yhteydenottojen määrä että tukisuhteet lisääntyivät selvästi Rikosuhripäivystyksessä vuonna 2016. Yhteydenotot Rikosuhripäivystyksessä lisääntyivät liki kymmenellä tuhannella. Kasvua yhteydenotoissa oli peräti 24 prosenttia edellisvuoteen verrattuna. Tukisuhteiden määrä kasvoi vielä enemmän, 38 prosenttia.

– Rikosuhridirektiivi on vaikuttanut yleiseen tietoisuuteen tukipalveluista ja uhrin asemasta sekä tuonut lisää velvoitteita viranomaisille. Olemme myös pystyneet muuttamaan valtakunnalliset neuvontapuhelimemme asiakkaille maksuttomiksi sekä vahvistamaan palveluittemme markkinointia kasvaneiden resurssien myötä, kertoo toiminnanjohtaja **Leena-Kaisa Åberg**.

HAASTE

ASiantuntevasti
Rikksentorjunnasta
ja kriminaalipolitiikasta

HAASTE-lehdestä saa tietoa rikollisuudesta, kriminaalipolitiikasta ja rikksentorjunnasta, tutkimuksesta ja käytännön työstä Suomessa ja muualla. Lehdessä eri tahot keskustelevat ja kirjoittavat samalla foorumilla ajankohtaisista ja periaatteellisista kysymyksistä. Lehteä julkaisevat oikeusministeriö ja rikksentorjuntaneuvosto.

HAASTE kertoo rikoksista ja rangaistuksista, tekijöistä ja uhreista, rikksentorjunnasta sekä lainsäädännöstä ja tutkimuksesta. Lehdessä julkaistaan asiantuntija-artikkeleita, kannanottoja, haastatteluja, uutisia sekä kuvauksia käytännön paikallisesta rikksentorjuntatyöstä.

HAASTE on tarkoitettu rikollisuuteen liittyvien ongelmien parissa työskenteleville sekä aihepiiristä muutoin kiinnostuneille. Erityisesti lehdestä on hyötyä niille, jotka tekevät rikksentorjuntatyötä poliisissa, sosiaali- ja nuorisotoimessa, yhdyskuntasuunnittelussa, elinkeinoelämässä, vakuutus- alalla, kirkossa ja kansalaisjärjestöissä.

HAASTE ilmestyy neljä kertaa vuodessa. Lehden vuositilaus maksaa 25 euroa + alv. 10 %. Lasku lähetetään erikseen.

Tilaa HAASTE oheisella tilauskortilla, nettilomakkeella (www.haaste.om.fi) tai sähköpostitse haaste@om.fi.

HAASTE

Tilaa HAASTE-lehden hintaan 25 euroa + alv. 10% /4 numeroa/12 kk

- kestotilaus, tilaukseni jatkuu, kunnes ilmoitan sen päätymisestä (laskutusväli 12 kk)
 määräaikaistilaus (12 kk)

Tilaaaja

Nimi _____

Yritys/Yhteisö _____

Lähiosoite _____

Postinumero ja -toimipaikka _____

Puhelinnumero _____

Lehden saaja (mikäli eri kuin tilaaaja)

Nimi _____

Yritys/Yhteisö _____

Lähiosoite _____

Postinumero ja -toimipaikka _____

Vastaanottaja
maksaa
postimaksun

Rikksentorjuntaneuvosto
VASTAUSLÄHETYS
Tunnus 5011705
00003 Helsinki